

Ἀλλὰ καὶ τοὺς σκοποὺς, περὶ ὧν πολλὰς σελίδας ἔγραψεν ὁ Λάμπας ἐν τῷ περιοδικῷ «Δημοτικὸν σχολεῖον», ἰδοὺ πῶς κατασκευάζει. «Καὶ τώρα ἀφ' οὗ ἐγνωρίσαμεν ποῖος εἶνε ὁ Κανάρης, ὅστις ἀνέλαβε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου, τί πρόκειται νὰ μάθωμεν; Πῶς ὁ Κανάρης ἀναλαμβάνει νὰ ἐκδικηθῇ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου!» (σελ. 165).

Πρόβλ. καὶ 1ον, 3ον, 4ον μερικὸν σκοπὸν τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος, ὅπου οἱ μερικοὶ σκοποὶ παρέχονται ἑτοιμοὶ ἀντὶ νὰ ἐξευρισκῶνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργούντων, ὑποβοηθουμένων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Ὁ 5ος μερικὸς σκοπὸς εἶνε ἀτελής ὡς μὴ περιλαμβάνων τὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Κανάρη εἰς τὰ Ψάρα.

Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκτείνωμεν ἐπὶ πλέον τὸν λόγον, ὁ συγγραφεὺς οὐ μόνον περὶ τὸν ἀναπτύσσοντα διάλογον καὶ τοὺς σκοποὺς φαίνεται ἀδέξιος, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν προσφορὰν καὶ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὴν βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν καλουμένην σὺλληψιν καὶ τὴν ἀσκήσιν.

σελ. 44. «Ἐρημοὶ ὑπάρχουσι, λέγει, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν.» Ἀνακριβές· διότι καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν ὑπάρχουσιν ἔρημοι.

σελ. 56μ. Λέγει ὅτι ἐν τῷ ὧτὶ τῆς γλαυκῆς δὲν ὑπάρχει κόγχη καὶ μετ' ὀλίγα λέγει «ἡ γλαυκὴ ἔχει μεγάλας κόγχας».

σελ. 53κ. «Ἐξέυρεσις ὑπὸ τῶν μαθητῶν νέων ἀντιπροσώπων τῆς ἐννοίας τοῦ μηχαναστικοῦ ζώου.»

σελ. 60. Ἡ φωνὴ τῆς γλαυκῆς εἶνε ἄτεγνος· διότι μένει ἐντελὴς ἀθέαιος, τὰ δὲ ὡς αὐτῆς εἶνε ὁλόλευκα, ἤτοι δὲν ἔχουσι προστατευτικὸν χρῶμα, διότι δὲν δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν ὡς εὐρισκόμενα ἐν ἀποκρύφῳ φωνῇ!

Κατὰ ταῦτα τὰ τῆς ὀρνίθου ὡς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶνε λευκά, διότι παρατηροῦνται!

Αἱ γλαυκὲς πετώσιν εἰς τὰς φῶς ἐχούσας οἰκίας, ἵνα ἀπολαύσῃ τοῦ φωτός.» Οὐχὶ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἵνα βλέπωσι κάλιον τὸ θῆραμα αὐτῶν.

«Ἐφ' ὅσον μένει ὁ λαγὼς ἀκίνητος ἐν τῷ λάκκῳ, οὔτε οἱ κυνηγοί, οὔτε οἱ κύνες διακρίνουσιν αὐτὸν εὐκόλως.»

Ἐν σελ. 148. Τὰ πάντα ἐξαρτᾷ ἐκ τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ζακύνθου, τὴν δὲ τοῦ ἀνθρώπου φύσιν εἰς οὐδὲν λογίζεται. Ἀλλὰ διατί νὰ μὴ εἶνε, ὡς οἱ Ζακύνθιοι, καὶ οἱ Κεφαλληνεῖς καὶ οἱ Κερκυραῖοι;

Αὐτ. «Οἱ σύντροφοι τοῦ Κανάρη, ὅτε εἶδον τὰς Τουρκικὰς φρεγάτας, ἔχασαν τὴν τόλμην τῶν.» Δὲν πρέπει νὰ ἐξευτελίζονται τὰ ἄλλα πρόσωπα πρὸς ἀνάδειξιν ἐνός. Οἱ ναῦται εἶπον ἀπλῶς τὴν γνώμην αὐτῶν, ὑπερίσχυσε δὲ ἡ τοῦ Κανάρη. Δὲν εἶνε δὲ καὶ πιθανόν, διότι πρότερον ὁ συγγραφεὺς εἶπεν ὅτι οὗτοι ἐξελέγησαν μεταξὺ τῶν ἀρίστων ναυτικῶν.

Ὁ συγγραφεὺς δὲν φροντίζει περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἐν σελ. 180 μ. λέγει ὡς Ἰαεῖρος, παιδιά, εἶνε πολὺ ἰσχυρὸς καὶ πολὺ εὐτυχής.» Ἀλλ' ἐκ τῶν Εὐαγγελίων μαθάνομεν μόνον ὅτι ἦτο ἀρχισυνάγωγος καὶ οὐδὲν πλέον. Ὁ Λάμπας προχωρεῖ ἐρωτῶν «τί θὰ ἦτο διὰ νὰ εἶνε τόσο ἰσχυρὸς;» Ἀπόκρ. «ἦτο ἄρχων ἐν Καπερναούμ.»— «Διὰ νὰ εἶνε δὲ εὐτυχής;» «Ἀπόκρισις» «ἦτο πολὺ πλούσιος.» Ἀντικαταγωγικὸν τὸ ἐξαρτᾶν τὴν εὐτυχίαν ἐκ τοῦ πλούτου. Εἶτα δὲ εἶνε τοῦ συγγραφέως εἰκασία, ὅτι ἦτο πολὺ πλούσιος καὶ εἶχε πολλὰ πλούτη.

Καὶ προχωρῶν λέγει ὡς ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἰδίαν εἰκασίαν, ὅτι οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ Ἰαεῖρου διὰ νὰ ἀποτρέψωσι τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κήρης, τῷ διηγούντο ἰδίως τὰ νέα τῆς πόλεως. Ταῦτα εἶνε οὐ μόνον ἀμάκτυρα, ἀλλὰ καὶ ἀπίθανα καὶ ἀνάρροστα.

σελ. 185 κ. Οἱ ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Ἰαεῖρου προσερχόμενοι παρίστανται λέγοντες πρὸς αὐτὸν «ὦ! ὁ διδάσκαλος εἶνε περὶτός.» Τὸ μὴ σκύλλει τὸν διδάσκαλον τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Λουκᾶ ἡ 53 ἀπέδωκεν ὁ Λ. διὰ τοῦ «ὦ! ὁ διδάσκαλος εἶνε περὶτός», εἰς οὐ εὐλόγως συναίγει πᾶς τις ὅτι δὲν ἐπεξεργάσατο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν πηγῶν.

Αἱ δὲ διατριβαὶ αὐτοῦ ὁ διδασκτικὸς διάλογος, ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας, ἡ διδασκτικὴ διήγησις εἶνε ἄρθρα ἐλαφρὰ μετὰ πολλῆς ἀμελείας ἐκ Γερμανικῶν πηγῶν ἀντληθέντα καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀρίθμητον ἔχοντα.

Τὸν συγγραφεὰ τῶν βιβλίων τούτων θεωρῶ ἄωρον ἔτι διὰ πανεπιστημιακὴν ἔδραν.

Νικόλαος Ι. Ἐξαρχόπουλος

Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀναγ. ρευθεῖς ὑπηρετήσεν ὡς σχολάρχης ἐπὶ πενταετίαν. Μετασχὼν εἰτα διαγωνισμοῦ καὶ ἐπιτυχὼν ἐστάλη τῷ 1901 εἰς Ἑσπερίαν, ὅπου ἐσπούδασεν ἐπὶ τριετίαν φιλοσοφικὰ καὶ παιδαγωγικὰ ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Ἰένης, τῆς Λειψίας καὶ τῆς Λωζάνης. Ἐπανακάμψας ἐκ τῆς Ἑσπερίας ὑπηρετήσεν ἐπὶ ἓν ἔτος ὡς καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου διδάξας ἐν αὐτῷ φιλοσοφικὰ καὶ παιδαγωγικὰ καὶ διευθύνας τὰς ἐν τῷ προτύπῳ σχολεῖν ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως. Διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν διευθυντῆς τοῦ ἐν Πελοποννησίῳ Διδασκαλείου. Τῷ δὲ 1907, ἐπιτυχὼν ἐν διαγωνισμῷ διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐν Πελοποννησίῳ γυμνασίων καὶ Ἑλληνικῶν σχολείων. Τῷ 1906 ὑποστάς τὴν νόμιμον δοκιμασίαν ἐνεκρίθη ἱφηγῆτης τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1910 διευθύνει τὸ Διδασκαλεῖον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Τῷ 1908 ἀνετέθη αὐτῷ ἡ ἀσκήσις παιδαγωγικῶς τοὺς ἡμίσεις ἐκ τῶν σχολάρχων καὶ ἐλληνοδιδασκάλων, οἵτινες ἐκλήθησαν πρὸς τοῦτο εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Ν. Ι. Ἐξαρχόπουλος ὑπέβαλεν εἰς κρίσιν τὰ ἐξῆς ἔργα:

1) Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν σχολείων. Ἐν Ἀθήναις 1906. Ἐκ σελίδων 23.

2) Τίνας οἱ ὅροι οἱ ἀπαιτούμενοι πρὸς εὐδοκίμησιν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασιν. Ἐν Ἀθήναις 1906. Ἐκ σελίδων 25.

3) Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ διδασκάλου. Ἐν Πάτραις 1906. Ἐκ σελίδων 24.

4) Χαρακτηρισμὸς τῆς Ἀττικῆς ἀγωγῆς τοῦ Ε' καὶ Δ' π. Χρ. αἰῶνος. Ἐν Ἀθήναις 1906. Ἐκ σελίδων 22.

5) Ποῖος τις πρέπει νὰ εἶνε ὁ διδάσκαλος. Ἐν Ἀθήναις 1907. Ἐκ σελίδων 288.

6) Παιδαγωγικὰ ζητήματα. Ἐν Ἀθήναις 1909 ἐκ σελ. 61.

7) Das Athenische und das Spartanische Erziehungs-system im V und IV Jahrhundert v. Chr. ἀποτελοῦν τὸν 377ον τόμον τῆς σειρᾶς παιδαγωγικῶν ἔργων ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Pädagogisches Magazin, Langes-saltza 1909.

8) Ἡ ἐπίδρασις τῆς περιβαλλούσης φύσεως ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους κατείκους τῆς Ἀττικῆς καὶ Σπάρτης. Ἐν Ἀθήναις 1909 ἐκ σελ. 24.

9) Le procédé développant-expositif (Forme Didactique). Ἐν Ἀθήναις 1911, ἐκ σελ. 20.

10) Μαθήματα Ψυχολογίας. Ἐν Ἀθήναις 1911. Ἐκ σελ. 25.

Ἐν τῷ Αφ ἔργῳ αὐτοῦ ὁ Ἐξαρχόπουλος δεικνύει τὴν χρησιμότητα τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐπιθεωρήσεως, τὰ ἔργα τοῦ ἐπιθεωρητοῦ καὶ τὰ προσόντα, ἃ ὀφείλει νὰ ἔχη οὗτος. Ἐξετάζει πρὸς τοὺτοισι τὰ ἰσχύοντα ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, δεικνύει τὰ τρατὰ καὶ προτείνει τρόπους θεραπείας.

Ἐν τῷ Βφ ἔργῳ ἀναπτύσσει ὁ Ἐξαρχόπουλος τοὺς ὅρους καθ' οὓς φρονεῖ ὅτι ἀσφαλίζεται ἡ εὐδοκίμησις ἐν ἔργῳ τινί. Ἐξετάζει τὰ καθ' ἡμᾶς, ὑποδεικνύει τὰς αἰτίας, δι' ἃς νοσοῦσι, καὶ προτείνει τρόπους βελτιώσεως.

Ἐν τῷ Γφ διδάσκει τὸν διδάσκαλον πῶς συμπεριφερόμενος πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου, ἔθθα ἐξασκεῖ τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἐπάγγελμα, δύναται νὰ εὐδοκίμησῃ.

Τὸ Δον καὶ Ηον εἶνε ἐπιτομαὶ τοῦ Ζου.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Εου ἔργου, ποῖος τις πρέπει νὰ εἶνε ὁ διδάσκαλος, ὑπέβαλεν ὁ Ἐξαρχόπουλος εἰς τὴν Φιλοσοφίαν.

κὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὡς διατρίβην ἐπὶ ὑψηλῇ καὶ ἀνηγορεύθῃ ὑψηλῇ.

Τὸ ἔργον τοῦτο συνέγραψεν ὁ Ἐξαρχόπουλος χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν κορυφαίων τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Ὡστε ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ ἀξιώσεως δὲν ἐγείρει. Ἐχει δὲ ἐλλείψεις μεθοδικὰς καὶ πραγματικὰς. Αὐτὴ τοῦ βιβλίου ἡ ἐπιγραφή δὲν συνάδει πρὸς τὸ πλοῦσιον αὐτοῦ περιεχόμενον, ὅπερ ἐκτείνεται ἐπὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς παιδαγωγικῆς. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ τοῦ νὰ ἐμφανίζῃ ἐκαστοτε τὰς παιδαγωγικὰς αὐθεντίας, ἵνα διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τῶν ἰδίων λέξεων ἐκαστος συγγραφεὺς συνηγορῇ ἢ ἀντιλέγῃ, προσφέρει μὲν τῷ ἀναγινώσκοντι τὴν ἐκ τῶν ἐνδόξων πίστιν, περιπλέκει δ' ὅμως τὸν συγγραφεὰ εἰς τὰ ἄφικτα τῆς μεθόδου ταύτης παρακολουθήματα, τὰς μηχανώσεις τῶν λόγων, τὰς ἐπαναλήψεις καὶ τὴν ἐκ τούτων πηγάζουσαν χαλάρωσιν τῆς συνεχείας καὶ τὴν ἐνιαχοῦ μετὰ δυσκολίας ἀνέυρεσιν τοῦ μίτου τῆς λογικῆς ἀκολουθίας.

Καὶ εἰς παραδοξολογίας ἐνίοτε περιπίπτει. Γράφει π. χ. «δύο πλευραὶ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως—διαμερίσματα τῆς ψυχῆς—τοποθετοῦσι τὸν σκοπὸν καὶ ἄλλα.

Καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν ἐνιαχοῦ πταίει ποιεῖται ἀντιθέσεις ἀδοκίμους γράφων : ἀφ' ἐνὸς μὲν—συγχρόνως δέ. Συγχρόνως δὲ εἶναι τὸ : ἀφ' ἐνὸς μὲν—ἀφ' ἐτέρου δὲ ἢ καὶ μόνον τὸ : ἀφ' ἐνὸς ἄνευ ἀντιθέσεως. Γράφει κτῶμαι—ἐκτῆσατο, ἀλλὰ καὶ ἀποκτῶ—ἀπέκτῆσα—κατακτῶ—κατέκτησα. Συντάσσει τὸ συνισθασθαι μετὰ τῆς εἰς καὶ αἰτιατικῆς (ὁ πολιτισμὸς συνίσταται εἰς λειτουργίαν...), τὸ συμβαίνει μετὰ τῆς παρὰ καὶ δοτικῆς (συμβαίνει παρὰ τῷ διδασκάλῳ), τὸ ἐμφορεῖσθαι μετὰ τῆς ὑπὸ καὶ γενικῆς (ὑπὸ τοιούτων ἐμφορούμενοι ἰδεῶν), μεταχειρίζεται τὴν αὐτοπαθὴ ἀντωνυμίαν ἀντὶ τῆς ἐπαναληπτικῆς καὶ τἀνάπαλιν. Εἰς τὰ γραμματικὰ ταῦτα σφάλματα περιπίπτουσι πάντες σχεδὸν οἱ ὑποψήφιοι.

Ἄν δυνάμεθα προσέτι νὰ ἐπανέσωμεν τοὺς ξενισμούς : ἠθικο—παιδευτικὴ ἐποψία, ἱστορικο—ἀνθρωπιστικῆς σελ. 25, ἱστορικο—ἀνθρωπιστικὰ μαθήματα.

Ἀλλ' αἱ ἀνωμαλίαι αὗται ὡς ἀναγόμεναι εἰς ὀρισμένους τάξεις εὐχερὲς ἐξομαλίζονται.

Τὸ βιβλίον ἔχει ἀρετὰς τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν ἐπαινετὴν σαφήνειαν, μεθ' ἧς διεξάγει ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ τὸ σπουδαϊκὸν περὶ τῆς μορφώσεως τοῦ διδασκάλου ζήτημα καὶ συστηματικὴν ἀκολουθίαν, παρέχει συνετὰς ὁδηγίας περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν διδασκάλων καὶ τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας καὶ περιέχει πλοῦτον παιδαγωγικῶν γνώσεων, ὅς ὁ φιλότιμος συγγραφεὺς προσφέρει ὡς πρῶτον αὐτοῦ ἔρανον πρὸς ἀναμύρῳσιν τῆς παρ' ἡμῖν καθόλου παιδείσεως.

Ἐν τῷ 2ῳ βιβλίῳ *Das athenische und spartanische Erziehungssystem im V und IV jahrh.* εἰς δύο μέρη διηρημένῳ, μετὰ βραχείαν εἰσαγωγὴν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει δεικνύει ὁ Ἐξαρχόπουλος τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαφόρου φύσεως τῆς Ἀττικῆς καὶ Σπάρτης ἐπὶ τὸν διάφορον χαρακτῆρα τῶν ἀρχαίων αὐτῶν κατοικῶν καὶ ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν παρ' αὐτοῖς ἰσχυόντων ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων. Ἐξετάζει τοὺς σκοποὺς, οὓς ἐπέδιωκεν ἡ ἀγωγή ἐν ἐκατέρᾳ τῶν δύο τούτων πόλεων, συγχρίνων τὸ ἀρχαῖον Ἀττικὸν καὶ τὸ Σπαρτιατικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα. Ἐξάγει τὰς οὐσιώτερας καὶ διαφορὰς αὐτῶν καὶ χαρακτηρίζει τὴν μὲν Ἀττικὴν ἀγωγὴν ὡς ἀποσκοποῦσαν κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀτόμου καθ' ἑαυτὸν, τὴν δὲ Σπαρτιατικὴν ὡς κύριον σκοπὸν ἔχουσαν τὴν πολιτείαν. Περιγράφει ἔπειτα τὰ ὄργανα τῆς παιδείσεως, ἥτοι τὰ σχολεῖα τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς, τὰ πρὸς διδασκαλίαν χρησιμοποιούμενα ὄργανα καὶ σκεύη καὶ τὰ παιδαγωγούντα πρόσωπα.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει ἐξετάζει λεπτομερῶς ὁ συγγραφεὺς τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς, ὧν ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται, καὶ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας. Ἐν τέλει δὲ πραγματεύεται περὶ τῆς ἐν Ἀθῆναις καὶ Σπάρτῃ γυναικείας ἀγωγῆς.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Ἐξαρχοπούλου εἶναι ἀξιολογώτα-

τον διὰ τε τὴν πρωτοτυπίαν τῆς διατάξεως τῆς ὕλης καὶ διὰ τὴν σαφὴ καὶ πειστικὴν διατύπωσιν τῆς ἐπὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπίδρασεως τοῦ κλίματος, τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῶν δύο χωρῶν.

Τὸ βιβλίον ἔτυχεν εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ ἐπιφανέστατοι παιδαγωγικοὶ καὶ φιλόλογοι ἄνδρες ἐπήνεσαν τὸ ἔργον, ὡς π. χ. ὁ Ροδόλφος Menge, ὁ Johann Oehler καὶ πλείστα σπουδαῖα καὶ εἰδικὰ περιοδικὰ π. χ. *Die Deutsche Schulwarte*, *Die Deutsche Lehrerzeitung*, *die Pädagogische Zeitung*, *die Zeitschrift für das Realschulwesen*, *das Magazin für Pädagogik*, *die Zeitschrift für das Ost- und Westschulwesen*, *die Schweizerische Evang. Schulblatt* καὶ ἄλλα ξένα καὶ ἑλληνικά.

Κατὰ τὸ παρὸν δ' ἔτος ἐδημοσίευσεν ὁ Ἐξαρχόπουλος τὸ Θον) καὶ Ιον) αὐτοῦ ἔργον, ἥτοι τὸ *Procédé développant-expositif* καὶ τὰ «*Μαθήματα Ψυχολογίας*», ἀμφότερα ἀξιόλογα ἔργα.

Πλὴν τῆς ζωηρᾶς συγγραφικῆς δράσεως τοῦ Ἐξαρχοπούλου, ὁρροίμεν νὰ ἐξάρωμεν καὶ τὴν σπουδαίαν διδακτικὴν αὐτοῦ δράσιν ὡς καθηγητοῦ καὶ διευθυντοῦ Διδασκαλείων καὶ ἐπιθεωρητοῦ, ἣν ἀναγνωρίζουσα ἡ Κεντρικὴ ὑπηρεσία προέβλεψε αὐτὸν εἰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐν τῇ προφορικῇ αὐτοῦ δοκιμασίᾳ ὡς ὑφηγητοῦ ἐνώπιον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς παρέσχε σαφὴ τεκμηρία σαφούς καὶ καλῆς προφορικῆς διδασκαλίας. Τὸν ἄνδρα τοῦτον θεωρῶ ἱκανὸν νὰ διδάξῃ παιδαγωγικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἀπὸ Πανεπιστημιακῆς ἑδρας.

Παναγιώτης II. Οἰκονόμος.

Μετ' ἀρίστας ἐγκυκλοπαιδικὰς σπουδὰς ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐγένετο φοιτητῆς τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Κατὰ δὲ τὸ τρίτον ἔτος τῆς φοιτήσεως αὐτοῦ μετέτρεξε προκηρυχθέντος διαγωνισμοῦ καὶ διαπρέψας ἐν αὐτῷ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ «*Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων*» εἰς Γερμανίαν, ὅπου δαπάναις τοῦ εἰρημένου Συλλόγου ἐσπούδασεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη παιδαγωγικὰ καὶ φιλοσοφικά.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐσωτερικὸς μαθητὴς τοῦ Διδασκαλείου Δύσενταλ, ἐν ᾧ μετὰ διδασκάλων καὶ μαθητῶν συζῶν ἀπῆλθεν ἀμειψότερον καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ διδασκάλῳ πράξει τῆς παιδαγωγικῆς τῶν Γερμανῶν ἐπιστήμης, εἶτα δ' ἐν τῷ περιωνύμῳ Διδασκαλείῳ τῆς Γόττας. Κατόπιν ἐμαθήτευσεν παρὰ τῷ μεγάλῳ τῆς Γερμανίας παιδαγωγῷ T. Ziller, καθηγητῇ τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, ὅστις συνετήρει πρὸς ἀσκήσιν τῶν σπουδαστῶν ἰδίαν σχολὴν μετὰ μαθητῶν ἐσωτερικῶν καὶ τρία ἄλλα παιδαγωγικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα, τὸν «*Επιστημονικὸν Σύλλογον*», τὴν «*Φιλοσοφικὴν ἐταιρείαν*» καὶ τὸν «*Σύλλογον πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς*» πρὸς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις. ἔρχε δ' ὁ Ziller ὀργανωμένον καὶ σχολεῖον κατωτέρας καὶ μέσης παιδείσεως πρὸς πρακτικὴν μόρφωσιν τῶν μελλόντων διδασκάλων. Μετὰ ταῦτα ὁ Οἰκονόμος ἐγένετο μαθητὴς τοῦ περιπύστου παιδαγωγοῦ Stoy ἐν Ἰέννῃ, ὅπου ἐσπούδατε προσέτι φυσιολογίαν παρὰ τῷ Haeckel, φιλοσοφίαν παρὰ τῷ Eucken, Schultze καὶ τῷ καλολόγῳ Wolf. Ὑποστάς δὲ διδακτορικὰς ἐξετάσεις ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν Ἰέννῃ Πανεπιστημίου ἐπὶ ἐναίσιμῳ διατρίβῃ «*Über die Macht der Erziehung*».

Ὁ Οἰκονόμος ὑπέβαλεν εἰς κρίσιν τὰ ἐξῆς ἔργα :

- 1) Παιδαγωγικὸν σύγγραμμα περιοδικὸν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἐκπαιδεύσεις*» ἐξ ἑκατὸν τριῶν τυπογραφικῶν φύλλων συγκείμενον, ἐν ᾧ περιέχονται πλήθος μονογραφιῶν, ὧν ἐξέχουσιν
- 1) Ἐννοια τῆς ἀνατροφῆς.

- 2) Τίνας αἱ ἀρχαὶ τοῦ νέου συστήματος τῆς ἐκπαίδευσως.
- 3) Περί τῆς ἐννοίας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.
- 4) Περί τοῦ ἐθισμού ἐν τοῖς σχολείοις.
- 5) Τίς ἡ ἀληθὴς ὁδὸς τῆς μαθησεως.
- 6) Περί τῶν ἱερῶν ὡς μορφωτικῶν μαθημάτων.
- 7) Περί τῆς διδασκαλίας τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης.
- 8) Περί τῆς διδασκαλίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τοῖς σχολείοις.
- 9) Περί τῆς διδασκαλίας τῆς γεωγραφίας.
- 10) Περί τεχνικῶν ἐργασιῶν ἐν τοῖς σχολείοις.
- 11) Περί τιμωριῶν ἐν τοῖς σχολείοις.
- 12) Περί Ρουσσώ.
- 13) Περί Πιστάλοτση.
- 14) Περί Κομένιου.
- 15) Περί μορφώσεως γαιουκῆρος.
- 16) Περί παιδιῶν παρὰ τοῖς πάλαι καὶ νῦν Ἑλλήτι.
- 17) Περί τῶν ἀρχῶν τῆς διοργανώσεως τῶν σχολείων.
- 18) Δεκα ἀναγνώσματα κατὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς τοῦ Σπένσερ.

II. Das neugriechische Schulwesen, μελέτη ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ, καταχωρηθεῖσα εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδεύου τοῦ W. Hein. Tom. VI. σελ. 180—230.

III. Σύνοψις τῆς νέας παιδαγωγικῆς.

IV. Μελέτη περὶ ἰδρύσεως διδασκαλείου θηλέων, περὶ ἰδρύσεως ἀνωτέρων Παρθενωγείων, περὶ νέου διοργανισμοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως.

V. J. J. Rousseau, Αἰμίλιος ἡ περὶ ἀνατροφῆς, τεῦχος Α' μετὰ προλόγου καὶ παιδαγωγικῶν παρατηρήσεων, μεταφρασθεὶς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

VI. Νέα μέθοδος διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μετὰ θεωρίας καὶ ὑποδειγματικῆς διδασκαλίας ὡς καὶ μίαν ἐκτέλεσιν ἐν Ὀμηρικῇ γλώσσῃ.

VII. Μεθοδικὴ Ἀριθμητικὴ, τεῦχος Α' μετὰ προλεγόμενων καὶ ἐφαρμογῶν καὶ παιδαγωγικῶν παρατηρήσεων.

VIII. Δεκα τέσσαρες μονογραφίαι α') περὶ σωματικῆς ἀνατροφῆς β') Ἡ κενολογία τῶν σῆθεν παιδαγωγικῶν γ') Ἐλεγχος τοῦ προγράμματος τῶν νέων διδασκτικῶν βιβλίων δ') Τὸ διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1898 ε') Ἡ διοργάνωσις τῆς ἐκπαίδευσως ἐν Κρήτῃ ς') Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ζ') Ἰω. Ἀργυριάδης ὡς παιδαγωγικός η') Γράμματα καὶ μουσικὴ θ') Ἐννοία τῆς παραστατικῆς διδασκαλίας ι') Ἀδικοὶ ὕβρεις κατὰ τῶν διδασκαλείων ια') Περί παιδαγωγικῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων τῆς μέσης ἐκπαίδευσως ιβ') Der Wert des Kipperschen Buches über griechisches Schulwesen ιγ') Περί τοῦ καταλ. λήλου συστήματος τῆς καλλιγραφίας ιδ') Περί τοῦ καταλ. λήλου συστήματος τῆς ἱερογραφίας.

IX) Ἀθῆναι καὶ ἡ περίε χώρα, δοκίμιον πατριδογραφίας X) Πλήρες σύστημα ἀναγνωστικῶν καὶ διδασκτικῶν βιβλίων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς, τόμος 15.

XI) Τεσσαράκοντα παιδαγωγικὰ ἄρθρα δημοσιευθέντα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀθῆναις» καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων τῇ «Σάλπιγγι».

XII) Σύστημα πλήρες παιδαγωγικῶν καὶ τῶν ὑπηρετικῶν τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστημῶν ἐν χειρογράφῳ.

α') Ψυχολογία παιδαγωγικὴ β') Λογικὴ γ') Πρακτικὴ φιλοσοφία δ') Παιδαγωγικὴ ε') Διδακτικὴ ς') Ἐγκυκλοπαιδεῖα Παιδαγωγικῆς ζ') Ἱστορία Παιδαγωγικῆς.

Ὁ Π. Π. Οἰκονόμος ἐτυχεν ἐν Γερμανίᾳ πληρεστέρας καὶ πολυχρονιώτερας παιδαγωγικῆς μορφώσεως πάντων τῶν συνυποψηφίων αὐτοῦ, διότι θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἐμορφώθη ἐν διδασκαλείοις καὶ ἐν Πανεπιστημίοις.

Ἐπανακάμψας εἰς τὴν πατρίδα ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ παιδαγωγείου τῆς Θεσσαλονίκης, διευθυντὴς τοῦ προτύπου σχολείου Ἀθηνῶν, καθηγητὴς τοῦ διδασκαλείου, διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου Λαρίσης, Καθηγητὴς διδασκαλείου θηλέων, καθηγητὴς τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐν τοῖς Γυμνασίοις Ἀθηνῶν, διοργανω-

τῆς τῆς ἐκπαίδευσως Κρήτης.

Ἐν πάσῃς ταύταις ταῖς θέσεσιν ὑποκείμενος θαυμασίως.

Ὁ Οἰκονόμος κατέχει εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ διδασκαλικὸν χάρισμα τοῦ διδάσκειν μεθοδικῶς καὶ εὐστόχως πάντα τὰ ἐγκυκλῖα μαθήματα, ὥστε καθίσταται ζήλωτὸν παράδειγμα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Ὁ Οἰκονόμος ἐπὶ μίαν καὶ πλέον γενεάν ἀσχολεῖται μετὰ κήλου ἀπαρμειώτου περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν διδάσκων, συγγράφων καὶ συμβουλευτῶν τὰ πρέποντα κατὰ τὰς ἐκάστοτε προόδους τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Οἰκονόμος ἔχει εὐρείαν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, μέγα τοῦτο ἐφόδιον τοῦ παιδαγωγοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ πλεονέκτημα καθίστησιν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ διδάσκη ὑποδειγματικῶς πάντα τὰ ἐγκυκλῖα μαθήματα.

Καὶ τῆς συστηματικῆς δὲ φιλοσοφίας δὲν εἶνε ἀμέτοχος· διότι ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη λογικὴν, ψυχολογίαν καὶ ἠθικὴν οὐ μόνον ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἀρρένων καὶ θηλέων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Γυμνασίοις Ἀθηνῶν, ἐν οἷς διωρίσθη εἰδικὸς τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων καθηγητῆς. Ὡστε ὁ Οἰκονόμος εἶνε παρεσκευασμένος ἤδη νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὸν ὅρον τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἑδρας, καθ' ὃν ὀφείλει ὁ τὴν ἑδραν ταύτην κατεχὼν νὰ διδάσκη καὶ Λογικὴν καὶ Ψυχολογίαν καὶ Ἠθικὴν. Κατέθηκε δὲ εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπείας χειρόγραφα συγγράμματα φιλοσοφικῶν καὶ παιδαγωγικῶν κλάδων, ἅτινα ὑπάρχουσι καταγεγραμμένα ἐν τῷ παρατεθέντι ἐνταύθα μακρῷ καταλόγῳ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ὁὕτω παρεσκευασμένος ὁ Οἰκονόμος δύναται νὰ διδάξῃ καρποφόρως ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὰ παιδαγωγικὰ καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς.

Ἐχει δὲ καὶ διοργανωτικὴν διάνοιαν ὡς οὐδεὶς τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν καὶ τὸ σπουδαιότατον εἶνε ἀπηλλαγμένος τῆς μηχανικῆς διδασκαλίας, ἥ πρόσκεινται ἐτι οἱ νέοι ἡμῶν παιδαγωγοί.

Ἡ πεποίθησις μου εἶνε ὅτι διοριζόμενος ὁ Οἰκονόμος καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ θὰ προαγάγῃ καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τὸν σπουδαιότατον τοῦτον κλάδον τῆς φιλοσοφίας.

Τῆς ἐν τῷ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ κενῆς ἑδρας τῆς «φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς» κρίνω ἀξίους καὶ τὸν Νικόλαον Ι. Ἐξαρχόπουλον καὶ τὸν Παναγιώτην Π. Οἰκονόμον. Προτιμῶ δὲ τὸν Π. Π. Οἰκονόμον διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς ἐμπειρίαν.

Ὁ Α. Σκιας περὶ μὲν τῶν ἄλλων ὑποψηφίων διὰ τὴν ἑδραν τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς συμφωνεῖ πρὸς τὸν εισηγητὴν Μ. Εὐαγγελίδην, διαφωνεῖ ὅμως πρὸς αὐτὸν τὰ μάλιστα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὑποψηφίους Π. Π. Οἰκονόμον, Ν. Ἐξαρχόπουλον καὶ Δ. Λάμπαν. Ὁ Α. Σκιας φρονεῖ ὅτι ὁ Ν. Ἐξαρχόπουλος καὶ ὁ Δ. Λάμπας ἔχουσιν ἐκπονήσει ἔργα ἐπιστημονικὰ ἀξιόλογα, ἐνῶ ὁ Π. Π. Οἰκονόμος ἐπιδοθεὶς ἐξ ἀρχῆς μᾶλλον εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διοίκησιν σχολείων δὲν ἔχει συγγράψῃ οὐδεμίαν πρωτότυπον καὶ ἀξίαν λόγου ἐπιστημονικὴν μελέτην, ὅποιαν ἐννοεῖ ὁ νόμος ΓΩΚΣ'. Τὰ πολυχρήσιμα ὑπὸ τοῦ εισηγητοῦ καταριθμούμενα πονήματα αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν διδασκτικῶν βιβλίων δὲν εἶνε ἄλλο τι εἰμὴ συντομώτατα ἄρθρα ἐκ τοῦ προχείρου συντεταγμένα καὶ εἰς ἐφημέρους σκοποὺς ἀφορῶντα, οὐδαμῶς δὲ εἰς προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης τείνοντα, τινὰ δὲ εἶνε χειρόγραφα τετράδια τῶν ἐν τοῖς σχολείοις παραδόσεων αὐτοῦ. Ἡ γερμανιστὶ συντεταγμένη ἐκθεσις περὶ τῶν σχολείων τῆς νέας Ἑλλάδος δὲν περιέχει οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἀπλῆς ἀναγραφῆς γεγονότων εὐκόλως εὐρισκομένων καὶ ἐξακριβουμένων, ἀγνώστων δὲ μόνον εἰς τοὺς ἄλλοδαπούς, ὑπὲρ ὧν καὶ ἔχει γραφῇ. Τὸ δὲ φυλλάδιον δι' οὗ προτείνεται νέα μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἶνε αὐτοσχεδίασμα ἀνάξιον λόγου. Τὰ ὑπὸ τοῦ εισηγητοῦ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ν. Ἐξαρχόπουλου καὶ Δ. Λάμπαν ἀνευρισκόμενα σφάλματα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξελεγχθῶσιν, ἐπειδὴ ἡ ἐκθεσις αὐτοῦ ἀνεκoinώθη ἐγγράφως εἰς τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς μόλις κατὰ τὴν μεσημέριαν τῆς 16 Δε-

καμβρίου, ἀλλ' ὁ Α. Σκιας πιστεύει ὅτι καὶ ἂν εἴνε ἅπαντα ταῦτα ἀληθῆ, πάλιν δὲν δύναται νὰ προκριθῇ ὁ Π. Οἰκονόμου, ἐπειδὴ τὰ ἔργα αὐτοῦ δὲν εἴνε ὁποῖα ἐννοεῖ ὁ νόμος ΓΩΚΣ, καὶ ὡς τοιαῦτα δὲν ὑπεβλήθησαν εἰς ὁμοίαν λεπτολόγον ἐξέλεγχῃν, ὥστε ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσιν ἐν αὐτοῖς πολὺ περισσότερα ὅμοια σφάλματα. Τὴν κατὰ τοῦ Δ. Λάμψα κατηγορίαν ἐπὶ λογοκλοπῇ ὁ Α. Σκιας δὲν παραδέχεται ὡς ἀληθῆ, ἐπειδὴ τὰ περὶ ὧν πρόκειται ἐκ ξένων συγγραμμάτων παραληφθέντα μέρη ἔχει ρητῶς δηλώσει αὐτὸς ὁ Δ. Λάμψας ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἄλλους. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Δ. Λάμψας ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ ἐκτὸς τῶν βιβλίων, ἐξ ὧν ἔχει παραλάβει τὰ περὶ ὧν πρόκειται μέρη, ἀναγράφει καὶ ἄλλα βιβλία, οὐδαμῶς εἴνε τεκμηρίον κακοπιστίας, ἐπειδὴ τὰ βιβλία ταῦτα εἴτε αἰτιολογοῦσι τὴν μέθοδον, ἢν ὑποστηρίζει ὁ συγγραφεὺς, εἴτε περιέχουσι παραδείγματα ὁμοίας ἐφαρμογῆς τῆς αὐτῆς μεθόδου.

Τοὺς ὑποψηφίους Ν. Ἐξαρχόπουλον καὶ Δ. Λάμψαν ὁ Α. Σκιας θεωρεῖ ὡς περίπου ἰσοδυνάμους, ὥστε δὲν δύναται νὰ προκρίνῃ τὸν ἑτερον τοῦ ἑτέρου· τὴν δὲ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ ὑποτίμησιν τοῦ Λάμψα θεωρεῖ ὡς ὅχι ὀρθήν. Περὶ ἀμφότερων τούτων ὁμοῦ παρατηρεῖ ὁ Α. Σκιας ὅτι ὑποστηρίζουσι καὶ συνιστῶσι διδακτικὴν τινα μέθοδον, περὶ ἧς, καίπερ ὑπὸ ἐπιφανῶν παιδαγωγικῶν ἐξουρημένῃς, ἀμφιβάλλει, ἂν εἴνε τελεσφόρος, ἐπειδὴ ἂν ἐφαρμοσθῇ ἀκριβῶς, καθιστᾷ τὰς παραδόσεις ὑπὲρ πάν μέτρον σχοινοτενεῖς καὶ περιπλόκους, ὥστε οἱ μαθηταὶ δὲν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν εἰμὴ ἐλάχιστα· ἐὰν δὲ δὲν ἐφαρμόζηται ἀκριβῶς, ὅπερ ἀναπόφευκτον, δὲν θά ἔχῃ πλέον τὴν θεωρητικὴν αὐτῆς βάσιν. Ἐν τούτοις ὁμοῦς ὁ Α. Σκιας δὲν δύναται νὰ προκρίνῃ ἄλλον τινὰ ὑπὲρ τοὺς δύο τούτους ὑποψηφίους, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει ἂν ἄλλος τις τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγικῶν μεταχειρίζεται μέθοδον τελεσφοροτέραν. Περὶ τῆς διδακτικῆς ἱκανότητος τῶν δύο τούτων ὑποψηφίων ἐν συγκρίσει πρὸς ἀλλήλους δὲν δύναται νὰ κρίνῃ, πιστεύει ὁμοῦς ὅτι ἀμφότεροι κατέχουσι τὴν ἱκανότητα ταύτην ἐπαρκῶς.

Περὶ τῶν ὑποψηφίων διὰ τὴν ἔδραν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας ὁ Α. Σκιας εἰσηγούμενος ἀποφαίνεται τὰ ἑξῆς :

Τοῦ ὑποψηφίου Ν. Βέη ἅπαντα τὰ πονήματα, ὅσα ὑπέβαλεν εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς, εἴνε κυρίως παλαιογραφικὰ περιέχοντα καταγραφὰς, ἀναγνώσεις καὶ ἐκδόσεις Βυζαντινῶν καὶ νεοελληνικῶν χειρογράφων καὶ μεσαιωνικῶν ἐπιγραφῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διορθώσεις καλῶς ἀνεγνωσμένων χωρίων ἢ ἱστορικῶς καὶ τοπογραφικῶς παρατηρήσεις. Τινὲς τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένων διορθώσεων ἐπιγραφῶν εἴνε ὅπως ἀσήμενοι, οἷον αἱ ἐν τῷ ἀποσπάσματι ἐν τοῦ ἐν Σοφίᾳ ἐκδιδομένου ἀρχαιολογικοῦ περιοδικοῦ σελ. 7—10 ἀριθ. 4, 5, 6, 7, ἄλλα· ὅμως εὐρίσκονται ὅχι σπανίως καὶ διορθώσεις εὐστοχοὶ καὶ παρατηρήσεις ἀξιόλογοι. Οὐδὲν ὅμως ἐκ τῶν πονημάτων τοῦ Ν. Βέη ἀναφέρεται εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην ἢ εἰς συστηματικὴν μελέτην τῆς Βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας, καὶ ἐπομένως οὐδὲν πληροῖ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου ΓΩΚΣ.

Ὁ ὑποψήφιος Γ. Λαμπάνης ἔχει ἐργασθῇ ἤδη ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ ἀόκνου δραστηριότητος, ἀπεδείχθη δὲ ὅχι ὀλίγον ὠφέλιμος διὰ τῆς περισυλλογῆς πολυαριθμῶν κειμηλίων τῆς χριστιανικῆς τέχνης καὶ διὰ τῆς συγκροτήσεως ἀξιολόγου χριστιανικοῦ μουσείου, καὶ προσέτι συνετέλεσεν εἰς πέρ τις καὶ ἄλλος παρ' ἡμῖν εἰς τὴν διέγερσιν τῆς πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀρχαιοτήτας ἀγάπης, ἥτις παρατηρεῖται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Συνέγραψε πολυαριθμους μικρὰς τε καὶ μεγάλας πραγματείας καὶ διατριβάς ἀναφερομένας εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀρχαιοτήτας, ἀναγεγραμμένας δὲ πάσας ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἰδίῳ ὑπομνήματι συνυποβληθέντι εἰς τὴν ἐπιτροπὴν. Πάντοτε ὁμοῦς ἐργάσθη κυρίως εἰς περισυλλογὴν ὑλικοῦ καὶ διαφύμειν τῆς ἀξίας τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, ἐλάχιστα δὲ εἰς

ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ συνειλεγμένου ὑλικοῦ ἢ ἐν γένει εἰς συστηματικὴν ἐξερεύνησιν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας. Ὑπῆρξεν ἀπόστολος καὶ κήρυξ, ὅχι ἐρευνητής, καὶ ἐκτὸς μίας ἀποπειρᾶς πρὸς ἐρμηνείαν τῶν κεραμοπλαστικῶν κοσμημάτων τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν ἐλάχιστα ἄλλα πορίσματα ἰδίας μελέτης εὐρίσκονται ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς πονήμασιν αὐτοῦ. Εἰς τὴν λοιπὴν Βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν, πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς, δὲν ἔχει ἐνδιατρίψει οὐδαμῶς. Καὶ αὕτη ἐστὶ ἡ ταξινόμησις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συνειλεγμένου ὑλικοῦ εἴνε ἀμελῆς καὶ ἀμέθοδος, ἢ δὲ ἐκθεσις τῶν γεγονότων ὅχι σπανίως ἐλαττωματικὴ ἐνεκα περιττοῦ ρητορικοῦ φόρτου καὶ ἀκαίρου θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν θεωρεῖ ὡς τμήμα τῆς Θεολογίας (ἴδε Χριστ. ἀρχαιολ. τῆς μονῆς Δαφνίου σελ. 5), καὶ πραγματεύεται τὰ κατ' αὐτὴν μάλλον ὡς θεολόγος ἢ ὡς ἀρχαιολόγος. Ἐνίοτε μάλιστα παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καταλείπει ὀλοσχερῶς τὴν θετικὴν μέθοδον τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ ἐκφέρει κρίσεις ἀσυμβίβαστους πρὸς τὴν ἱστορικὴν κριτικὴν, ὡς λόγου χάριν ἐν τῷ βιβλίῳ οἱ ἐπὶ ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐν ᾧ τὴν σημερινὴν κατάστασιν πόλεων τινῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παριστᾷ ὡς πλήρως ἐν τῇ Ἀποκαλύψει προρρήσεων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, καίπερ ἀνομολογῶν ὅτι ὑπῆρξεν ὅχι ὀλίγον ὠφέλιμος, νομίζω ὅτι δὲν ἔχει τὰ προσόντα, ἵνα διορισθῇ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου.

Ὁ ὑποψήφιος Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου ἔχει συγγράψει, ἐκτὸς ἱκανῶν βραχυτέρων καὶ ἐπουσιωδεστέρων διατριβῶν, καὶ δύο ἐκτενεῖς πρωτοτύπους πραγματείας, ἥτις τὴν περὶ τῶν Χρονικῶν τοῦ Μωρέως καὶ τὴν ἐν τρισὶ τεύχεσι τοῦ περιοδικοῦ Λαογραφίας ἐκδοθεῖσαν, τὴν ἐπιγραφομένην Ἀγνείας πείρα. Ἀμφότεραι αἱ πραγματείαι αὗται εἴνε συντεταγμέναι μετὰ τῆς προσήκουσας ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ ἄλλως δὲ ἀξιόλογοι, ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς πλείστον ὑλικὸν συσσωρεύων (ἰδίως ἐν τῇ δευτέρᾳ πραγματείᾳ) καὶ περὶ πλείστων ζητημάτων πραγματευόμενος, δὲν ἐπιτυγχάνει νὰ συνάξῃ τὸ ὑλικὸν προσηκόντως, ὥστε νὰ καταλήξῃ εἰς ἀσφαλῆ καὶ σαφεῖς πορίσματα, ἀλλ' ἐκτρέπεται εἰς παρεκβάσεις καὶ ἀδυνατεῖ νὰ χωρίσῃ τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ θέμα τῆς πραγματείας αὐτοῦ καὶ τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τῶν ἀσχετῶν καὶ τῶν ἐπουσιωδῶν. Ἐν δὲ τῇ περὶ τῶν Χρονικῶν τοῦ Μωρέως πραγματείᾳ ἀποδεικνύεται προσέτι καὶ καλῶς ἐκτιμητῆς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἐκδηλῶν ὑπερβολικὸν καὶ ἀδικαιολόγητον θαυμασμὸν πρὸς τοὺς Φράγκους κατακτητὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν. Ἡ σπουδαιότης δὲ τῶν μειονεκτημάτων τούτων νομίζω ὅτι πρέπει γὰρ κριθῇ ὡς ἐστὶ μεγαλύτερα, ἐπειδὴ ἡ ἔδρα τῆς Βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας εἴνε ἀρτισύστατος ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ, καὶ ἐν Εὐρώπῃ δὲ ἡ ἐπιστήμη αὕτη δὲν ἔχει εἰσέτι εἰμὴ λίαν ἀτελῶς μελετηθῇ, ὥστε ὁ μέλλων νὰ διορισθῇ πρῶτος καθηγητῆς αὐτῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ πρέπει νὰ εἴνε ἐπιστήμων ὑπέροχος, ἵνα καὶ εἰς τοὺς ἀλλοθηνεῖς χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς καὶ παρ' ἡμῖν μὴ παραδῶσῃ τὴν νεκρὰν ταύτην ἐπιστήμην εἰς ἀναξίους θιασώτας. Διὰ ταῦτα φρονῶ ὅτι οὐδ' ὁ Α. Ἀδαμαντίου εἴνε εἰσέτι ἐπαρκῶς παρεσκευασμένος, ἵνα διδάξῃ ἐπιφελῶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ ἀρτισύστατον τῆς ἔδρας.

Μαργαρίτου Ἐυαγγελίδου γνώμη περὶ τῶν ὑποψηφίων
Ἀδ. Ἀδαμαντίου καὶ Γ. Λαμπάνη.

Τὴν περὶ τοῦ Ἀδ. Ἀδαμαντίου γνώμην τοῦ συναδέλφου κ. Ἀνδρέου Σκια ἀποδεχόμενος προστίθηναι τάδε :

Ὁ Ἀδ. Ἀδαμαντίου ἐν τῷ παραδθέντι ἡμῖν ὑπομνήματι περὶ τῶν τίτλων καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ παραπέμπει τὴν ἐπιτροπείαν πρὸς ἀκριβῆ ἐλεγχον τῆς περὶ τὴν Βυζαντινὴν τέχνην ἐπιστημονικῆς του ἱκανότητος εἰς ἄρθρα, δημοσιευθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφημερίδι (Ἀθῆναις).

Ἐν ταῖς «Αθήναις» τῆς 11 Δεκεμβρίου 1906 λέγει ὁ Ἀδαμαντίου ὅτι ὁ ἐν Καλαμίαις ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἶνε προφανὸς κτίσμα τοῦ Γουλιέλμου Βίλλαρδουίνου τῶν μέσων τῆς γ' ἐκατονταετηρίδος. Ἀψευδὲς μαρτύριον τοῦτου εἶνε, λέγει, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς θύρας, ἥτις δεικνύει χωρὶς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ γ' αἰῶνος. Πρὸς ἀψευδεστέραν δὲ πίστωσιν τῶν χρόνων τῆς ιδρύσεως τοῦ ναοῦ κατὰ τὸν γ' αἰῶνα ἀναφέρει τὰ τρία ἠνωμένα κρίνα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας (Fleurs de lis) καὶ ὅτι «ὁ ναὸς περιτρανα φέρει τὰ τεκμήρια τῶν ιδρυτῶν Βίλλαρδουίνων, ὧν τὰ ἐμβλήματα συμπλέκονται μετὰ τὸν ἐθνικὸν δικέφαλον Βυζαντινὸν ἀετὸν».

Ἀλλὰ τὰ μὲν ἠνωμένα κρίνα ἀπαντῶσιν ὡς κοσμήματα θυρῶν, θυρίδων, παραστάδων τῶν ναῶν καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, τῆς Τουρκοκρατίας. Τὰ δὲ συμπλεκόμενα ἐμβλήματα τῶν Βίλλαρδουίνων μετὰ τοῦ δικεφάλου Βυζαντινοῦ ἀετοῦ εἶνε φαντασιώδη.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι τῆς 2 Μαΐου 1908, ἤτοι μετὰ δύο σχεδὸν ἔτη, λέγει: «Πιθανὸν ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος νὰ ἦτο κτίσμα τοῦ Βίλλαρδουίνου».

Περὶ τῆς στέγης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου ἐγράφη τῇ 11 Δεκεμβρίου 1906 «ὁ ναὸς πιθανὸν νὰ εἶχεν ἄλλοτε τρουλλαν διότι εἰς μίαν τῶν τοιχογραφιῶν παρίσταται ὁ Ἅγιος Πέτρος φέρων τὰς κλεῖδας καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος ἐκκλησιᾶν τρουλλωτήν» (Αθήναις 11 Δεκεμβρίου 1906).

Διὰ τοῦ συλλογισμοῦ τοῦτου, δύναται ὁ Ἀδαμαντίος ν' ἀποδείξῃ πάντας τοὺς ναοὺς τρουλλωτοὺς, ἐν οἷς ὑπάρχει τοιχογραφία παριστώσα τὸν Ἀπόστολον Παῦλον κρατοῦντα ἐκκλησίαν τρουλλωτήν, σύμβολον τοῦ Παραδείσου.

Ὁμοίος εἶνε καὶ ὁ ἐξῆς συλλογισμὸς τοῦ Ἀδαμαντίου:

«Ἐνίοτε, λέγει, εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ναοὺς τοιχογραφοῦνται οἱ ἰδρυταὶ τῶν ναῶν προσφέροντες αὐτὸν (τὸν ναὸν) εἰς τὸν ἅγιον, εἰς τοῦ ὁποῖον τὴν μνήμην τιμᾶται ὁ ναός.» Ἀλλ' ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐξωγραφημένος ὁ Ἅγιος Παῦλος φέρων ἐκκλησίαν τρουλλωτήν. Ὁ Ἅγιος ἄρα Παῦλος εἶνε ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ναοῦ καὶ προσφέρει αὐτὸν εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον!

Εἰς ὅμοια συμπέρασματα φέρει ἡμᾶς ὁ Ἀδαμαντίου καὶ ὅταν λέγῃ ὅτι τὰ Fleurs de lis εἶνε ἀσφαλέςτατον γνώρισμα τῆς ιδρύσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐπὶ Βίλλαρδουίνου (Αθήν. 11 Δεκεμ. 1906)· διότι κατὰ λογικὴν ἀνάγκην πάντες οἱ ναοὶ οἱ φέροντες τὸ ἀσφαλέςτατον τοῦτο γνώρισμα θὰ εἶνε ἢ κτίσματα τῶν Βίλλαρδουίνων ἢ κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν ᾄθῃς κτισθέντος ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Περὶ τοῦ ζωγράφου τοῦ ναοῦ λέγει ὁ Ἀδαμαντίου ὅτι εἶνε γνώστὸς καὶ ὀνομάζεται «Χατζὴ Ἡλίας ζωγράφος» (Αθήν. 11 Δεκεμ. 1906), προχωρήσας δ' ὁ ἄλλοτε κατωτέρω λέγει ὅτι εἶνε ἀπώνυμος ὁ ζωγράφος!

Αὐτόθι, (11 Δεκεμ. 1906) λέγει ὅτι καλῶς ἀνεκηρύχθη ἐθνικὸν μνημεῖον ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ τῇ 21 Μαΐου 1908 γράφει κατὰ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη γνωμοδοτεῖ νὰ κατεδαφισθῇ ὁ ναὸς καὶ ν' ἀνακτισθῇ ἀλλαχοῦ (Ν. Ταχυδρόμος Καλαμῶν 20 Δεκεμβ. 1910).

Αὐτόθι λέγει: «Ἐπὶ Τουρκοκρατίας οἱ ζωγράφοι ὅπως ἐκφράζουσι τὰς κινήσεις διὰ μεγάλων καὶ ἀνάμπτων γραμμῶν, διὰ χρωμάτων θαμβωτικῶν, οὕτω προσπαθοῦσι καὶ νὰ ἐμποιήσωσιν αἰσθητὴν καὶ διὰ παραστάσεων σκηνῶν φρίκης καὶ τρόμου». Ὑπὸ διττοῦ λοιπὸν τρόμου καὶ φρίκης, ἐδρανούμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὑπὸ τῆς φρίκης καὶ τοῦ τρόμου τοῦ ἀπὸ τῶν Τούρκων καὶ τοῦ ἀπὸ τῶν ζωγράφων!

Ἄγνοεὶ ὁ Ἀδαμαντίου ὅτι ἀρχαιοτάτη εἶνε ἡ συνήθεια τοῦ παριστᾶν τὰς τῶν μαρτύρων βασάνους ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς. Γρηγόριος ὁ Νύσσης, τὸν δ' μ. Χ. αἰῶνα περιγράφων τὰς ἀριστείας τοῦ μάρτυρος Θεοδώρου ἐξωγραφημένας ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοῦ ναῷ, λέγει «ἐπέχρωσε δὲ καὶ ζωγράφος τὰ ἄνθη τῆς τέχνης ἐν εἰκόσι διαγραφήμενος τὰς ἀριστείας τοῦ μάρτυρος, τὰς ἐνοήσεις, τὰς ἀληθύναις, τὰς θηριώδεις τῶν τυράννων μορφάς, τὰς ἐπιφροσύνας, τὴν φλογιοτρόφον

ἐκείνην κάμινον, τὴν μακαριωτάτην τελείωσιν τοῦ ἀθλήτου τοῦ ἀγωνοθέτου Χριστοῦ... οἶδε γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν καὶ τὰ μέγιστα ὡφελεῖν» (Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν μάρτυρα Θεόδωρον ἐν Πατρολογία Migne τὸμ. 46, σελ. 737—740. Πρβλ. Λαμπάκη Χριστιανικὴ ἀγιογραφία σελ. 45 κ. ἐξ.).

Ὁ Λαμπάκης ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Ἡ Μανὴ Δαχνίου μετὰ τὰς ἐπισκευὰς» σελ. 12—14 ἀναγράφει τὰ σοβαρώτατα σφάλματα, ἅπερ ἐγένοντο κατὰ τὰς ἐπισκευὰς, ὅτι ἡ θέσις τῶν προσφύτων μετεβλήθη, ὅτι ἐπὶ τῶν ψηφοθετημάτων ἐγένετο χρήσις χρόματος, ὅτι ἐν πάσις σχεδὸν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ταῖς ρήσεσι τοσαύτη ἐγένετο σύγχυσις τῶν γραμμάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἀλφάβητου ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ψηφοθέτου, ὥστε οὐ μόνον αἱ ρήσεις τῶν προσφύτων διεσθάρησαν καὶ παρεμορφώθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων, π. χ. ὁ ἅγιος Τάραχος ἐγένετο ἅγιος Τάραλος, Γρηγόριος ὁ Θανατιοπόλις μετεβλήθη εἰς Γρηγόριον Θλυατιοπόλιν καὶ ἄλλα πολλὰ.

Ὁ δὲ Ἀδαμαντίου βεβαίως ἡμᾶς ὅτι κανὲν λάθος δὲν ἐγενετο, ὅτι ἡ ἐργασία ὑπῆρξε τελεία καὶ ἐπιστημονικῶς ἀκριβὴς καὶ ὅτι κανεὶς σοβαρὸς ἄνθρωπος, εἰν εἶνε ἱκανὸς νὰ ἐκτιμῇ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας, τὴν ἀκριβείαν τὴν ἀρχαιολογικὴν τῆς ἐπισκευῆς καὶ στερεώσεως, δὲν θὰ νομίσῃ λάθος τὸ ὅτι ἐν ᾧ ἄ ἔγεινε Ἄ ἢ εἰν παρελεί-
γθη κανὲν ἄσθητον! (Αθήν. 30 Αὐγούστου 1907).

Αὐτόθι 11 Δεκεμβ. 1906 λέγει ὁ Ἀδαμαντίου «εἰς τὸν Β. τοίχον εἰκονίζεται ἡ Ἁγία Α' Οἰκουμένη Σύνδοδος, εἰς τὸ μέσον δὲ ταύτης παρίσταται μορφή γέροντος στέμματος.» Δὲν ἐδυνήθη ὁ Ἀδαμαντίου νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ γέρουσα τὸ στέμμα μορφή εἶνε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ὁ συγκαλέσας τὴν Α' Οἰκουμένην Σύνοδον.

Ὁ Ἀδαμαντίου ἐξ ὧν γράφει ἐν ταῖς «Αθήναις» τῇ 12 Μαρτίου 1908 περὶ «ἰδέας ἐπιστημονικῆς» φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ἀκριβῆ τοῦ πράγματος ἐννοίαν.

Ἐκ τῆς γενομένης συζητήσεως Λαμπάκη καὶ Ἀδαμαντίου περὶ τοῦ ἐν Πάτραις ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ ἐκ τοῦ δη-
μοσιευθέντος σχεδίου φαίνεται ὅτι ὁ Ἀδαμαντίου δὲν διακρίνει ἀκριβῶς τὸν Γοτθικὸν ρυθμὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ (Αθήν. 21 Μαΐου 1908 καὶ Ταχυδρόμ. 21 Ἰουλίου 1908).

Ὁ Ἀδαμαντίου δὲν ἔχει ἀκριβῆ γνώσιν τῶν θεμάτων, περὶ ὧν ἐπιλαμβάνεται νὰ πράγματευσθῇ καὶ διὰ τοῦτο εἰλὴ καὶ ὡς ἔτυχεν ἀποφαινεται περὶ πραγμάτων, ἃ ἄγνοε· δὲν ἔχει δὲ τὴν συνετὴν περίσκεψιν νὰ σιωπᾷ. Ὅταν δ' ὑπεδεικνύονται αὐτῷ τὰ σφάλματα, δὲν ἔχει τὸ θάρρος, ὃ ἐμπνέει ἡ ἀλήθεια, νὰ ὁμολογήσῃ αὐτά, ἀλλὰ πρὸς συγκάλυψιν ἐκτρέπεται εἰς τρόπους ἀλλοτρίους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς (Αθήν. 11 Δεκεμ. 1906—30 Αὐγούστου 1907—12 Μαρτίου 1908—21 Μαΐου 1908).

Ἡ δ' ἄγνοια γεννᾷ παρ' αὐτῷ καὶ τὴν καταφρόνησιν καὶ τὴν ἀνευλάβειαν πρὸς πράγματα, ὅπου ὧν αὐτὸς ἔπρεπε νὰ ἐγείρῃ τῶν ἄλλων τὴν ἐκτίμησιν, τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην. Τὸ Χριστιανικὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ ἐγκαθίστανται ἱερά τῆς θρησκείας, τῆς τέχνης, τῶν ἁγίων καὶ τῶν ὑπὲρ πατρίδος θυσιασθέντων ἀνδρῶν ὑπομνήματα, καλεῖ ἀσεβῶς ἐδρασιολάζον (Αθήν. 30 Αὐγούστου 1907), τὰ δ' ἐν αὐτῷ «πέτρας ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ Σατάνᾳ, φιαλίδια με ὕδωρ ἀπὸ ποτάμια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀρώματα, λιβανωτοὺς, σπινθάρια, ψάθας, κομποσκοῖνα τοποῦζα ἤτοι ρόπαλα» κ. ο. ἐξ. (Αθήν. 30 Αὐγ. 1907—21 Μαΐου 1908, Πρβλ. Ταχυδρ. 4—10 Αὐγούστου 1908).

Ἐκ τῶν ὑποβληθέντων ἡμῖν συγγραμμάτων, ἐξ ὧν οἱ κριταὶ δύναται νὰ συναγάγῃ τὴν εἰδικότητα τοῦ ὑποψηφίου, τὰ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἀναφερόμενα εἶνε κυρίως δύο: «Ἐργασίαι ἐν Μετεώροις» καὶ «Ἀγνείας πείρα».

Περὶ τοῦ πρώτου ἐδημοσιεύθη πρὸ πολλῶν μηνῶν ἐπικρίσις ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Γούδα, ἐν ᾗ ἀναγράφονται ἐνεήκοντα ἰεσο-
σαρα χρονολογικά καὶ ἐπιστημονικά ἀμαρτήματα.

Ὁ Ἀδαμαντίου οὐδὲν μέχρι τοῦδε εἶπε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς διατριβῆς αὐτοῦ, εἰ καὶ δεινῶς προσεβλήθη ὁ ἐπιτόλαιος τρόπος τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ.

Ἡ δὲ «Ἀγνείας πείρα», στηριζομένη ἐπὶ βιβλίων ἀποκρύ-

των, εἰς ἃ ἡ μὲν ἐπιστήμη οὐδὲν ἱστορικὸν κύρος ἀπονέμει, ἢ δ' ἐκκλησία ἔχει ἀποκηρυγμένα, ἔχει θέμα οὐδεμίαν ἱστορικὴν βάσιν ἔχον, ἐν δὲ τῇ διεξαγωγῇ αὐτῆς ἐμφανίζει τὰ ἐλαττωματικά, ἀπὸ ἀνωτέρω ὑποδεικνύει ὁ συνάδελφός μου εἰσηγητὴς κ. Ἀνδρέας Σκιαδῆς, τῷ δὲ σεμνῷ καὶ χριστιανῷ ἀναγνώστῃ παρίσταται ὡς ἀήδεις καὶ σκανδαλώδεις μυθιστόρημα (Πρὸβλ. ἰδίᾳ σελ. 21 καὶ 96.)

Ὁ Ἀδαμαντίου ὑπῆρξεν ἀτυχὴς ἐν τῇ θέσει τοῦ ζητήματος. Καθ' ἡμᾶς, τὸ ὑπ' αὐτοῦ συναχθέν ὕλικόν ἐπιστημονικώτερον καὶ ἀνεκτικώτερον θὰ ἐπραγματεύετο, ἂν ὡς ποικίλμενον τῆς ἐρεύνης αὐτοῦ ἐλάμβανε: πῶς γεννήματα τῆς φαντασίας μεταδιδόμενα διὰ τῶν αἰώνων πιστεύονται ὡς ἀληθῆ καὶ αἰσθητοποιούνται ἐπεὶ διὰ τῆς τέχνης.

Ἡ πραγματεία εἶνε συνύφασμα λογικῶν καὶ συντακτικῶν ἀμαρτημάτων, ἀκαταλήπτων ἢ κακοζήλως ἐκπερασμένων περιόδων, ἀπροσδοκῶν ἀφορισμῶν καὶ πορισμάτων καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλαττωμάτων. Ἐὰν μὴ ἐγίνωσκον ὅτι τοῦ Ἀδαμαντίου εἶνε τὸ ἔργον, θὰ ἐξελάμβανον αὐτὸ ὡς ἀπόπειραν ἀλλοτρίωστος, ἐν ἀγνοίᾳ ἐτι τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου ἐπιχειρήσαντος νὰ συγγραφῇ ἑλληνιστί. Ἡ ἀρετὴ, ἣν ἰδίως ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κέκτηται, τοῦ ἐξαίρειν διὰ τῆς καταλλήλου θέσεως τῶν λέξεων τὰ κυρία νοήματα, εἶνε ἀγνωστος τῷ Ἀδαμαντίῳ. Αἱ ἀντιθέσεις, αἱ ζῶνι εἰς τὸν λόγον διδοῦσαι, ἐκφράζονται ὑπ' αὐτοῦ ὡχρότατα καὶ ἀπαισιότατα.

Αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ δὲν ἐδυνήθη νὰ διατυπώσῃ σαφῶς: «Τὸ πρῶτον ἤδη (γρ. νῦν) λεπτομερὲς εἰκονογραφικὸν θέματος τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου ἐρευνα ἐπιχειρεῖται διὰ τῆς περὶ ὅλως ἰδιωτοῦ καὶ σπανιωτάτης παραστάσεως προκειμένης ἐργασίας, παραστάσεως, τὴν ὅποιαν, ἐκ παλαιῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ μνημείων παραλαβάνων τὰς ὀνομασίας, ἀποκαλῶν Δοκιμασίαν τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου ἢ καὶ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ τῆς ἐλεγχέως.»

Αἱ πρῶται 12 σελίδες τῆς πραγματείας, αἵτινες φαίνονται ὡς εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου, ἀρκοῦσι νὰ δείξωσι τὴν συγγραφικὴν ἱκανότητα τοῦ συγγραφέως: «ἱστορημένα χειρόγραφα»—«σοφιστικά μυθιστορήματα»—«ὡς δοκιμασία ὑποβάλλεται εἰς κίνδυνον δεινόν».—«Τὸ ἐν γραφαῖς Εὐαγγέλιον».—Ἡδὴ τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν θριαμβευτικὴν ἀγίδα τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς τοίχους τῆς Ἀγίας Μαρίας τῆς Πρεσβυτέρας σειρά συνθέσεων διηγεῖται, ἱστορεῖ, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοῦ.—«Καὶ οὕτω παρέστησεν (ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης) ἐν τῇ Γεννήσει τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπiston μαίαν ἱκετεύουσαν ὑπὲρ τῆς ἀποξηρανθείσης χειρός».—«ἡ περὶ ἀγνείας ὀρθαλῆς τῆς γυναικὸς ἢ τῆς παρθένου».—«Ἡ ἀπεικόνισις τῆς διὰ τοῦ ὕδατος δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου ἀποτελεῖ μίαν τῶν σικηρῶν, τὴν ἀκμὴν παραστάσεων ὅλου περὶ ἀγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος, οἷον διὰ τῶν αἰώνων διαμορφωθὲν εὐρίσκειον ἀπλοποιημένον εἰς τὰς ἱστορίας χειρογράφου τοῦ IB' αἰῶνος τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου.»

Ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνευ λογικοῦ εἰρμου εὐρίσκειον ἐν ταῖς 12 ταύταις εἰσαγωγικαῖς σελίδιν. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν 12 τούτων σελίδων οὐδὲν ἄλλο ἀπεκομίσασμεν ἢ τὰς κατὰ κύρον ἐπαναλαμβανόμενας λέξεις:—ἀποκρυστάλλωθῆναι παραδόσεις (πολλάκις)—ἀποκρυστάλλωθῆναι εἰκονογραφία—ἐπὶ τὸ λεπτότερον ἀποκρυστάλλουμένης εἰκονογραφίας—ἀποκρυστάλλωθῆναι εἰς τὰ ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια—εἰκονογραφικὴ διάταξις—εἰκονογραφικὸς κύκλος—εἰκονογραφικὸν δράμα—εἰκονογραφικὸν καὶ λογοτεχνικὸν δράμα—εἰκονογραφικὴ σικηρὴ, κ. ο. ἐφ., ἐξέλιξις, ἱστορικὴ ἐξέλιξις, γεγονότων ἐξέλιξις.

Ὁ Ἀδαμαντίου ἐφαρμόζει ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αὐτοῦ τὴν Δαρβινικὴν θεωρίαν. Οἰμίζει περὶ ἐξελίξεως καὶ περὶ ἀγώνος ἐπικρατήσεως μεταξὺ τῶν παραστάσεων «πολλὰ τῶν παλαιῶν παραστάσεων ἐξέπεσαν, λέγει, ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐπικρατήσεως, ἄλλαι πάλιν παραστάσεις δευτερεύουσαι κατέλαβον θέσιν ἐπιφανεστέραν.»

Ἐν σελ. 14 καὶ 15 ἡ τάξις τῶν εἰκόνων δὲν ἔχει ὀρθῶς, ἔρπεν ἡ 2α νὰ τεθῇ πρώτη καὶ ἡ 1η δευτέρα διότι πρῶτον δίδεται τι καὶ ὑστερον λαμβάνεται.

Ἄλλ' ἵνα πόλλ' ἄλλα παραλίπωμεν, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 106 λέγει ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἐξεδή-

λωσέ τὴν περὶ ἀγνείας τῆς γυναικὸς καὶ τὴν παρθενίαν τῆς κόρης δοξασίαν αὐτῆς ἐν ταῖς ἀγναῖς θεαῖς Ἀθηνᾶ, Ἑστία, μάλιστα δὲ ἐν τῇ Ἀρτέμιδι. Μετὰ τινα δὲ ἀνευ λογικοῦ εἰρμου εἰρημένα λέγει πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκων, ὅτι ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κάλλος ψυχικὸν τῆς γυναικὸς δηγιότερον ἐθεωρήθη τὸ κατὰ φύσιν τεκμήριον τῆς ἀγνείας, ἢ παρθενία αὐτῆς!

Ἐν σελ. 109 110 λέγει, ὅτι ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος ἐποιήθη κατὰ τὸν Ζ' ἰσως καὶ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα.

Αὐτοῖς ἀκριβοῦς τὰς ἐπικλήσεις τῆς Θεοτόκου, τὰς εἰς τὴν ἀγνείαν αὐτῆς ἀναφερόμενας, ἀναγράφει ἐπιπολαίως καὶ ἐπικλήσεις μὴ ἀναφερόμενας, ἰδίως εἰς τὴν ἀγνείαν τῆς Θεοτόκου, οἷον, ἄμπελος ἀληθινὴ—στάχυν ἢ βλαστήσασα—τὸ μῆλον τὸ εὖοσμον—ἡδύπνοον κρίνον—βλαστοῦ ἀμάραντον κλήμα.

Ἐν σελ. 111.1 «Τὴν πόλιν καταγωγὴν τῆς περὶ τῆς Παρθένου θεμελιώδους δοξασίας διετύπωσε, λέγει, ἡ Ὁρθόδοξος ἐκκλησία ὄχι μόνον ἐν ὕμνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν παραστάσεσιν, ὡς ἀπόδειξιν δὲ τούτου φέρει τὴν παρὰ Ματθαίῳ Δ, 20 προφητείαν «ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἔξει... καὶ τέξεται υἱόν.»! «Ἡδὴ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐρμηνεύει, λέγει, τὸ γενόμενον, ἀναφερόμενος εἰς τὴν προφητείαν ταύτην.»

Ἐν σελ. 3 τῆς σελ. 11 λέγει «ὁ Κρήτης Ἀνδρέας πληροῖ τὴν Παρθένον ποικιλωτάτων ἐπικλήσεων—ἐπίσης ὁ ὕμνογράφος Γεωργίος εἰς τὸν ὕμνον εἰς τὴν Παρθένον» (πληροῖ δὲ τὸν ποικιλωτάτων ἐπικλήσεων τὴν Παρθένον.)!

Πρὸς δὲ τὸ περὶ Γ. Λαμπάκη πόρισμα τοῦ Εἰσηγητοῦ κ. Ἀνδρέου Σκιαδῆ διαφωνῶν παρατηρῶ τὰ ἑξῆς:

«Ὅτι ὁ κ. Γ. Λαμπάκης δὲν εἰργάσθη ἐλάχιστη ἐπιστημονικῶς ἀποδεικνύουσι τὰ ἑξῆς ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ συγγράμματα:

α')

Ἡ Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου μετὰ πολλῶν σχημάτων καὶ εἰκόνων, ἐφ' ἣ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Ἐρλάνγης καὶ ἦν κρίνοντιν ὁ μὲν διάσκημος καθηγητὴς καὶ συγγραφεὺς τῆς Real-Encyclopädie der christlichen alterthümer Kraus ὡς πολὺτιμον συμβολὴν (werthvollen Beitrag) εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.

Ὁ δὲ εἰδικὸς καθηγητὴς Schulze, ὁ ἐπικαλούμενος Κολόμβος τῶν Κατάκομβων, ἐν μακρᾷ βιβλιογραφίᾳ ἐκφράζων τὴν λύπην αὐτοῦ ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Ἀνατολῆς εἶνε ἐτι βιβλίον ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ἐσφαρισμένον, ἐξαίρει τὴν συγγραφὴν τοῦ Λαμπάκη ὀνομάζων αὐτὴν διδασκαλικωτάτην (Lehrreichen Schrift).

Ὁ αὐτὸς καθηγητὴς Schulze ὀνομάζει τὸν Λαμπάκην τὸν μόνον καὶ ἐπιστήμην γνώστην (den einzigen schulmässigen Kenner.)

Ἐν δὲ τῇ Zeitschrift für Bildende Kunst 1890 Heft 4 σελ. 416 ὀνομάζεται τὸ βιβλίον πρόδρομος περιεκτικώτερου συγγράμματος περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ σφωζομένων λειψάνων τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐκφράζεται ἡ χαρὰ, ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν νῦν προσοχὴ δίδεται πρὸς τὰ μνημεῖα τῶν χριστιανικῶν χρόνων.

Ἐν τῇ Revue de l'Art Chrétien, Paris, Avril 1892 τόμ. III, τὸ ἔργον τοῦ Λαμπάκη ὀνομάζεται très savant ouvrage, αὐτὸς δὲ ὡς ὁ πρῶτος ἐν Ἑλλάδι, ὅστις τὰς περὶ χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας μελέτας ποιεῖται avec une ardeur et un enthousiasme vraiment scientifique. Τὸ ἔργον τοῦ Λαμπάκη περιποιεῖ, λέγει, μερίστην τιμὴν εἰς τὰ τὸν φιλόπονον συγγραφεὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα.

Τὰς περιγραφὰς τοῦ Λαμπάκη ὀνομάζει très claires et très précises, le style choisi, les connaissances très profondes et le zèle indomptable. Les études surtout sur les périodes de l'architecture chrétienne et ses précieuses découvertes, que les ornements céramoplastiques des temples représentant les monogrammes du nom de Jesus-Christ sont de la plus haute importance.

Ὁ Alexis ἐν τῇ Revue des Études grecques τέρ. Vt Paris 1891 σελ. 151—152 καλεῖ τὸν Λαμπάκη un dévot de l'art byzantin.... M. L. a reconnu le premier dans les ornements en brique encastés dans les murs, des variantes plus ou moins compliquées du monogramme du Christ et enfin des ses incôparables mosaïques M. L. place la construction de l'église au Xe siècle et non au XIIIe comme la plupart de ses devanciers...., l'ouvrage est fécond en aperçus généraux sur l'art Byzantin.

Τὸ περιοδικὸν *L'Italo-Elleuo* (5 Δεκεμβρ. 1889) ἐπαινεῖ τὴν εὐρύτητα τῶν μελετῶν τοῦ Λαμπάκη, τὴν ὑπομονὴν ἐν τῇ ἐρευνῇ καὶ τὴν βαθεῖαν γνώσιν τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς χριστιανικῆς γλώσσης· τὴν δὲ μονογραφίαν αὐτοῦ καλεῖ un' opera inarrivabile.

Ὁ ἐν Βουδαπέστη ἐπιφανὴς Οὐγγρος καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φιλολογίας Benedek Csaplar ἐδῆμοσιεύσεν ἐκτενὴ καὶ εὐμενεστάτην κρίσιν ἐν τῇ Katholikus Szemle (1891 V. fürget σελ. 828—835), ἣν καὶ περιμανιστὶ μεταφράσας ἐπεριψε τῷ Λαμπάκῃ. Οὗτος δὲ ὑπέβαλεν ἡμῖν ταύτην μετὰ τῶν ἄλλων περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ κρίσεων.

Ὁ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Κιέβου καθηγητὴς τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας Δημητρίεφσκη εὐμενεστάτην ἐδῆμοσιεύσεν κρίσιν, ἐν ᾗ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπαινοῖς λέγει ὅτι «λεπτομερὲς σταῖα καὶ μετὰ Γερμανικῆς παιδεύσεως καὶ πολυπαιδείας πραγματεύεται ὁ Λαμπάκης τὰ λείψανα καὶ ἐρεῖλια τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ».

Ὁ Λαμπάκης ἐν τῷ ὑποβληθέντι ἡμῖν ὑπομνήματι «Ἔργα καὶ κρίσεις» παρατίθησι γνώμας εἰδικῶν ἀνδρῶν, τοῦ διασημοῦ καθηγητοῦ καὶ συγγραφέως τῆς Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer, F. X. Kraus.

Τοῦ βαθέος γνώστου τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης Markus Zucker, ὅστις λέγει ὅτι ὁ Λ. διὰ τοῦ ἔργου τούτου τίθησι τὴν Βυζ. τέχνην ἐπὶ νέας ἀσφαλτοὺς βάσεως.

Τοῦ ἐν Πράγᾳ καθηγητοῦ Alvin Schulz.

Τοῦ ἐν Κόνιγσберг καθηγητοῦ Dehio.

Τοῦ ἐν Βερολίῳ καθηγητοῦ E. Doblert.

Τοῦ γνωστοῦ διὰ τὰς σπουδαιότητας μελέτας περὶ χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας Giovanni Battista de Rossi. Τοῦ Mariano Armellini, καθηγητοῦ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης, καὶ πολλῶν ἄλλων δυναμέων νὰ ἔχωσι γνώμην περὶ τῆς ὑποθέσεως. Πάντες οὗτοι τὸν Λαμπάκην καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἐκθειάζουσι καλοῦντες αὐτὴν λίαν σπουδαίαν, μεγάλης ἀξίας, σοφώτατον ἔργον.

β')

Καὶ ἡ «Χριστιανικὴ ἀγιογραφία τῶν ἐννέα πρώτων αἰώνων» (ἐν Ἀθήναις 1896 σελ. 96) εἶνε ἔργον ἐπιστημονικὸν διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν τῶν περιόδων τῆς Χριστιανικῆς τέχνης, τοῦ καταλόγου τῶν μονογραμμάτων, τῶν ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ζώων, φυτῶν, ἔργων τέχνης κτλ. (σελ. 10) ληφθεῖσων συμβολικῶν παραστάσεων καὶ κατ' ἀλφabetικὴν τάξιν ἐκτιθεμένων. Τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ἔργου τούτου δεικνύουσιν οἱ ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων ἀραιογραφικοὶ τύποι καὶ ὁ λεπτομερὴς αὐτῶν κατάλογος μετὰ 100 παρεκκλίσεων αὐτῶν (σελ. 74).

Περὶ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Schulze λέγει ὅτι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἔργου εἶνε σύντομος καὶ σαφής, ἔχει δὲ μεγίστην ἀξίαν, ὅτι ἀποδίδωσι τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὴν νομισματικὴν. Ὁ Λαμπάκης λέγει· εἶνε ὁ μόνος μέχρι τοῦδε μετὰ δραστηρίτητος ἀντιπροσώπου τὴν ἐν Ἑλλάδι σπουδὴν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαϊότητος, γνωστὸς λίαν ἐν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων.

Ὁ δὲ Kraus ἐπαινῶν τὸ ἔργον ἐπιλέγει ὅτι ἐν ταῖς μελέταις ἡμῶν περὶ τοῦ θέματος τούτου δὲν ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ μὴ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Λαμπάκη. Man wird bei studien über diesen Gegenstand nicht bei Seite lassen dürfen.

Καὶ ἡ Γενικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν δὲν δύναται νὰ κατακριθῇ ὡς μὴ ἐπιστημονικὴ, τὸν ἀντικείμενον παρέχει τεκμήρια τῶν ἐπιστημονικῶν τοῦ Λαμπάκη δυνάμεων περὶ κλάδου ἐπιστημονικοῦ, ὃν αὐτὸς πρῶτος εἰσάγει. Καὶ τοῦτου τοῦ ἔργου δὲν ἔλειψαν εὐμενεῖς εἰδικοί κριταί, οἵτι εἶνε ὁ Kraus καὶ ὁ Millet.

Τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ Λαμπάκη δύναμιν δεικνύει οὐχ ἥττον ἡ συγγραφή αὐτοῦ:

Ἡ Μονὴ Δαφνίου μετὰ τὰς ἐπισκευὰς ἐκ σελ. 91 ἐν Ἀθήναις 1899.

Ἐν τῷ συγγραμμάτι τούτῳ ὁ Λαμπάκης συγκρίνων τὰ Βυζαντινὰ νομίσματα καθορίζει τὸν χρόνον τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ καὶ δεικνύει διατὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Παντοκράτορος εὐρίσκεται εἰς καταφανὴ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ ναοῦ ψηφιστήματα.

Τὰ ἐκ τῶν Βυζ. νομισμάτων πορίσματα ταῦτα τοῦ Λαμπάκη δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι δὲν εἶνε ἐπιστημονικά.

Πολλὰ πρὸς τούτοις σφάλματα τοῦ ἑνὸς ἐπισκευαστοῦ τῶν ψηφιστημάτων, γενόμενα περὶ τὴν διάταξιν τῶν προφητῶν, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰς ρήσεις αὐτῶν (σελ. 71) ἐπανορθοῦνται ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ διότι ὁ Λαμπάκης εἶχεν ἤδη ἀντιγραφωμένας πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῶν ἐπισκευῶν. Δικαίως ἄρα ὁ Millet τὴν πρόνοιαν ταύτην τοῦ Λαμπάκη ἐξαίρων λέγει, ὅτι ὁ Λαμπάκης ἀληθῆ προσήνεγκεν ὑπηρεσίαν οὐ μόνον εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καθόλου, συγκαίρει δ' αὐτῷ ἐπὶ ἔργῳ, ὅπερ θὰ διατηρήσῃ τὴν χρησιμότητά αὐτοῦ.

Καὶ ὁ Schlumberger τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Λαμπάκη ὀνομάζει savant étude sur Dafni.

Κρίσιν ἐκτενὴ καὶ εὐμενεστάτην ἐκ σελ. 59 συγκριμένην ἐδῆμοσιεύσεν Οὐγγριστὶ ὁ καθηγητὴς Csaplar Benedek περὶ τοῦ ἔργου τούτου, ὃ καὶ Οὐγγριστὶ μετέφρασε.

Καὶ αὐτὸς ὁ δυσμενῶς πρὸς τὸν Λαμπάκην διακείμενος Strzygowski ἀνομολογεῖ μὲν τὰς ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη καταγεγραμμένας βλάβας τῆς Μονῆς Δαφνίου, λέγει δ' ὅμως ὅτι εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ψηφιστικῶν παραστάσεων προσέβη ὁ Λαμπάκης παρακινήθεις ὑπὸ τοῦ Millet. Ἀλλ' ὁ Λαμπάκης δέκα ὅλα ἔτη πρὸ τοῦ Millet, ἤτοι πρὸ 1889, εἶχεν ἐκδεδομένην τὴν περιγραφὴν αὐτῶν. Ὁ Strzygowski ψέγει τὸν Λαμπάκην καὶ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἀκρίβειαν, ὅτι δὴλα δὴ ἠρίθμησε καὶ τὰς κεφαλὰς ἐκάστης παραστάσεως. Ἀλλ' ὁ πονῶν ὑπὲρ τῶν ἀρχαιολογικῶν χειρηλίων Λαμπάκης διὰ τῆς ἀκριβείας ταύτης ἔθηκε φραγμὸν εἰς τὴν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀφαιρέσιν τῶν κεφαλῶν.

Τὸ «Mémoire sur les Antiquités Chrétiennes de la Grèce présenté au Congrès International d'Histoire comparée», Paris 1900. Athènes 1902.

Τὸ ἔργον ἐδῆμοσιεύθη ἐν τοῖς ἐπισήμοις πρακτικοῖς τοῦ συνεδρίου, ἐκρίθη δὲ ἐν Bulletin Critique (Paris 25 Σεπτεμβρ. 1902) ὡς περιέχον μελέτας τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι ὅπως νέας (toutes nouvelles) καὶ 200 περίπου illustrations extrêmement intéressantes, ὃ δὲ Λ. ἐπαινεῖται ὡς εἰς τῶν promoteurs les plus actives de ces études d'archéologie. Σπουδαιότητας δ' εὐρίσκει ὁ κριτὴς B. Faulquier τὰς περὶ τῶν κεραμοπλαστικῶν κοσμημάτων μελέτας τοῦ Λ. ἐν Revue de l'Art Chrétien, Paris 1902, τέρ. XIII σελ. 507, ἐνθα ὁ L. Cloquet ἐξαίρει τὸ πλούσιον περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ εἰκονογραφικὰ μνημεῖα sont reproduits avec des commentaires très précis et fort intéressants.

Le moniteur Oriental (6 Σεπτ. 1902) λέγει τὸν Λαμπάκην une personnalité très bien connue dans le monde scientifique, τὸ δὲ ἀνακοινωθὲν ἐν τῷ Συνεδρίῳ Mémoire a été unanimement apprécié.

Ὁ W. καλεῖ αὐτὴ treffliche Arbeit, οἱ δ' ἀγαπῶντες τὴν χριστιανικὴν τέχνην θὰ διατηρήσωσι πρὸς τὸν Λαμπάκην la plus vive reconnaissance.

V.O. Schulze λέγει (ἐν τῷ Liter. Centralblatt für Deuts. 31 'Οκτωβ. 1903, σελ. 1484—1485) ὅτι ὁ ἐξαίρετος γνώστης καὶ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῶν ἐν Ἑλλάδι χριστιανικῶν μνημείων Λαμπάκης προσφέρει διὰ τοῦ νέου τούτου ἔργου höchstlehrreichen überblick über den augenblicklich bekannten beziehungsweise beachteten Bestand der Denkmäler.

Ο Courrier de la Lozère à Mende (24 Αὐγ. 1903) ὀνομάζει τὸ ἔργον magnifique monographie richement illustrée.

Ο Baillet ἐν τῇ Revue d'Histoire Ecclésiastique (15 'Οκτ. 1904) ἐπαινῶν τὸ ἔργον λέγει περὶ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ ὅτι πρῶτος ὁ Α. a découvert le sens symbolique.

Καὶ ἐν τῷ Ἀραβικῷ περιοδικῷ Αλ-Μαχέρη (15 Μαρτίου 1904) ἐπαινετικῶς ἐκρίθη τὸ ἔργον.

Καὶ Οὐγγρῶσι ἐν τῷ Katholikus Szemle II Füget σελ. 188—198 ἐδημοσίευσεν μακρὰν ἐπαινετικὴν κρίσιν, ὁ καθήγη- τὴς Csaplar Benedek.

Καὶ ἐν τοῖς Βυζαντ χρονικοῖς τῆς Πετροπόλεως 1903 τόμ. X. σελ. 274 καὶ 245, 251 ἐπαινείται τὸ ἔργον.

Καὶ ὁ Strzygowski ἐπαινῶν τὸν πλοῦτον τῶν καλῶν εἰ- κόνων καὶ εὐρίσκει dankenswert τὸ ὅψ' ἐκάστην εἰκόνα Be- gleitentext und Litteraturangaben, ἀλλὰ δὲν λείπουν καὶ ἐνταῦθα αἱ συνήσεις αὐτῷ εἰρωνεῖται.

Σ')

Αἱ Ἀνακοινώσεις ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις συγκροτηθέντι διεθνεί ἁρχαιολογικῷ συνεδρίῳ κατὰ τὸ 1905 ἐκ δύο μερῶν συγκείμεναι.

Μέρος Α'

1) Περὶ τῶν ἐν Μήλῳ Χριστιανικῶν Κατακομῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ Βαπτιστηρίου καὶ ἄλλων χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων ἥτοι:

- 1) περὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Φιλιππῶν.
- 2) περὶ τῶν παρὰ τὸν Ἀρειὸν Πάγον ἐρειπίων τοῦ ναοῦ Διο- νυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.
- 3) περὶ τῶν Κεγχρεῶν καὶ τῆς ἐν αὐταῖς Φοῖβης τῆς δια- κόνου.

- 4) περὶ τοῦ ἐξ Ἀμοργοῦ φυλακτηρίου τῶν πρώτων αἰώνων.
- 5) περὶ πεντατεύχου Κώδικος Σμύρνης.

II) Ἀνακοινώσεις πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν ἔργων (ἴδε Γ. Λαμπάκη ἔργα καὶ κρίσεις ἐν Ἀθήναις 1910, σελ. 49).

Μέρος Β'.

Περὶ διακρίσεως τῶν ὄρων Βυζαντινῇ ἀρχαιολογίᾳ καὶ Βυ- ζαντινῇ τέχνῃ καὶ τῶν ὄρων Χριστιανικῇ ἀρχαιολογίᾳ καὶ Χρι- στιανικῇ τέχνῃ.

Ζ')

Ἀνακοινώσεις ἐν τῷ διεθνεί Ἀρχαιολογικῷ Συνεδρίῳ τοῦ Καίρου κατὰ τὸ 1909 (περὶ τοῦ ἐπισυμβάντος σκότους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου κτλ. μετ' οὐρανογραφικοῦ πίνακος τῆς ἐπισυμβάσεως ἐκλείψεως.

η')

Κατάλογος καὶ ἱστορία τοῦ Μουσείου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐν Ἀθήναις 1906 καὶ β' ἐκδ. 1908.

Οἱ καθήγηται Kraus καὶ Schulze καλοῦσι τὸ ἔργον τοῦτο μετ' ἐπιστήμης γεγραμμένον.

θ')

Οἱ ἐπτά ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐν Ἀθήναις 1909. Τὸ ἔργον τοῦτο ἔχει κυρίως θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν σκοπὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ πολὺ ὑπάρχει τὸ ἐπιστημονικὸν στοιχείον.

ι')

Ἔργα θρησκευτικά, ἐν οἷς μετάφρασις τῆς Ἀμβροσιανῆς βυ- βλολογίας ἀπὸ τῆς Λατινικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν Σλαβικὴν, τὴν φέρουσαν τὴν ἐγκρίσιν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ρωσίας. Ἐν Ἀθήναις 1893.

ια')

Κατάλογος τῆς ἐν Ζαππεῖῳ ἐκθέσεως, ἥτοι ἀγιογραφικὰ ἔργα Θεοφάνου. Συλλογὴ ὑδατογραφικῶν Πασπάτη Ἀρχιτεκτο- νικὰ κατόψεις ἀρχαίων χριστιανικῶν ναῶν. Ἐν Ἀθήναις 1891.

ιβ')

Σχέδια, καθ' ἃ ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἐδίδασκεν ὡς ὑφηγητὴς τὰ τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντιανῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης.

β')

Ο Λαμπάκης εἶνε ἐνθουσιώδης ἐρευνητὴς.

Αὐτὸς πρῶτος ἔρευνῃ τὸν Μυστράν, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Ἀρταν καὶ κατέστησε τὰς ἐρευνας αὐτοῦ γνωστὰς διὰ συγγρα- φῶν περὶ Δαφνίου καὶ δι' ἄρθρων ἐν Νέᾳ Ἐφημ. 14 Μαΐου 1896.

Ἐξήτασε τὰς κατακομὰς καὶ τὸ βαπτιστήριον τῆς Μήλου, τῆς Πάρου, τὸν ἐν τῷ μέτῳ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ Σταγῶν ἄμβωνα.

Ἐρευνῇ τὴν τοπογραφίαν τῶν Κεγχρεῶν καὶ τῶν Φιλιπ- πῶν καταστρώσας καὶ δημοσιεύσας λεπτομερεῖς τοπογραφικοὺς πίνακας, ἔρευνῇ προσέτι τὴν Πάτμον, τὴν Ἑρσον, τὴν Πέρο- γαμον, τὰ Θυάτειρα, τὰς Σάρδεας, τὴν Φιλαδέλφειαν, τὴν Λαο- δίκειαν, τὴν Ἱερσόπολιν, τὰς Κολοσσάς, τὰς Χῶνας, τὴν Μί- λητον (πρὸς Δελ. Θ'). Οὐ μόνον τὴν ἐλευθέραν καὶ δούλην Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς Εὐρώπης χώραις ἐξε- τέλεσε μετὰ ζήλου θαυμαστοῦ ἐρευνας, ὅθεν συνεκόμισεν πᾶν ὅ, τι συνδέεται μετὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἐν εἰρήνῃ, ἐπι- γραφαῖς, ψηφοθετήμασι, συμβολικαῖς παραστάσεσιν. Τὰ δέκα Δελτία τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὧν τὸ πλεῖστον περιεχόμενον ἀνήκει εἰς τὸν Λαμπάκην, εἰσι μάρτυρες τοῦ ἀσφατοῦ ἐρευνητικοῦ ζήλου αὐτοῦ.

Ο Λαμπάκης ἐπισκέψατο πόλεις, μονὰς καὶ τόπους, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 500. Τούτους περιέγραψε, κατεμέτρη- σεν, ἐφωτογράφησε καὶ ἀντέγραψε τὰς ἐπὶ μαρμαρῶν, ἱερῶν σκευῶν, ἱερῶν ἀμφίων ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἐν βιβλίοις χρονογρα- φικὰ σημεῖωμάτα.

Ο Λαμπάκης ἐσχημάτισε συλλογὴν ἐκ 200 καὶ πλέον ἀρχι- τεκτονικῶν κατόψεων ἱερῶν ναῶν, οὓς ἰδίᾳ χειρὶ κατεμέτρησεν.

Ἐσχημάτισε προσέτι συλλογὴν ἐκ 2000 φωτογραφικῶν ποικί- λων χριστιανικῶν μνημείων.

Γ'

Τὴν ἐξαίρετον μελέτην τοῦ Λαμπάκη περὶ τῶν κεραμοπλα- στικῶν κοσμημάτων τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν δὲν μοι ἐπι- τρέπειται νὰ ὀνομάσω ἀπόπειραν, ἀλλὰ ἀπόδειξιν, ἐρ' ὅσον ὁ ἐναντίαν γνώμην ἐξενεγκὼν Strzygowski προκληθεὶς δις καὶ τρίς ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ σιγᾷ ἐπὶ ἑξ ἡδὲ ἔτη.

Ο Λαμπάκης ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις συγκροτηθέντι ἀρχαιολο- γικῷ συνεδρίῳ ἔδειξε πλήρως σύστημα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεων τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν ναῶν, ἃς διαιρεῖ:

- α') εἰς κοσμήματα,
- β') εἰς ἐπιγραφὰς,
- γ') εἰς σταυροὺς,
- δ') εἰς μυστικοὺς ἀστέρας καὶ ἡλίους τῆς Ἀποκαλύψεως (ἴδε Κεραμοπλαστικὸν Πίνακα ἐν Δελτίῳ Ζ' σελ. 56—57.)

Δ'

Ὅτι ὁ Λαμπάκης τὴν Χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν θεωρεῖ ὡς τμήμα τῆς Θεολογίας, δὲν δυνάμεθα νὰ κατακρίνωμεν αὐ- τὸν διὰ τοῦτο. Ἡ Βυζαντινὴ καὶ καθόλου ἡ Χριστιανικὴ ἀρ- χαιολογία εἶνε στενότερα συντημένη μετὰ τῆς θρησκείας. Διότι καθ' ὅσον μὲν ἐξετάζει ἡ Χριστ. ἀρχαιολογία τὰς τελε- τὰς καὶ ἑορτὰς τῆς ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ κλάδον τῆς Θεολο- γίας, καθ' ὅσον δὲ ἐξετάζει τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ Βυζαντίου, ἀποτελεῖ μέρος τῆς καθόλου ἱστορίας. Ἡ δὲ Βυζαντινὴ ἱστο- ρία εἶνε γνωστὴν ὅτι συνδέεται στενότερα μετὰ τῆς Θεολογίας. Διὰ τοῦτο ἀπαραίτητον θεωροῦμεν, ἵνα ὁ τῆς Βυζαντιανῆς τέχνης διδάσκαλος μετέχη καὶ θεολογικῆς παιδείας, διότι πολλὰ ἀνεξήγητα μόνον διὰ τῆς θεολογίας δύνανται νὰ ἐρ- μηνευθῶσιν.

Ε'

Ο Λαμπάκης δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Βυζ. ἐκκλησια- στικὴν ἀρχαιολογίαν, ἀλλ' ἐξέτεινε τὰς μελέτας αὐτοῦ καὶ

ἐπὶ τὴν λοιπὴν Βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν. Τοῦτο ἀποδεικνύουσι πολλαὶ αὐτοῦ διατριβαί:

- 1) Τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα (Χρόνος Ἀθηνῶν 4 Σεπτ. 1885).
- 2) Αὐτοκρατορικὸν ναὸς τοῦ Μυστρά (Νέα Ἐφημερίς 3 Νοεμβρίου 1891 καὶ 14 Μαΐου 1896).
- 3) Περὶ τῶν Βενετῶν (Σιών 12 Ἰουνίου 1888).
- 4) Λέων καὶ Θεοφανὼς (Σιών 19 Ἰουνίου 1888).
- 5) Διαγγέλματα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων (Σιών 13 Μαρτίου 1888).
- 6) Αὐτοκρατορικὰ στέμματα (Χρόνος Ἀθηνῶν 11 Ἰουλίου 1886).
- 7) Ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ περὶ ἐξωνυκακρίων (Ἔβδομος 11 Μαρτίου 1884).
- 8) Περὶ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ περιπάτου (Ἔβδομος 1 Ἀπριλ. 1884).
- 9) Οἱ Αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ὡς ὑμνογράφοι (Ἔβδομος 11 Μαρτίου 1884, 12 Αὐγούστου 1884, Σιών 13 καὶ 27 Αὐγούστου 1886, Σωτήρ τόμ. Α' τευχ. δ' 1887, Σιών 12 Ἰουνίου 1888).
- 10) Ἱστορία τοῦ Ἀκαθίστου (Ἑστία 18 Μαρτίου 1888 καὶ Ἔβδομος 18 Μαρτίου 1884).
- 11) Περὶ τῆς Ἰνδικτιῶνος (Ἔβδομος 1 Σεπτεμβρ. 1885).
- 12) Ἡθὴ καὶ ἔθιμα πασχάλια (Ἔβδομος 8 Ἀπριλίου 1884, Αἶων 22 Μαρτίου 1885).
- 13) Ἱστορία τῆς Κασσιανῆς (Ἀλήθεια 16 Μαΐου 1910).
- 14) Περὶ τῆς Ἀκακίας ἢ Βλατίου, ὅπερ ἔφερον ὁ Αὐτοκράτωρ (Ἔβδομος 1 Ἀπριλίου 1884).

Προκληθεὶς ὁ Λαμπάκης ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ συνέδριον τῆς Histoire comparée κατὰ τὴν ἐκθεσὶν τοῦ 1900 ὥλλησε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι μνημείων τῆς Χριστιανικῆς τέχνης, τὸ δὲ συνέδριον ὠνόμασεν αὐτὸν Membre du Comité permanent international des congrès d' Histoire. Ἡ δὲ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπένευρεν αὐτῷ τὴν ἐπιστημονικὴν δάφνην τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας, ὁ δὲ Ὑπουργὸς τῆς Γαλλίας κ. Delcassé συνεχάρη ἐπὶ τοῦτῳ τῷ Λαμπάκῃ διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ κ. d' Ormesson. Εὐχαριστῶν δ' ἐπὶ ταῖς ἀνακινώσεσιν ἀπεκάλεσε τὸ ἔργον αὐτοῦ *don gracieux*.

Ἡ ἐπιστημονικὴ διάταξις ὁρθοδόξου χριστιανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἡ συστηματοποίηση ἐξωτερικῶν κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεων ἀρχαίων χριστιανικῶν ναῶν, αἱ συλλογαὶ τοῦ Λαμπάκη ἐφείλκυον τὴν ἐκτίμησιν τοῦ διεθνούς ἐπιστημονικοῦ κόσμου οὕτως, ὥστε ἐξελέξαντο αὐτὸν ἑταῖρον ἢ ἐν Ῥώμῃ Ἀκαδημία τῶν Ἀρχαίων καὶ τὸ ἐν Βιέννῃ ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον, διὰ δὲ τοῦ ἐν Πετρούπολει Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ὠρίσθη ἑταῖρος τῆς ἐν Βυζαντίῳ Ῥωσικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

Μένων ἐκ τῶν συνυποψηφίων διὰ τὴν ἑδραν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ Βυζ. ἀρχαιολογίας φέρει δίπλωμα εἰδικῶν σπουδῶν, ἀναγορευθεὶς τῷ 1889 διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου ἐπὶ ἔργῳ Βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας. Ἐπανακάμφας δ' εἰς Ἀθήνας ὑπέστη τὴν νενομισμένην ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου δοκιμασίαν καὶ ἔλαβε καὶ δίπλωμα Θεολογίας, διωρίσθη δὲ ἑφορος τῶν χριστιανικῶν μνημείων τοῦ Κράτους.

Τριακονταετίαν μετ' ἀξιοθαυμάστου ζήλου ἐργαζόμενος οὐ μόνον τὰ εἰρημένα ἐπιστημονικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς 500 μικρὰς διατριβὰς ἔγραψε καὶ ἐξέδωκεν.

Τῷ 1896 ὑποστὰς τὴν νόμιμον δοκιμασίαν ἐγένετο ὑφηγὴς τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, ἦν μετ' ἀξιεπαΐνου ζήλου διδάσκει ἐπὶ 15 ἔτη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἰδρυσεν τὴν Χριστιανικὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρείαν, ἧς γραμματεὺς καὶ ψυχὴ διατελὼν ἐξήγειρεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ σμνὰ τῆς χριστιανικῆς τέχνης κειμήλια, ἃ πανταχόθεν περισυλλέγων ἐδημιούργησε τῷ 1885 τὸ μόνον ἐν Ἀνατολῇ ὑπάρχον Χριστιανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μοσεῖον, ὃ, εἰς κυρίως Μοσεῖον, Πανακροθῆκην καὶ Βιβλιοθήκην διηρημένον, περιλαμβάνει ὑψίστης σπουδαιότη-
τος χριστιανικῆς τέχνης κειμήλια, ἀνερχόμενα εἰς 10 χιλιά-

δας. Ἐξέδωκε καὶ κατάλογον τοῦ Μουσείου, προσάρμοσθέντα πρὸς τὸν στενὸν τοῦ Μουσείου χώρον, ὅστις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ποθουμένην ὑπὸ τοῦ Λαμπάκη ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν, περιλαμβάνει δὲ τοὺς τεχνικοὺς ὅρους ἑλληνιστί, λατινιστί καὶ ἑβραϊστί, περιέχει προσέτι περιγραφὴν τῶν εὐρημάτων.

Ἰδρυσεν τὸ Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, οὗ πρόκειται ἡμῖν δέκα τεύχη, ὧν τὸ πλεῖστον περιεχόμενον ἀνήκει εἰς τὸν Λαμπάκην.

Τὸν Γεώργιον Λαμπάκην διὰ τὴν εἰδικὴν αὐτοῦ παιδείαν, διὰ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ συγγραφικὴν δρᾶσιν, διὰ τὸν θεῖον ἐνθουσιασμὸν, μεθ' οὗ ἀπὸ τριακονταετίας ἐργάζεται ἀόκνως καὶ ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας, κρίνω ἄξιον τῆς ἐν τῷ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ κενῆς ἑδρας τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ Βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας.

Γρηγ. Βερναρδάκη κρίσις περὶ τῶν ὑποψηφίων καθηγητῶν X. Ἀνδρούτσου, Θ. Βορέα, N. Ἐξαρχοπούλου, Δ. Λάμψα καὶ Π. Οἰκονόμου.

Τὴν κρίσιν τοῦ συναδέλφου κ. Ἀ. Σκιαῖ περὶ τοῦ N. Βένη καὶ τοῦ Γ. Λαμπάκη ἀποδέχομαι κατὰ πάντα, πλην μόνον ὅτι τοῖς περὶ τοῦ κ. Λαμπάκη λεγομένοις ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω, ὅτι ἡ ἐρμηγεία τῶν κεραμοπλαστικῶν κοσμημάτων, ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ κ. Λαμπάκη φαίνεται μοι ὀρθή, οἱ δ' ἐπικρίναντες αὐτὴν δὲν ἀντιπροέβαλον ὀρθοτέραν. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς κρίσεως τῶν ἔργων τοῦ κ. Ἀδαμαντίου, ἐπειδὴ καὶ διαφωνίας ἔχω τινὰς καὶ ἡ κρίσις μου εἶνε ἀναλυτικωτέρα, τὸ δ' ἐκ τῆς κρίσεως πόρισμα διάφορον, προτιμῶ νὰ ἐπισυνάψω αὐτὴν τὴν κρίσιν μου ὡς ἔχει (ἴδε σελ. 46).

Ἐπίσης ἀσπάζομαι τὴν κρίσιν τοῦ συναδέλφου κ. M. Εὐαγγελίδου περὶ τῶν ἔργων τῶν ὑποψηφίων καθηγητῶν τῶν μὲν τῆς Φιλοσοφίας, τῶν δὲ τῆς Παιδαγωγικῆς, τοῦ Π. Ἀγιοσοφίτου, τοῦ M. Δασκαλάκη, τοῦ A. Κουτσοβέλη, τοῦ Θ. Miχαλοπούλου καὶ τοῦ A. Κουρτίδου. Ἀλλὰ διαφωνῶ ἐν τῇ περὶ τῶν ἄλλων κρίσει, τοῦ X. Ἀνδρούτσου, τοῦ Θ. Βορέα, τοῦ N. Ἐξαρχοπούλου, τοῦ Δ. Λάμψα καὶ τοῦ Π. Οἰκονόμου, περὶ ὧν θὰ ἐπισυνάψω ἰδίαν κρίσιν. Ἐνταῦθα δὲ προσθέτω μόνον ὅτι τὴν περὶ τοῦ κ. Κουρτίδου κρίσιν τοῦ κ. εισηγητοῦ κρίνω αὐστηροτέραν τοῦ δέοντος.

Λυπούμαι ὅτι σήμερον τὸ πρωὶ λαβὼν τὴν ὅλην εἰσηγήσιν τοῦ κ. Εὐαγγελίδου, μακροτάτην οὖσαν, μόλις ἤδυνήθην νὰ διεξέλθω αὐτήν. Ὅθεν περιορίζομαι κατ' ἀνάγκην εἰς γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις, ἀναγκαίαις εἰς χαρακτηρισμὸν τῆς κρίσεως τοῦ συναδέλφου, ἦν κρίνω μονομερῆ, δυσμενῆ καὶ ἀνεπιτεκιστάτην, ἵνα μὴ τι ἄλλο εἴπω. Ἰδοὺ δὲ διατί. Πρῶτον σφάλματα, ἅτινα πολλὰκις ἀπεκρούσθησαν ἐν τῇ προφορικῇ συζητήσει καὶ ἐξηλέγχθησαν, δὲν ἔπρεπε δὲ νὰ μνημονευθῶσιν ἐν τῇ εἰσηγήσει, ὡς ρητῶς ὑπέσχετο ἡμῖν ὁ κ. εισηγητής, ἀναφέρονται πάλιν, προφανῶς τὸ μὲν ἵνα μὴ ἔχωμεν καιρὸν νὰ ἐξελέγξωμεν αὐτὰ ἐκ νέου, ὡς πράγματι δὲν ἔχομεν, τὸ δὲ ἵνα μὴ δυνηθῶμεν ν' ἀναφέρωμεν καὶ ἡμεῖς, χάριν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας, τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων ὑποψηφίων, ὧν ἐκηρύχθη ὑπέραρχος ὁ κ. εισηγητής. Δεύτερον ἐν τῇ εἰσηγήσει μνημονεύονται καὶ ἄλλα σφάλματα, ἅτινα οὐδόλως ἀνεκοινώθησαν ἡμῖν ἐν τῇ προφορικῇ συζητήσει. Ἰδε π. χ. σελ. 24 καὶ 25 τῆς περὶ Ἀνδρούτσου εἰσηγήσεως. Τρίτον ἐπικρίσεις χειρογράφους τῶν βιβλίων τῶν ὑποψηφίων, ἃς ἀποδοκιμάζει, εἰ καὶ ὑπέσχετο, δὲν ἀνεκοινώσεν εἰς τοὺς ἐπικρινόμενους ὑποψηφίους, ἐνῶ τούναντίον ἐγένετο. Οὕτω π. χ. διατριβὴν τοῦ κ. Λαμπάκη ἐπικριτικὴν τῶν ἔργων τοῦ κ. Ἀδαμαντίου δὲν ἀπέστειλεν, ὡς ὑπέσχετο καὶ ὡς ἐπράξεν προκειμένου περὶ ἄλλων, πρὸς τὸν κ. Ἀδαμαντίου, ἵνα ἀπαντήσῃ τὰ δέοντα. Ἀφ' ἐτέρου κατάλογος ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδρούτσου ἀποσταλείς, περιέχων πλεῖστα σφάλματα τῶν διατριβῶν τοῦ Βορέα, οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ περὶ τοῦ Βορέα κρίσει τοῦ κ. εισηγητοῦ. Τέταρτον τὰ μὲν σφάλματα τῶν φίλων σιωπῶνται, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἐξαίρονται καὶ ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῇ εἰσηγήσει. Οὕτω τὰ μὲν ὑπὲρ τοῦ Λαμπάκη

πάντα, οὐδένος ἐξαιρουμένου, ἀριθμούνται καὶ ἀναφέρονται, ἀποσιωπῶνται δὲ πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ, εἰς αὐτὸν ἀποσιωπῶνται καί τινες τοῦ Diehl, τοῦ Strykowski, καὶ ἄλλων προκειμένου δὲ περὶ τοῦ Ἀδαμαντίου παραλαμβάνονται μὲν τὰ ὑπὸ τοῦ Λαμπάνη λεγόμενα, ἀποσιωπῶνται δὲ πάντα τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ ἀποσιωπῶνται τὰ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ ὑπὸ τῆς Association pour l'encouragement des études Grecques ὅτι ἐπισήμως αὐτὴ ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπιφανέστατοι εἰδικοί καθηγηταί, ὁ Perrot, ὁ Schlumberger, ὁ Homolle, ὁ Diehl ἐκφράζονται ἐπαινετικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ γράφουσιν ἐνθουσιώδεις ἐπιστολάς ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς τοῦ μόνου ἀξίου νὰ καταλάβῃ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰδικὴν ἑδραν. Ἡ ἀποσιώπησις αὕτη θὰ εἴχε λόγον τινὰ μόνον, ἂν ὁ κ. εἰσηγητὴς εἴχε τὴν γνώμην, ὅτι οἱ ὑπερόχοι οὗτοι ἄνδρες καταχαρίζονται τὰ ἀληθῆ καὶ τὰ δίκαια, ἀπροκαλύπτως ψευδόμενοι. Πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ μέγας ἱστορικός, γράψας καὶ περὶ ἡμῶν τῶν ἐπιγόνων ὅτι «τῷ υπερβάλλοντι (τῶν ἐπαίων) φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦμεν». Ἐγὼ τοῦλάχιστον οὐδέποτε ἠδυνάμην νὰ φαντασθῶ τοσαύτην περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἥτις εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης! Ἰδοὺ δὲ καὶ τινες λεπτομέρειαι. Τὰ ὑπὲρ ἀριθ. 1, 2 καὶ 3 κύρια συγγράμματα τοῦ Ἀνδρούτσου, ἥτοι «τὸ κακὸν παρὰ Πλάτων» ἐν δισὶ τεύχεσι καὶ τὴν «θεωρίαν τῆς γνώσεως» οὐδόλως ἀναλύει ὁ κ. εἰσηγητὴς, ὡς ὤφειλεν, ἀλλὰ περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἀναγραφὴν σφαλμάτων τινῶν, τῶν πλείστων εὐεξελέγκτων. Ἡ περὶ τούτων εἰσηγήσις δὲν καταλαμβάνει πλέον τῆς μιᾶς σελίδος, ἐνῶ πολὺ πλείονα λέγει περὶ δύο βραχυτάτων λόγων (περὶ Τελότητος καὶ περὶ Νίτσε) τοῦ συγγραφέως. Ἄς ἴδωμεν νῦν καὶ τὰ τοῦ κ. Βορέα. Τούτου ἀναγράφει ὁ κ. εἰσηγητὴς 17 συγγράμματα, ὧν τὰ πλείστα εἶνε διατριβαὶ βραχυτάται ἐξ ὀλίγων σελίδων, ἄσχετοι πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ὡς ἡ «περὶ Ἑβραϊκῆς ποιήσεως», ἡ «περὶ τοῦ ἑκατοστοῦ τρίτου θαλάμου» κ.τ.τ. Ἀλλ' ὁ κ. εἰσηγητὴς ἀνέγραψε πάσας καὶ ἡξίωσεν αὐτὰς εὐφημοῦ μνείας, διότι «δεικνύουσι τὸν τρόπον τῆς διανοήσεως τοῦ συγγραφέως», ἐγὼ δὲ προσθέτω : καὶ τὸν τρόπον τῆς διανοήσεως τοῦ κ. εἰσηγητοῦ. Αὕτη εἶνε ἡ στάθμη τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ὅμως τὸ κυρίως φιλοσοφικὸν σύγγραμμα, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, εἶνε μόνον ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ τοῦ κ. Βορέα : Das Weltbildende Prinzip in der Platonischen Philosophie. Διὰ τούτου δὲ καὶ μόνον τυχὼν τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος θέλει ὁ συγγραφεὺς νὰ τύχῃ καὶ τῆς καθηγητικῆς ἑδρας. Προκειμένου δὲ περὶ τούτου ὁ μὲν Gomperz ῥητῶς λέγει ἐν τῷ Archiv (ἴδε καὶ εἰσηγήσιν) ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν κατέχει καλῶς τὰ Γερμανικά, ὅτι χωρία τινὰ παρερμηνεύει (falsch versteht), ὅτι δὲν ἐκφράζεται πάντοτε σαφῶς, ὅτι παρέχει πολλὰ περιττά, καὶ κατωτέρω : Seine eigene Deutung ist unklar, und deren Voraussetzung, dass die eiddon φίλοι (Sophist 248A) Megariker bedeuten sollen sehr unsicher. Ὁ δὲ κ. εἰσηγητὴς πάντα ταῦτα συγχωρεῖ εἰς τὴν φράσιν ὑποδείκνυει (ὁ Gomperz) μόνον ὅτι ὁ Βορέας δὲν ἀπένειμε τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὰ χωρία τῆς τοῦ Πλάτωνος Πολιτείας 509B καὶ τοῦ Φιλήβου 22E. Μόνον λοιπὸν τοῦτο ὑποδεικνύει ! Ἀλλὰ τὸ λέγειν σήμερον ἐν ἡ γλώσσῃ γράφομεν «δὲν ἀποδίδει τὴν προσήκουσαν σημασίαν» (μᾶλλον : δικαιοσύνη—wird Boreas in keiner Weise gerecht) δὲν σημαίνει ὅτι «παρενόησε, παρεξήγησε» τὰ χωρία, ἀπερ' ἐννοεῖ ὁ Gomperz, ὡς εἶνε τοῦτο προφανές καὶ ἐκ τῶν ἐν ἄρχῃ εἰρημένων : hier und da eine Stelle falsch versteht, ἀλλ' ὅτι : κατενόησε μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐξετίμησεν ὅπως καὶ ὅσον ἔδει τὰ χωρία. Τοῦτο ὅμως εἶνε συγχάλυψις καὶ ἐπισκόπησις τῆς ἀληθείας. Ἐν ἄλλῳ τόπῳ τῆς περὶ Βορέα κρίσεως ἐπι κρίνων τὴν χρῆσιν τοῦ πνεύματος, πνευματικός, παρατήρει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν θὰ ἔλεγε «τὰ μεγάλα πνεύματα» ἀλλὰ «αἱ μεγάλαί διάνοιαι». Νομίζομεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης οὔτε λέγει πού παρόμοιον τι οὔτε θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τὸ διάνοια ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ : διανοούμενος.—Ἐν τῇ περὶ τῶν παιδαγωγῶν κρίσει ἐνεποίησέ μοι ἐκπληξίν τινα ὅτι, ἐνῶ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν προφορικῶν συζητήσεων εἶπεν ἡ ὑπεδήλωσεν, ὅτι θεωρεῖ τὸν Ἐξαρχόπουλον ἄξιον νὰ καταλάβῃ τὴν ἑδραν τῆς παιδαγωγικῆς, νῦν κρίνει αὐτὸν ἄξιον. Περὶ τοῦ

αὐτοῦ γράφει ὅτι «περὶ τὴν γλῶσσαν ἐνιαχοῦ πταίει», ἐνῶ μόνον περὶ τὴν χρῆσιν τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας πταίει, δις καὶ τρίς ἐν ἐκάστῃ σελίδι. Τοῦτο δὲ οὐδόλως ἄγνοεῖ ὁ κ. εἰσηγητὴς. Ἐννοεῖται ὅτι, ἀπερ' ὁ εἰσηγητὴς θεωρεῖ ὡς πλημμελίαν, ἡμεῖς δὲν θεωροῦμεν ὡς τοιαῦτα πάντα, ἀπεδείχθη δὲ ἐκ τῆς προφορικῆς συζητήσεως ὅτι ὁ Ἐξαρχόπουλος περιπίπτει εἰς πλείονα σφάλματα. Περὶ Λάμπου πάντα ὅσα γράφει εἶνε πλήρῃ ἀνακριθείων καὶ εἰκασίων ὅλως ἀπιθάνων. Ἀπορῶ δὲ πῶς ὁ κ. εἰσηγητὴς ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν πάντα ταῦτα, ὅσα ἀπεκρούσθησαν ἤδη καὶ ἐξηλέγχθησαν ἐν τῇ προφορικῇ συζητήσει. Ἐνῶ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐξαρχόπουλου : «Ποῖός τις πρέπει νὰ εἶνε ὁ διδάσκαλος» ἀπεδείχθησαν τὰ πλείστα ἄλλοθεν εἰλημμένα καὶ δὴ κατὰ λέξιν μεταπεφρασμένα, ὁ εἰσηγητὴς νῦν πάντα σχεδὸν ταῦτα ἐλησμόνησε. Καταφέρει δὲ κατὰ τοῦ Λάμπου, ὅστις τὸ περὶ λαγῶν ὑπόδειγμα καὶ ἐν τῷ «Παιδαγωγικῷ Δελτίῳ» ὑπεδήλωσε διὰ τοῦ «πρόβ. E. Wilk», ὡς ἐκ τούτου εἰλημμένον, καὶ ἐν τοῖς «ὑποδείγμασι διδασκαλίας» ῥητῶς καὶ σαφῶς εἶπεν ἐν τῷ προλόγῳ ὅτι παρέλαθεν ἐκ τοῦ Wilk, διότι μετὰ 3 ἐτῶν, λέγει, διώρθωσε τὸ σφάλμα. Ἀλλὰ τότε τί θὰ σημαίνει τὸ «πρόβ. E. Wilk» ;

Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην προεισαγωγὴν μεταβαίνω εἰς τὴν περὶ τῶν προειρημένων ὑποψηφίων κρίσιν, ὧδε :

Θεόφιλος Βορέας.

Ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ τοῦ ὑποψηφίου εἶνε Das Weltbildende Prinzip in der Platonischen Philosophie—Leipzig 1899. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶνε ἀρχαὶ δημιουργικαὶ (ὄντα ἔχοντα ζῶην καὶ κίνησιν καὶ δημιουργοῦντα τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα), ἀλλὰ παραδείγματα, καθ' ἃ ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι δημιουργοῦσι τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα τοῦ κόσμου. Ὁ συγγραφεὺς ἐξήγησε μὲν πάντα τὰ σχετικὰ χωρία τοῦ Πλάτωνος (Σοφιστοῦ, Φαίδωνος, Φιλήβου, Τιμαίου, Πολιτείας), ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ πρώτη ἐκδοχή, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ἐρμηνεία σπουδαιότατων ἀκριδῶς χωρίων, καὶ ἰδίως τοῦ ἐν τῇ Πολιτείᾳ 509 B (καὶ 508 E) καὶ τοῦ ἐν Φιλήβῳ 22 C, καθ' ἃ καὶ ἄλλοι παρετήρησαν, δὲν εἶνε εὐτυχής. Τὸ ἐν τῇ Πολιτείᾳ 509 B ὀρθῶς ἐρμηνεύει ὁ X. Ἀνδρούτσος ἐν τῇ περὶ Κακοῦ πραγματείᾳ (Α' σελ. 15). Ἀρμόδιος δὲ κριτὴς ὁ Döring ὑπεδείκνυν, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ἐκδοχαὶ τῶν ἰδεῶν εἶνε ὀρθαί, ἀναφερόμεναι εἰς δύο περιόδους τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ὁ δὲ περιώνυμος Gomperz ἐπαινεῖ μὲν τὴν διατριβὴν ταύτην, ἀλλὰ ψέγει καὶ ἄλλως καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ταυτίζει τοὺς εἰδῶν φίλους (Σοφιστ. σελ. 248 A) πρὸς τοὺς Μεγαρικούς. Περὶ τῶν ἰδεῶν ἴδε καὶ Χρ. Ἀνδρούτσου ἐν τῇ τοῦ «Πλάτωνος θεωρίᾳ τῆς γνώσεως» σελ. 77 καὶ 78. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει προσπαθεῖ ὁ συγγραφεὺς ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὁ θεὸς εἶνε ὅλως ἀφορροὶ ἐννοιαί. Κυρίως εἰπεῖν (παρρησίᾳ ὁ Gomperz) ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἶνε τὸ τελικὸν αἶτιον, ὃ δὲ θεὸς εἶνε τὸ ποιῶν αἶτιον ἄλλ' ὁ Πλάτων καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει ὄχι πάντοτε διέκρινεν αὐτά. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ τοῦ κ. Βορέα, δι' ἧς ἔτυχε τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος.

Αἱ ἄλλαι τοῦ ὑποψηφίου διατριβαί, αἱ νεώτεραι, εἶνε πολὺ ὑποδεέστεραι. Πρώτη εἶνε «ἡ ψυχικὴ κληρονομικότης καὶ τὸ περιβάλλον ὡς παράγοντες τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος. Ἐν Ἀθήναις 1906.» Διεξεληθὼν ὁ συγγραφεὺς ἱστορικώτερον τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ παρατηρήσας, ὅτι πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἔσχον ἐναρχέστεραν περὶ ψυχικῆς κληρονομικότητος ἰδέαν καὶ ἐξήγησάν νὰ ἐξαγάγῃσι λεπτομερῆ πορίσματα διὰ τὴν πολιτείαν, εἰτα ἐξετάζει τὰς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γενομένας ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐρεῦνας. Κατόπιν ἐξετάζει τὰς αἰτίας τῆς ψυχικῆς κληρονομικότητος. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως, νοῦς ὕγις καὶ σῶμα ὕγιες καὶ νευρικὸν σύστημα εὖ ἔχον, εἰ δὲ καὶ τοῦ ὁργανισμοῦ ἐν γένει ἡ ἰδιάζουσα κατασκευὴ ἀσκούσιν οὐκ ὀλίγην ροπὴν ἐπὶ τὸν ψυχικὸν βίον. Ὁ δὲ ὁργανισμὸς τῶν ἐκτόνων συνήθως εἶνε ὁμοιος πρὸς τὸν τῶν γονέων. «Ἀκοὴ ἀρτία (λέγει ὁ συγγραφεὺς) καὶ ὁρασίς, ὁσεία ἀντίληψις, ἀγαθὴ μνήμη, φαντασία ζωηρά, συναίσθημα γὰρ

ψαῖον, ἰσχυρά βούλησις... ἡ τούτων ἀναντιῶ... ἔγκεινται ἐν σπέρματι ἐν τῷ σώματι, καὶ δὴ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἢ τοιαύτῃ κατασκευῇ τῶν σπλάγγνων, τῶν αἰσθητηρίων, τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ μετὰ τοῦ ὁργανισμοῦ ἀπὸ γένους εἰς γένος μεταγίγνεται. Εἰτα ἐξετάζει τοὺς νόμους τῆς κληρονομικότητος καὶ ἀνασκευάζει τὰς ἐνστάσεις. Τέλος ἐξετάζει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «οὔτε τῆς ἀγωγῆς οὔτε τῆς κληρονομικότητος μόνος ἀλλ' ἀμφοτέρων εἶνε προῖον ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη παρ' ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἐκδηλώσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτήρος.» Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ, ἀνηκούση μᾶλλον εἰς τὴν βιολογίαν, αἱ ἀρχαῖαι πηγαι δὲν ἐξηρευνήθησαν μεθ' ὅσης ἐπιμελείας αἱ νεώτεροι.

Ἱστορικωτέρα εἶνε ἡ δευτέρα διατριβή: «Ἡ δόξα περὶ τῶν σπλάγγνων ὡς ἑδρας τῆς ψυχῆς. Ἐν Ἀθῆν. 1909.» Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ προσπαθεῖ ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν τῆς δοξασίας ταύτης.

Ἐπίσης ἱστορικωτέρα εἶνε ἡ τρίτη διατριβή: «Ἡ μετεμψύχωσις. Ἐν Ἀθῆν. 1911», ἐν ἡ ὁμοίως προσπαθεῖ νὰ δεῖξῃ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν τῆς μετεμψυχώσεως.

Τὰ δὲ «Φιλοσοφικὰ μελετήματα» περὶ ὁρθότερας ἀποδόσεις καὶ μεθερμηνείας πολλῶν φιλοσοφικῶν ὄρων εἶνε μᾶλλον γλωσσικά.

Κάλλισται καὶ ἀξιόλογοι εἶνε αἱ διατριβαὶ αὗται τοῦ ὑποψηφίου, καίπερ ἱστορικωτέραι καὶ γλωσσικωτέραι ἢ φιλοσοφικωτέραι καὶ αὐτοτελέστεραι, ἀλλὰ φαίνονται ἀνεπαρκεῖς. Ἐχουσι βεβαίως σπουδαιότητα, ἀλλ' ὅχι καὶ τσαύτην, ὥστε ἐπὶ τούτων μόνον νὰ στηριχθῇ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ κ. Βορέα.

Χρήστος Ἀνδρουτσός.

Ἡ πρώτη διατριβὴ τοῦ ὑποψηφίου «Τὸ κακὸν παρὰ Πλάτωνιν», εἶνε διηρημένη εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ πρῶτον ἐκδοθέν ἐν Ἀθῆναις τῷ 1896, εἶνε καὶ ἐπιτίμιος διατριβή, ἐν ἡ ἐξετάζεται ἡ ἔννοια τοῦ κακοῦ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ (ἐκδοθέντι τῷ 1897) ἐξετάζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ. Πρῶτος ἀπετόλμησεν ὁ κ. Ἀνδρουτσός (ὡς καὶ ὁ ἴδιος παρατηρεῖ) νὰ καταρτίσῃ πλήρη τινὰ περὶ τοῦ κακοῦ ἔκθεσιν, ὁρμώμενος ἐκ τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Καὶ πρῶτον τεολογικὰ, αἰσθητικὰ καὶ ὀντολογικὰ γινώρισμα ἀποτελοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ κακοῦ. Ταῦτα δὲ καὶ ἐφερμηνεύει. Ἐν δὲ τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ὀντολογικοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ κακοῦ ὁ συγγραφεὺς, ἀποκρούων τὴν ὑπὸ πάντων παραδεδομένην ἐκδοχὴν τοῦ κακοῦ ὡς μὴ ὄντος, παρατηρεῖ ὅτι «ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ κακοῦ ὡς μὴ ὄντος προσήκει μᾶλλον τῷ Νεοπλατωνισμῷ ἢ τῇ Στωικῇ φιλοσοφίᾳ», καὶ παραπέμπει εἰς τὸ Β' τμήμα, ὅπου θὰ ὁμιλήσῃ ἀκριβέστερον περὶ τοῦ πράγματος. Ἐφεξῆς ἐξετάζει τὸ ἡθικὸν κακόν, παρατηρῶν ἐν τέλει, ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς κακίας εἰς ἄγνοιαν καὶ ἀκρατείαν (ἐπικράτειαν τῶν ἐπιθυμιῶν) οὐσα (κατὰ τὸν κ. Ἀνδρουτσόν) ψυχολογικῶς ἀστήρικτος εἶνε ἐσφαλμένη. Κατόπιν ἐξετάζει τὸ ὑπαίτιον τοῦ ἀνθρώπου, στηριζόμενον εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἔχει τὴν αἵρεσιν ἐκ πολλῶν προκειμένων. Τέλος δὲ ἀπαριθμεῖ τὰς συνθήκας τὰς κατὰ Πλάτωνα ἐπιδρώσας ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα, κατὰ δὲ τὸν συγγραφεὰ οὐδὲν ἄναιρῶν τὸ ἐλεύθερον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν τῷ Β' τμήματι ἐξετάζει τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ. Παραδεχόμενος, ὅτι ἑδρα τοῦ κακοῦ φυσικῶς τε καὶ ἡθικῶς εἶνε ἡ ὕλη, ἐξετάζει πῶς γίνεται τοῦτο καὶ πόθεν τὸ ἐν τῇ ὕλῃ κακοποιὸν στοιχεῖον. Παρατηρεῖ δὲ ὅτι ὁ Πλάτων παραδέχεται εἰμαρμένην τινὰ τῆς ὕλης δύναμιν, ἣν ὁ δημιουργὸς δὲν δύναται νὰ ὑποτάξῃ τελείως εἰς τὸ αὐτοῦ κράτος. Προσπαθεῖ δὲ νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἀντίφασιν, ἣν παρέχει ἡ ἐκδοχὴ ὕλης ἐχούσης δύναμιν πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ Πλάτωνος, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. Εἰτα παρατηρεῖ ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς μορφῆς, ἣν λαμβάνει ἡ ὕλη ὡς ἑδρα τοῦ κακοῦ ἐν τῇ μαθηματικῇ τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος διαμορφώσει. Συμπεραίνει

δὲ παρατηρεῖ, ὅτι ἀπράγματι μένει ἄνευ ἀπαντήσεως ἡ προθεσμία ἐρώτησις, πόθεν τὸ ἐν τῇ ὕλῃ κακοποιὸν στοιχεῖον. Τόσον δὲ μόνον δύναμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ Πλάτων ἀπορῶν... ἐξεῦρε πρόχειρον καταφύγιον τὴν διαρχίαν, ὅπισθεν τῆς ὁποίας κατοχυρούμενος προέβαλε τὴν ἀντίθεσιν ἰδεώδους κόσμου καὶ ἀλόγου ὕλης, πέρατος καὶ ἀπείρου, ἐνὸς καὶ πολλῶν... πρὸς δικαιολογίαν τοῦ κακοῦ.» Ἐντεῦθεν λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσῃ ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς ἐν τῷ δεκάτῳ βιβλίῳ τῶν Νόμων κακῆς ψυχῆς. Ἠγέρθη δὲ μέγα περὶ αὐτῆς ζήτημα, διότι ἡ ψυχὴ παρὰ Πλάτωνι «μόνον τάξιν καὶ κόσμον δημιουργεῖ», ἐν ὃ τῆς κακῆς ψυχῆς τεκμήριον εἶνε ἡ ἀνοία, τ. ἔ. ἡ ἀτακτος καὶ ἀσκοπος κίνησις. Διάφορον πρὸς τοὺς ἄλλους γνώμην περὶ κακῆς ψυχῆς ἔχων ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει αὐτὴν ἐν σελ. 25—34. Ἐν δὲ κεφαλ. δευτέρῳ πραγματεύεται περὶ πτώσεως καὶ μετενσώματώσεως, περὶ ὧν προκειμένου ἀναπτύσσει τὸν περὶ πτώσεως τῶν ψυχῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τόπου μῦθον. Ἐφεξῆς δ' ἐρμηνεύει κατ' ἴδιον τρόπον ὅχι ἀστόχως τὸ ἐν τῷ Φαίδρῳ (248C) συναφές χωρίον. Εἰτα δὲ ἐρμηνεύει καὶ τὸν ἐν τῇ Πολιτείᾳ (614B—621D) μῦθον ἐπιτέγει (σελ. 56) ὅτι: «ὁ Πλάτων τὴν ἡθικὴν τελειώσιν ὑπολαμβάνων τὸ ὕψιστον ἀγαθόν... ἀποφαινέται ὅτι ἐκάστη ζωὴ εἶνε προαρκτική εἰς τὴν μέλλουσαν, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ ὕψους φιλοσοφεῖν καὶ συντόμως ζῆν ἡρτηται οὐ μόνον ἡ ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἡ μέλλουσα εὐδαιμονία.» Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἐρμηνεύει οὐχὶ ἀστόχως καὶ πολλὰ ἄλλα χωρία τοῦ Πλάτωνος, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐνταῦθα ὀλίγα: ἴδε π. χ. Α' σελ. 31, 34, 48, 37, 60 κλ. Τέλος δὲ (ἐν σελ. 57) ἐπισυνάπτει ἴδιον κεφάλαιον (Γ') περὶ Θεοδικίας, παρατηρῶν ὅτι «ἐπειδὴ τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Πλάτωνος σύστημα στηρίζεται ἐπὶ διαρχίᾳ, πηγὴ δὲ τοῦ κακοῦ εἶνε ἡ ὕλη, πρόδηλον καθίσταται, ὅτι ἡ Θεοδικία αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἔδει κατ' ἀνάγκην νὰ εἶνε ἡ συμβιβασμὸς θεοῦ καὶ ὕλης... Ἀλλ' ὁ Πλάτων ἥκιστα ἐπέτυχεν νὰ ἐπιλύσῃ τὰ ἄλλως ἀνεπίλυτα ταῦτα προβλήματα.» Ἀξιοῖ δὲ ὅτι κυρίως ὁ Πλάτων εἶνε ὁ ἰδρυτὴς τῆς λεγομένης Θεοδικίας. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ πρὸς τοὺς ἄλλους ἡρμήνευσεν ἄλλως, μετὰ πιθανότητος, πολλὰ τινὰ συναφῇ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κακοῦ ζητήματα: ἴδε π. χ. Β' σελ. 17 κ. ἔ. ὅσα γράφει περὶ τοῦ ἀπείρου, σελ. 27 περὶ τῆς κατανομήσεως τῆς ψυχῆς εἰς τρία εἶδη, σελ. 33 περὶ τῆς πτώσεως τῶν ψυχῶν. Α' σελ. 46 περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, σελ. 41 περὶ τῆς θρησκευτικῆς τοῦ ἐνόχου καθάρσεως κλ.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀνάλυσις, ἡ ὡς οἶδν τε βραχυτάτη, τῆς ἀληθῶς περισπούδαστου ταύτης πραγματείας, ἥτις εἶνε ἡ μόνη ὁπωσούν ἐκτενὴς περὶ τοῦ θέματος τούτου μονογραφία. Ἀλλὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἀξιολόγου καὶ πρωτοτύπου ταύτης διατριβῆς μειοῖ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἡ ἐπικρατοῦσα ἀσάφεια καὶ πῶς καὶ ἡ συγχνοτάτα τοῦ δέοντος ἀναίρεσις ἐναντίον γνώμων, καίτοι ὑποδεικνύουσα ἄλλως τὴν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν τοῦ ὑποψηφίου. Ὁ δὲ καθηγητὴς Lauchert λίαν ἐπαινετικῶς ἐκφράζεται περὶ τῆς διατριβῆς ταύτης.

Οὐχ ἥττον περισπούδαστος εἶνε «Ἡ τοῦ Πλάτωνος θεωρία τῆς γνώσεως καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφῆσαντας, πραγματεία βραβευθεῖσα ἐν τῷ Σουτσεῖφ φιλοσοφικῷ διαγωνισμῷ.—Ἐν Ἀθῆναις 1902». Ἀλλὰ τὸν περὶ ταύτης λόγον παραλείπω, ὑπαρχούσης αὐτῆς ταύτης τῆς κρίσεως τῆς γενομένης «ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπῆς Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου ἐν Ἀθῆναις 1902». Ἐνταῦθα δὲ μνημονεύει μόνον τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ καταλήγει: ἐν τέλει (σελ. 44) ὁ εἰσηγητὴς Μ. Εὐαγγελίδης, χαρακτηρίζων τὴν κρινόμενὴν πραγματείαν ὡς «σπουδαιότατην συμβολὴν εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος θεωρίαν τῆς γνώσεως καὶ τὸ μόνον περὶ αὐτῆς ἐλληνικὸν φιλοπόνημα», τὸν δὲ συγγραφεὰ ὡς «ἀκριβῆ γνώστην τῆς περὶ τοῦ θέματος φιλολογίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας», ἥς «μετ' ἀξιεπαίνου ἐπιμελείας ἐποίησαςτο χρῆσιν» ὁ συγγραφεὺς. Ἐπίσης λίαν ἐπαινετικὴ εἶνε ἡ γνώμη τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λιψίας καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας Max Heinze, ὅστις μετὰ πολλοὺς ἐπαίνους καταλήγει εἰς τὸ ὅτι «διὰ τῆς συγγραφῆς ταύτης (τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως),

προάγεται ἡ κατανόησις τῶν Πλατωνικῶν συγγραμμάτων. Τοῦτο δὲ γίνεται καταληπτόν καὶ ἂν τις παραβάλλῃ σελίδας τινὰς τῆς θεωρίας, ὡς ἐν παραδείγματι σελ. 19, 22, 24, 49, 109 κ. 68, 87, 94, 103 κ.

Ἡ δὲ «Κριτικὴ τῶν θεμελιωδῶν δοξῶν τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας» (1909) ἐκθύει μετὰ πολλῆς σαφηνείας τὰ δόγματα τῶν Στωϊκῶν, καὶ κρίνει μὲν αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὰς πηγὰς καὶ πάντοτε σαφῶς καὶ δὴ οὕτως, ὥστε νὰ εἶνε ἡ πραγματεία εὐληπτος καὶ εὐπαρακολούθητος ὑπὸ πάντων τῶν λογίων, ἀλλὰ κατ' ἴδιον τρόπον. Σύντομος, ἀλλὰ λίαν διδακτικὴ πραγματεία. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ δύο τινά, α') ὅτι τὰ δόγματα τῶν Στωϊκῶν εἶνε ἀντιφατικά, καὶ β') ὅτι αἱ ἀντιφάσεις αὗται ἐξηγούνται ἐκ τῆς φύσεως τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἥτις προσεπάθησε νὰ συγχωνεύσῃ ἐν ἑαυτῇ τὰ διδάγματα τῆς προηγουμένης ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἐν γένει δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ κ. Ἀνδρουτσου, ὅτι ἐκ τῶν νεωτέρων εἶνε ὁ μόνος ὁ ἐκ περιωπῆς τινος ἐξετάζων τὰ διάφορα φιλοσοφικά θέματα καὶ ζητήματα, καὶ δὴ καὶ ὁ σπουδαῖος καὶ ἱκανὸς τὸν ἀριθμὸν φιλοσοφικῆς πραγματείας ὑποβάλων εἰς τὴν κριτικὴν ἐπιτροπὴν. Ὁ κ. Ἀνδρουτσος σκέπτεται μὲν φιλοσοφικῶς, ἐλευθέρως δ' εἰπερ τις ἄλλος κινεῖται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, μᾶλλον προσκείμενος εἰς τὸ πνεῦμα ἢ εἰς τὸ γράμμα, δυνάμενος νὰ πραγματευθῇ αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως οἷον δήποτε φιλοσοφικὸν ζήτημα, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε νὰ καθιστᾷ αὐτὸ ἀντιληπτόν καὶ προσιτὸν τοῖς πᾶσι διὰ γλώσσης σαφοῦς καὶ καθαρᾶς, ἀπηλλαγμένης σχεδὸν ἀμαρτημάτων, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς ὀφειατέροις συγγραμμάσιν αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ φρονῶ, ὅτι μία προφανὴς αἰτία τῆς παρ' ἡμῖν φιλοσοφικῆς στειρώσεως εἶνε καὶ αὕτη, ὅτι τὰ παρ' ἡμῖν φιλοσοφικά συγγράμματα, τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα, εἶνε γεγραμμένα λίαν μὲν ἀσαφῶς, πάντοτε δὲ ἐντὸς τῶν στενωπῶν ὁρίων τῆς αὐστηρῶς φιλοσοφικῆς γλώσσης, ἣν μάλιστα ἐπιτηδεύουσιν οἱ Γερμανοί. Ἐκ τούτου δὲ ἡ ἀκαρπία καὶ ἡ στειρώσις. Κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ τὰ μάλιστα δυσνόητα φιλοσοφήματα ὁ ἐννοῶν δύναται νὰ παραστήσῃ σαφῶς, ἀλλὰ μόνον οὕτως. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑποψήφιος κατ' ἀρχὰς τοῦ φιλοσοφικοῦ σταδίου τοῦ ἤτο ἀσαφῆς (ἰδὲ ὅσα ἐγραψα ἀνωτέρω περὶ τῆς πραγματείας αὐτοῦ τῆς περὶ τοῦ κακοῦ). Ἀλλὰ καθ' ὅσον προσχώρει ἐν τῷ φιλοσοφεῖν, τόσο μᾶλλον ὑπεχώρει καὶ ἐμειοῦτο ἡ ἀσάφεια. Οὕτω δὲ ὀλιγώτερον ἀσαφῆς εἶνε ἡ «Τοῦ Πλάτωνος θεωρία τῆς γνώσεως», σαφεστάτη δὲ ἡ «Κριτικὴ τῶν θεμελιωδῶν δοξῶν τῆς Στωικῆς Φιλοσοφίας». Ἀλλὰ δὲ μελετήματα αὐτοῦ καὶ λόγοι, ὡς ὁ περὶ Τολστόν, ὁ Φρεϊδ. Νίτσε, κ.τ.τ., ἀποτεινόμενα πρὸς τοὺς πολλοὺς εἶνε ἀναγνώσματα τοῖς πᾶσιν εὐληπτα καὶ προσιτά. Ἡ δὲ τελευταία αὐτοῦ διατριβὴ «Αἱ θεωρίαι τῆς προσηχῆς», ἐν ἣ ὁ συγγραφεὺς κρίνει ἐκ περιωπῆς τὰς διαφορὰς περὶ προσηχῆς θεωρίας, εἶνε οὐχ ἥττον τῶν ἄλλων σαφῆς καὶ διδακτικὴ καὶ ἐν πολλοῖς πρωτότυπος. Ἡ δὲ Ψυχολογία καὶ ἡ Λογικὴ αὐτοῦ εἶνε τὰ μόνα ἐν διαγωνισμῷ ἐγκριμένα βιβλία εἰς χρῆσιν τῶν γυμνασίων.

Τέλος ὁ κ. Χρ. Ἀνδρουτσος εὐμοιρῶν καὶ διδακτικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος εἶνε ἄξιος, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ καταλάβῃ ἔδραν φιλοσοφίας.

Παναγιώτης Οἰκονόμου.

Ἐκ τῶν πολλῶν διατριβῶν τοῦ κ. Οἰκονόμου θὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα δύο, 1) τὴν ἐπιγραφομένην Neugrechisches Schulwesen 1907, ἐξετάζουσαν κυρίως τὰ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι σχολεῖα, ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ καὶ συντόμωτερον τὰ ἐν τῇ δούλῃ. Αὕτη εἶνε ἡ μεγαλύτερα (=50 σελ.) σχεδὸν παιδαγωγικὴ πραγματεία ἐξ ὧν ὑπέβαλεν ἡμῖν ὁ συγγραφεὺς. Πλὴν τῆς ἀπογραφικῆς οὐδεμίαν ἄλλην ἰδίαν παιδαγωγικὴν σημασίαν ἔχει. Ἡ δευτέρα διατριβὴ πραγματευομένη θέμα σπουδαιότατον ἐπιγράφεται: «Νέα μέθοδος διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν, 1911.» Τῆς διατριβῆς ταύτης προτάσσεται τὸ ρητόν: «Τότε ἡξέυρεις μίαν γλῶσσαν, ὅταν οὐ μόνον ἐννοῇς

ἀλλὰ καὶ γράφῃς καὶ ὁμιλῇς αὐτήν.» Ἀφ' οὗ προοιμιαζόμενος ὁ κ. Οἰκονόμου εἶπεν ἱκανὰ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, περὶ μεθόδου καθόλου καὶ τέχνης τοῦ διδάσκειν, προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἀρχὰς ταύτας εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λαμβάνει τοὺς πρώτους στίχους τῆς Ὀδυσσεΐας ἀλλὰ πρὶν τοὺς ἐρμηνεύσῃ, διηγείται εἰς τοὺς μαθητὰς (τῆς πρώτης τάξεως τοῦ γυμνασίου) τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (ἣν βεβαίως θὰ ἡξέυρωσιν οἱ μαθηταί), πρὸς δὲ παραλληλισμὸν καὶ σύγκρισιν ἀναγινώσκει ἐν δημοτικῶν ἄσμα καὶ τοὺς πρώτους στίχους τῆς Κρητηίδος τοῦ Ἀντωνιάδου. Μετὰ τὴν τοιαύτην προπαρασκευὴν μεταβαίνει εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν πρώτων τριῶν στίχων τῆς Ὀδυσσεΐας. Ἀφ' οὗ δὲ μετέφρασε κατὰ λέξιν αὐτοὺς, ἐρμηνεύει τὰς λέξεις ἐκάστας, ποιοῦμενος τεχνολογικὰς κατὰ τὸ πλεῖστον παρατηρήσεις. Εἴτα μεταφέρει τοὺς στίχους εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν (μᾶλλον εἰς πεζὴν Ὀμηρικὴν, διότι «ἄνδρα πολύμητιν ἐνὶ ψῶν» καὶ «ἰέμενος ρύσασθαι ἦν τε ψυχὴν καὶ ἐταίρων» κτ. δὲν εἶνε ἡ καθ' ἡμᾶς γλῶσσα). Καὶ ἔπειτα πάλιν μεταφράζει αὐτοὺς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν. «Μετὰ δὲ τὴν γλωσσικὴν καὶ πραγματικὴν καὶ λογικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ καλαισθητικὴν ἐρμηνείαν (ἀλλὰ μάλιστα τὴν ζητεῖ τις τοιαύτας ἐρμηνείας πλὴν τῆς γλωσσικῆς οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει) καὶ τὴν ἐπανάληψιν (ἰδὲ σελ. 28) ἀναγινώσκει εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τὸ κείμενον τοῦ θέματος, ὅπερ οἱ μαθηταί ἐπιχειροῦσι νὰ ἐκθέσωσιν ὁμηρικῶς. Μετὰ ταῦτα λέγει τινὰ περὶ τῆς ἀξίας τῆς μεθόδου ταύτης. Τοιαύτη εἶνε ἐν συντόμῳ ἡ νέα μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ κ. Οἰκονόμου.

Παραλείπων πάντα λόγον περὶ τῶν προπαρασκευῶν καὶ τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ κ. Οἰκονόμου, ὁμολογῶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀσπάζομαι ἀπὸ καρδίας τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου γνώμην: «τότε ἡξέυρεις μίαν γλῶσσαν, ὅταν οὐ μόνον ἐννοῇς, ἀλλὰ καὶ γράφῃς καὶ ὁμιλῇς αὐτήν», ὅχι δ' ὅμως καὶ τὴν μέθοδον. Ἐν ὅλῃς λέξεσιν ὀρθὴ μὲν μοι φαίνεται ἡ θέσις τοῦ ζητήματος, ἀλλ' ὅχι ὅμως καὶ ἡ μέθοδος οὐδὲ ἡ λύσις. Ὅτι ἡ ἀρχαία γλῶσσα πρέπει νὰ γίνῃ παρὰ τοῖς λογικωτέροις καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς φιλολογοῦσι γλῶσσα καὶ λαλουμένη καὶ γραφομένη, ὅπως παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις φιλολόγοις ἡ Λατινικὴ, ἐν ὅλῃς λέξεσιν ὅτι πρέπει νὰ καλλιεργῇται καὶ θεραπεύεται καὶ σπουδάζηται εἰπερ τις ἄλλη, τοῦτο εἶνε γνώμη, ἣν καὶ ἐγὼ πρὸ τοῦ κ. Οἰκονόμου ἐξέφρασα. Ἐγὼ μάλιστα προχωρῶν ἐτι περαιτέρω φρονῶ, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα πρέπει νὰ διδάσκηται εὐρύτερον καὶ πολυμερέστερον καὶ γενναιότερον, ὅτι πρέπει οὐ μόνον διατρίβει συχνότατα, ὅχι δὲ σποράδην καὶ σπανιώτατα, νὰ γράφονται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ, ἀλλὰ καὶ συγγράμματα κυρίως φιλολογικὰ εὐμεγέθη, ὡς τὰ ἀντίστοιχα Λατινικὰ ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὅτι πρέπει καὶ περιοδικὸν ἐν ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ νὰ ἐκδίδεται τῇ συμμετοχῇ πάντων τῶν δυναμένων Ἑλληνιστῶν γράφειν κλπ. κλπ.

Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐς ἄλλοτε, νῦν δ' ἐπανερχομαι εἰς τὸ προκείμενον. Διὰ τὸ κ. Οἰκονόμου μεταχειρίζεται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τὴν Ὀμηρικὴν γλῶσσαν, ἀναγκάζομενος δὲ κατόπιν νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν καὶ ἐν τῷ θεματι μεταβάλλει εἰς πεζὴν Ὀμηρικὴν (!) γλῶσσαν; Θὰ ἠδύνατο, φρονούμεν, νὰ μεταχειρισθῇ ἀντὶ ταύτης τὴν συνήθη πεζὴν (ἀρχαίαν) γλῶσσαν, ἣν μετεχειρίζετο καὶ ὁ Κοραῖς καὶ ὁ Δούκας καὶ ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς πλησιεστέρους ἡμῖν. Διὰ τὸ δὲ ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς πρώτης τάξεως τοῦ γυμνασίου, καὶ ὅχι ἀπὸ τῆς τάξεως, ἐξ ἧς ἀρχεῖται ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς; Καὶ ἵνα πολλὰ ἄλλα (ἰδίᾳ δὲ πρωτύστερα τινὰ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ) παραλίπω, διότι δὲν εἶνε ἐνταῦθα ὁ ἀρμόδιος τόπος, ὁ κ. Οἰκονόμου, καίπερ ἄλλως πρακτικώτατος, δὲν ὑπελόγησε καλῶς τὸν χρόνον. Ἰδοὺ δὲ διατί. Ἴνα διδάξῃ μόνον τρεῖς στίχους τοῦ Ὀμήρου, ἐχρειάσθη τοῦλάχιστον δύο ὥρας. Λέγω τοῦλάχιστον, διότι περὶ τῶν τριῶν τούτων στίχων ἐγραφε 5 σελίδας (ἰδὲ σελ. 15—21), ἐνῶ ἐν τῇ προφερικῇ διδασκαλίᾳ θὰ ἔλεγε πολὺ περισσότερα τῶν ἐν ταῖς 5 ταύταις σελίδαις. Πολλὰ δὲ ἐκ τούτων θὰ γράφῃ καὶ ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν μαυροπίνακα καὶ οἱ μαθηταί θὰ σημειώσῃν εἰς τὰ τετράδιά των.

Ἄν δὲ παραδεχθῶμεν τὰ τοῦ κ. Οἰκονόμου γράφοντος: «Ταῦτα πάντα γράφει ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν μαυροπίνακα, σημειοῦν δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ τετράδιά των», τότε χρειαζομένη ἀσφαλῶς ὄχι δύο, ἀλλὰ τρεῖς καὶ τέσσαρας ὥρας. Ἀλλ' ἂν υποθέσωμεν, ὅτι κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἡ ἐρμηνεία τριῶν στίχων θὰ ἀπαιτῇ μόνον δύο ὥρων διδασκαλίαν, ὑπάρχει ἐλπίς, ὅτι οἱ μαθηταὶ θὰ μάθωσιν Ἑλληνικά, καὶ ἐπὶ 30 ἔτη οὕτω διδασκόμενοι αὐτά, δὲν λέγω νὰ τὰ γράψωσι καὶ ὁμιλῶσιν, ἀλλὰ καὶ μόνον νὰ τὰ ἐννοήσωσιν; Ὁ ὑπολογισμὸς εἶνε πρόχειρος. Ἄλλως ἂς μεταφέρῃ ὁ κ. Οἰκονόμου τὰ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης λεγόμενα εἰς μίαν ξένην γλῶσσαν, ἵνα πεισθῇ. Εἶνε δυνατόν νὰ μάθῃ τις π. γ. τὴν Γαλλικὴν ἢ τὴν Γερμανικὴν, διδασκόμενος αὐτὴν καθ' ἡν μέθοδον ὑφηγείται ὁ κ. Οἰκονόμου, ἐν ὅσῳ χρόνῳ μαθάνομεν συνήθως αὐτάς; Ὅχι βεβαίως. Δοιπὸν ἢ μέθοδος, ἣν προτείνει, δὲν φαίνεται ὀρθή καὶ μόνον κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὅστις νῦν ἀρκεῖ.

Δημήτριος Λάμψας.

Ὁ κ. Λάμψας ὑπέβαλε πολλὰς τινὰς διατριβάς καὶ συγγράμματα, ἅτινα διεξέρχονται συντόμως. «Υποδείγματα διδασκαλίας τῶν ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς σχολείοις διδασκόμενων μαθημάτων (1909)», ἄριστον βοήθημα τοῖς διδασκάλοις καὶ παιδαγωγοῖς, δεικνύον ἅμα τὴν ἐμπειρίαν καὶ μεθοδικότητα τοῦ συγγραφέως. Οὐχ ἥττον περισπούδαστος εἶνε καὶ ἡ «Περὶ διηγήσεως καὶ τῶν ὄρων τῆς ἐπιτεύξεως αὐτῆς» πραγματεία τοῦ κ. Λάμψας, κατακεχωρισμένη ἐν τοῖς τεύχεσι Α', Β', Γ' καὶ Δ' τοῦ Ξενοφάνους (τοῦ περιοδικοῦ) τοῦ 1910. Δύναται τις νὰ εἰπῇ, ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη ἐξαντλεῖ ὥς εἰπεῖν τὸ θέμα. Ὁμοίως περισπούδαστος εἶνε καὶ ἑτέρα αὐτοῦ διατριβή, ἐν τῇ *Παιδαγωγικῇ Δελτίῳ* κατακεχωρισμένη, περὶ τοῦ «Πῶς πρέπει νὰ γράφονται αἱ σχολικαὶ γεωγραφίαι». Ἐπίσης ἀξιόλογοι εἶνε αἱ ἄλλαι αὐτοῦ διατριβαί, «Ὁ διδακτικὸς διάλογος καὶ τὰ εἶδη αὐτοῦ» καὶ «Ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας καὶ τὰ εἰδολογικὰ στάδια αὐτῆς», ἀμφότερα κατακεχωρισμένα ἐν τῇ παιδαγωγικῇ περιοδικῇ, οὗ ἐπιγραφή «Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον». Εἰς ταῦτα πάντα δὲν ἐνδιατρίβω πολὺ, διότι θὰ ἐνδιατρίψω περισσώτερον εἰς τὸ γερμανιστὶ συντεταγμένον σύγγραμμα αὐτοῦ, περὶ οὗ θὰ ὁμιλήσω ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

Νικόλ. Ἐξαρχόπουλος.

Ἐκ τῶν ὑποβληθέντων συγγραμμάτων καὶ διατριβῶν τοῦ κ. Ἐξαρχόπουλου σπουδαιότατα εἶνε δύο: 1) «Ποῖός τις πρέπει νὰ εἶνε ὁ διδάσκαλος» (1907), ὅπερ ὑπεβλήθη τῇ φιλοσοφικῇ Σχολῇ καὶ ὡς διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσία. Καὶ 2) *Das Athenische und das Spartanische Erziehungs-system im 5 und 6 Jahrh. v. Chr.* 1909. Τὸ πρῶτον τῶν ὑποβληθέντων συγγραμμάτων εἶνε ἀξιόσπουδαστον. Διηρημένον εἰς δύο κυρίως μέρη, πραγματεύεται ἐν μὲν τῷ πρώτῳ περὶ τῶν φυσικῶν χαρακτηρισμάτων τοῦ διδασκάλου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς γενικῆς μορφώσεως αὐτοῦ. Καὶ διὰ μόνης τῆς πραγματείας ταύτης ἀποδείκνυται ὁ συγγραφεὺς ἱκανῶς εἰδήμων τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Κατ' ὁρθωσεν, ἄρ' οὐ ἐμελέτησε πλείστα ὅσα παιδαγωγικὰ συγγράμματα, νὰ καθυποτάξῃ τὴν πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν χρήσιμον ὕλην καὶ συνοψίσας ὡς ἀφομοιώσῃ τὰ κατὰ τὸ πλείστον παρ' ἄλλων παραληφθέντα καὶ δὴ καὶ νὰ ἐκθέσῃ διὰ τρόπου ἐπαγωγῆς καὶ μεθόδου ἐπιστημονικῆς. Ἐπὶ δὲ τούτοις δὲν παρέλιπε νὰ ἐξετάσῃ ἐν παρόδῳ καὶ πολλὰ ἄλλα παιδαγωγικὰ ζητήματα. Οὕτω δὲ κατ' ὁρθωσεν νὰ συναποτελέσῃ βιβλίον χρησιμώτατον οὐ μόνον τοῖς διδασκάλοις, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις λογίοις. Πλὴν ἄλλ' ὅμως ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ διατύπωσις τῶν νοημάτων δὲν εἶνε πάντοτε ὀρθή οὐδ' ἀκριβὴς οὐδὲ σαφής. Ἐνισχυοῦ δὲ ὑπάρχουσιν ἐπαναλήψεις καὶ ἀντιφάσεις. Ὁ συγγραφεὺς ὑπέβαλε καὶ ἄλλας μικροτέρας διατριβάς, οὐχ ἥττον περισπούδαστους, οἷον

«Παιδαγωγικὰ ζητήματα 1909», ἐν οἷς ἀναπτύσσει ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ προπαρασκευάσῃ προσηκόντως ἕκαστον μάθημα, καὶ ποῖα πρέπει νὰ εἶνε ἡ προπαρασκευὴ αὕτη. Ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ ὁμιλῇ μόνος, ἀλλὰ νὰ ζητῇ, ὅπως οἱ μαθηταὶ μόνον λέγῶσιν ὅτι δύνανται αὐτοὶ νὰ εὗρωσιν. Ὅτι πρέπει νὰ γυμνάξῃ τοὺς μαθητὰς οὕτως, ὥστε νὰ ἐκφράζωσι τὰ διανοήματα αὐτῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ λόγῳ. Ὅτι σπανίως καὶ μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ πρέπει νὰ διακόπῃ τοὺς μαθητὰς διηγουμένους. Καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ἐν τῇ ἐρωτῇ τὴν ἀπόκρισιν. Ὅτι πρέπει νὰ παρέχῃ ὄχι ἐν συνεχείᾳ λόγῳ ὅλον τὸ μάθημα, ἀλλὰ κατὰ μικρὰ τμήματα. Ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ εἶνε ἐποπτικὴ. Τὸ δὲ ζήτημα τῆς ἐποπτείας ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν, καταλήγων εἰς τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ ἐποπτεία εἶνε τὸ θεμέλιον πάσης γνώσεως κτλ.

Ἀλλὰ τὰ συγγράμματα, δι' ὧν κρίνεται ἀσφαλῆστερον καὶ ὀριμώτερον ἡ ἐπιστημονικὴ δράσις καὶ ὀριμότης τῶν δύο τούτων ἐγκρίτων παιδαγωγῶν, τοῦ Λάμψα καὶ τοῦ Ἐξαρχόπουλου, εἶνε αἱ δύο γερμανιστὶ συντεταγμένα πραγματεία αὐτῶν, αἱ προμνημονευθεῖσαι: *Die künstlerische Erziehung der Athenischen Jugend im 5 und 4 Jahrhundert v. Chr.* (1904) τοῦ Λάμψα, καὶ *Das Athenische und das Spartanische Erziehungs-system im 5 und 6 Jahrh. v. Chr.* (1909) τοῦ Ἐξαρχόπουλου. Ἡ σύγκρισις τῶν δύο τούτων συγγραμμάτων εἶνε ἀνυσιμώτερα οὐ μόνον διὰ τινὰ ὁμοιότητα τῶν θεμάτων, ἀλλὰ καὶ διότι ἀμφότεροι κατέβαλον πάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις εἰς παραγωγήν τῶν δύο τούτων ἀξιολόγων συγγραμμάτων. Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἄλλως οἱ δύο οὗτοι ὑποψήφιοι ὑπῆρξαν ἀείποτε ἐπαμίλλοι. Ἀμφότεροι ἀριστεύοντες διήλθον καὶ ἐπέρασαν τὰς σπουδὰς αὐτῶν. Ἀμφότεροι ὑπὸ τὰς ἐπηρεαζίας τῶν καθηγητῶν κατῆρξαντο τοῦ παιδαγωγικοῦ αὐτῶν σταδίου. Ἀμφότεροι ἐπαιδεύθησαν καὶ ἔδρασαν θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς, εἰδήμονες ἀμφότεροι οὐ μόνον τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐφ' ὧν πολλάκις στηρίζονται, ἵνα ἀπαρτῶσιν πλημμελεῖς γνώμας, ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων, ἅτινα καὶ καλῶς ἐννοοῦσι καὶ καλῶς νὰ κρίνωσι δύνανται. Ἀμφότεροι δὲ καὶ συνέγραψαν καὶ ἄλλα μὲν καὶ δὴ καὶ τὰ προκείμενα περισπούδαστα συγγράμματα. Ἡ διαφορὰ δὲν φαίνεται μεγάλη. Καὶ ὁ μὲν Ἐξαρχόπουλος φαίνεται ἀφομοιωτικώτερος καὶ ἐπαγωγώτερος καὶ δὴ καὶ κινιστομώτερος, ἵνα οὕτως εἰπῶ ὁ δὲ Λάμψας ἐμβριθέστερος καὶ πρωτοτυπώτερος. Εἰ καὶ ὁμολογῶ ἀσμένως, ὅτι ἐν τῇ βιβλίῳ τοῦ Ἐξαρχόπουλου εὗρηται ἐγκατεσπαρμένα πολλὰ ἴδια γνώμαι, ἕκαστον ὅμως κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τούτου πάντως ἐπραγματεύθησαν καὶ ἄλλαι. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δὲν δύναται νὰ ρηθῇ καὶ περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Λάμψα, τῆς πολλῇ πρωτοτυπώτερας. Ἡξεύρω ὅτι λίαν ἐπαινετικῶς καὶ εὐφώνως κρίνεται ὑπὸ τῶν εἰδημόνων τὸ βιβλίον τοῦ Ἐξαρχόπουλου. Ἀλλ' ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μᾶλλον ἐξαίρεται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων κριτῶν ἡ ἀξία τοῦ Λάμψα. Περὶ μὲν τοῦ βιβλίου τοῦ Λάμψα λέγει ὁ αὐτὸς κριτής, Menge, ὅτι ὁ συγγραφεὺς (Λάμψας) βλέπει μακράν, ὅτι ἀναλαβὼν νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀγωγήν τοῦ καλλιτεχνικοῦ τάτου τῶν ἐθνῶν δὲν ἐξέπεσεν εἰς κοινὰς τόπους οὐδ' εἰς γενικότητας καὶ ὁραίας μὲν, κενὰς δὲ φράσεις, ἀλλὰ μελετήσας ἐμβριθῶς καὶ λεπτομερῶς πάντας τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ τὰ νεώτερα συγγράμματα καὶ μάλιστα τὰ παιδαγωγικά, λίαν εὐστόχως ἐξέλεξε πᾶν ὅτι ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του, ὅπως παραστήσῃ ἡμῖν ζωηρῶς καὶ σαφῶς τὰ πράγματα. Ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατέχει τὴν πλαστικὴν δύναμιν, ἣν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὁ ιστοριογράφος, ὅπως δημιουργήσῃ ἐν μερικῶν μαρτυριῶν τελείας εἰκόνας. Ὅτι παρὰ πᾶσαν ἐνστάσιν τὸ βιβλίον τοῦ Λάμψα ἔχει σημαντικὴν ἀξίαν οὐ μόνον διὰ τοὺς παιδαγωγούς καὶ τοὺς φίλους τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀρχαιολόγους. Καὶ πολλὰ ἄλλα οὐ μόνον ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων, ἃ παραλείπω. Ὁ αὐτὸς κριτής Menge (ὧν καὶ αὐτὸς ἐπιθεωρητής) κρίνων τὸ βιβλίον τοῦ Ἐξαρχόπουλου (ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἀνωτ. σχολ. Πελοποννήσου) ἐνθυμείται πάλιν τὸ τοῦ Λάμψα (τοῦ παρὰ τῷ Rein σπουδαστοῦ), παρ' ὃ κατέχει ἐπαξίως θέσιν τὸ τοῦ Ἐ-

ἐπαρχοπούλου. Οἱ ἐπαινοὶ εἶνε μᾶλλον τυπικοί, π. χ. ὅτι τοῦ Ἐπαρχοπούλου εἶνε εὐπρόσδεκτον, διότι πραγματεύεται ἐξ ἄλλης ἀπόψεως τὸ αὐτὸ θέμα πρὸς τὸ τοῦ Grasberger, οὗ τὸ βιβλίον σήμερον εἶνε πολὺ ἀκριβὲς καὶ δυσεύρετον. Ἰδίως δὲ παρατηρεῖ ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶνε εἰδήμων τῶν ἀρχαίων Ἑλλην. συγγραμμάτων καὶ τῶν νεωτέρων παιδαγωγικῶν, καὶ ὅτι ἡ διάταξις τῆς ὕλης προσιδιάζει τῷ συγγραφῇ, καὶ τέλος ὅτι λίαν πειστικῶς ἐξήρτησεν ὁ συγγρ. τὴν διαφορὰν τῆς ἐκατέρωθεν ἀγωγῆς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ κλίματος, τοῦ ἐδάφους κ.τ.τ. Ἀλλὰ μετὰ τούτους τοὺς ἐπαίνους παρατηρεῖ ἐν τέλει μετὰ τινος ἀδρόφρονος ἐκπλήξεως, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐσφαλμένως μετέφρασε τὸ ἐκ τῶν Νόμων (729B) τοῦ Πλάτωνος χωρίον. Ὅπερ ἀληθές, καὶ ἀληθῶς παράδοξον, διότι πάντα τὰ ἄλλα (ἅπερ ἐγὼ ἐξήτασα) εἶνε ὁρθῶς μεταφρασμένα. Ὁ δὲ καθηγητὴς Rein, εἰς τῶν μεγίστων παιδαγωγῶν τῆς Γερμανίας, ἀρμοδιώτατος δὲ κριτὴς, περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Λάμψα ἀποφαίνεται πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ βαρυσήμαντα ταῦτα, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Λάμψα θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐν τῇ παιδείᾳ χάσματος. Ὅπερ μοι φαίνεται μέγιστος ἐπαινος. Ὅθεν ἐγὼ ἀποκλίνω ὑπὲρ τοῦ Λάμψα, ὃν κρίνω ἄξιον νὰ καταλάβῃ τὴν ἑδραν τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἀδαμαντίος Ἀδαμαντίου

Πολλὰς πραγματείας οὐ μικροῦ λόγου ἀξίας ἔχει ἐκδοθέντας. Ἀλλ' ἐνταῦθα θὰ ἐξετάσωμεν κυρίως μόνον τὰ δύο κυριώτατα συγγράμματα τοῦ Ἀδαμαντίου, ἅπερ εἶνε 1) «Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως, συμβολαὶ εἰς τὴν φραγκοβυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν, 1906» καὶ 2) «Ἀγνείας πείρα» (ἰδ. Λογογραφίας Τόμ. Α', Τεύχ. Α', Τόμ. Β', Τεύχ. Δ', Τόμ. Γ', Τεύχ. Α' καὶ Β'). Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως εἶνε ἔργον ἱστορικὸν καὶ φιλολογικὸν πρώτης τάξεως, ἐμφαίνον γνῶσιν βαθεῖαν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν παρέχει οὐ μικρὰς συμβολὰς διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου ὁ συγγραφεὺς, ὅστις ἐξετάζει τὸ Χρονικὸν (τὰ Χρονικά) τοῦ Μορέως κατὰ πᾶσαν ἐποψίν πολιτικὴν, κοινωνικὴν, ἱστορικὴν, γεωγραφικὴν, φιλολογικὴν κλπ. Τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου, ἐν οἷς πλείσται λεπτομέρειαι, εἶνε τὰ ἑξῆς: Α' τὸ πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας, Β' τὸ σιχηρὸν ἥτοι Ἑλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως, Γ' ἡ σύνοψις τοῦ Ψευδοδωροθέου, Δ' παράφρασις Ἱταλικῆ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, Ε' ἡ Γαλλικὴ παραλλαγή τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, Σ' τὸ βιβλίον τῶν ἁθλῶν, καὶ Ζ' τὸ βιβλίον τῆς Κοινηγέσεως. Πάντα ταῦτα τὰ κεφάλαια σὺν πάσαις ταῖς συναφῶσι λεπτομερείαις ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς μετὰ πολλῆς κριτικῆς τε καὶ ἐπιστημονικῆς δεινότητος, ἐκφέρων πολλαχοῦ ἰδίως γνώμας περισπούδαστους, καὶ καταλήγει, περὶ τοῦ κυρίου θεμάτων, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «τὸ μὲν ἀρχικὸν χρονικὸν τοῦ Μορέως ἀπωλέσθη, δὲν ἀπέχουσιν ὅμως αὐτοῦ πολὺ κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ὕλην αἱ σφύζοντα διασκευαί, ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ.» Ὅθεν δικαίως ἐκρίθη λίαν εὐφύμως καὶ δὴ καὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἡ περισπούδαστος αὕτη πραγματεία καὶ ἄλλως καὶ ὡς ἐμφαίνουσα βαθεῖαν γνῶσιν τῶν μεσαιωνικῶν θεσμῶν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐβραβεύθη διὰ δύο βραβείων καὶ πολλαχῶς ἐτιμήθη ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Γερμανίᾳ. Μόνον τὰ περὶ Φράγκων λεγόμενα φαίνονται ὀλίγον ὑπερβολικά.

Τὰς δὲ περὶ Βυζαντινῆς τέχνης γνώσεις αὐτοῦ δεικνύει λαμπρῶς τὸ ἕτερον σύγγραμμα Ἀγνείας πείρα, ἥτοι δοκιμασίη καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀγνείας (τῆς παρθενίας) τῆς παρθένου (Θεοτόκου) διὰ τοῦ ὕδατος τῆς ἐλέγξεως, καθ' ὅσον παρίσταται αὕτη ἥτοι ἐν τοῖς μνημείοις ἢ ἐν τοῖς κειμένοις καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσιν. Τὸ πρῶτον ἤδη ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐξετάζεται ἡ ὁρησκευτικὴ παράδοσις ἐν σχέσει πρὸς τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Ὁ συγγραφεὺς διήρρεσε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συγγραφὴν εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ

μὲν πρῶτον ἐξετάζει τὴν λεπτομερῆ εἰκονογραφικὴν ἀνάλυσιν τῶν σφύζοντων παραστάσεων τῆς διὰ τοῦ ὕδατος τῆς ἐλέγξεως δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, τὴν γένεσιν, ταξινομήσιν καὶ τὴν ἄλλην ἐξέλιξιν αὐτῶν. Τὸ δὲ δεύτερον περιέχει τὴν ἐν τῇ τέχνῃ ἐπίσης συμβολικὴν παράστασιν τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου, τὴν διὰ τῶν χρωμάτων ἐπὶ τῶν τοίχων ἐρμηνεύουσαν τοὺς ὕμνους τῆς ὁρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας. Τὸ τρίτον μέρος τὸ Λαογραφικὸν ἐξετάθη πρὸ τινῶν ἡμερῶν, ἀλλ' ὅχι ὀλόκληρον, τὸ ὑπολειπόμενον θὰ δημοσιευθῇ ἐν προσεχῇ τεύχει. Τοῦ πρώτου μέρους τοῦ εἰκονογραφικοῦ τὰ κεφάλαια εἶνε: Α' τὰ ἐλεφαντῖνα μνημεῖα τῆς Παθέννης, Β' ἡ παράστασις εἰς τὴν μέσῃ Βυζαντινῇ τέχνῃ, Γ' τὰ ἱστορημένα χειρόγραφα, Δ' γένεσις καὶ ἐξέλιξις τῆς παραστάσεως καὶ Ε' ἡ ἀγνεία τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ τέχνῃ. Τὸ δεύτερον μέρος, τὸ Ὑμνογραφικόν, ἐξετάζει τὸν ὕμνον τῆς Παρθένου, ὃν ἀφ' ἐνός μὲν ἐξύμνησεν ὁ χριστιανὸς ποιητής, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέστησεν ἐν τῇ τέχνῃ ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης. Τοῦ ὕμνου τούτου ὁ συγγραφεὺς ἐξαίρει τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια συνετέλεσαν εἰς τὴν γένεσιν ἀντιστοίχου εἰκονογραφίας συμβολικῆς τε καὶ λειτουργικῆς. Πᾶσαι αἱ παρομοιώσεις, αἱ μεταφοραί, τὰ ἐπιθετα κτλ. ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν ἄνοιαν τῆς Θεοτόκου, ἔχουσι δὲ ῥοπήν ἄμεσον εἰς τὴν ἀντίστοιχον εἰκονογραφίαν. Ὁρθότατα δὲ παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι: «Ἡ εἰκονογραφικὴ ἀνάπτυξις ἠκολούθησε κατὰ πόδας καὶ συνημνήθη μετὰ τὴν ἱστορίαν τῶν δογμάτων, μετὰ τὰς ἐριδας καὶ τὰς αἰρέσεις», καὶ ὅτι «αὕτη ἡ βαθυτέρα ἐννοια ἢ μετὰ τῆς συμβολικῆς ἐκκλησιαστικῆς δογματικῆς συναρμοσθεῖσα ἐξαίρει τὴν εἰκονογραφίαν τῆς ὁρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην» κτλ. Ἐν τῷ ἐκδοθέντι τμήματι τοῦ τρίτου μέρους περιέχονται τὰ ἑξῆς κεφάλαια: Α' ὁ Λευϊτικὸς νόμος τῆς ζήλοτυπίας, Β' αἱ ὀρθαλαΐαι, Γ' ἡ λατρευτικὴ ἀγνεία τῆς γυναικός, καὶ Δ' ἀγνείας παρθένου πείρα.

Ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῆς πολυμεροῦς ἐξετάσεως τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ παράσῃ σαφὴ εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τῆς ὅλης Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Διὰ δὲ τῆς τεχνικῆς ἐρεύνης ἀποδεικνύει ὅτι ἡ περίεργος παράστασις τῆς ἀγνείας πείρας ἐπλάσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν αἰρέσεων, καὶ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἐνίσχυσις τοῦ θεμελιώδους ὁρθοδόξου ἡμῶν δόγματος. Διὰ δὲ τῆς ἐξηκριωμένης ἐρμηνείας τῆς Παναγίας τῆς Πλατυτέρας ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὅλη ἰδέα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας ὑπῆρξεν ἡ πιστὴ ἐρμηνεία καὶ ἡ διὰ τῆς τέχνης ἐξύμνησις τοῦ ὁρθοδόξου ἡμῶν δόγματος. Πάντα τὰ συναφῆ ταῦτα θέματα καὶ ζητήματα διεξέρχεται ὁ συγγραφεὺς μετὰ πλείστης ἀκριβείας καὶ εἰδημοσύνης, καὶ δὴ καὶ πρωτοτυπίας. Ὑφ' ἐκείστην σελίδα ὑπάρχει πλουσιώτατος κατάλογος πάντων τῶν συναφῶν συγγραμμάτων, ἃ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ συγγραφεὺς. Ὅσονούπω ἐκδίδεται καὶ τὸ ὑπολειπόμενον τμήμα τῆς σπουδαίας συγγραφῆς. Ἄν εἴχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ αὐτὸ, βεβαίως ἡ κρίσις ἡμῶν θὰ ἦτο πληρεστέρα.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι πραγματεῖαι τοῦ κ. Ἀδαμαντίου λίαν περισπούδασται, μαρτυροῦσαι τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας. Τὰς διατριβὰς ταύτας ἀπλῶς μνημονοῦμεν, λυπούμενοι, ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀναλύσωμεν λεπτομερῶς. Τοῦτο μόνον παρατηρῶ, ὅτι πάσας διαπνέει τὸ αὐτὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, εἶνε δὲ γεγραμμένα πᾶσαι μετὰ τῆς αὐτῆς δεινότητος καὶ ἐμβριθείας. Αἱ ὑπάρχουσαι ἐλλείψεις εἶνε ὀλίγισται. Ἐπίσης ὀλίγα εἶνε καὶ τὰ περὶ τὴν γλῶσσαν σφάλματα, ὅχι περισσώτερα τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις. Ἰδοὺ τινες τῶν διατριβῶν τούτων: «Κρίσις τῆς ἐρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρῶν, ἐκδοθείσης ὑπὸ Ἀ. Π. Κεραμέως, 1910». Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ περιέχεται καὶ ἰδιά θεωρία τοῦ κ. Ἀδαμαντίου περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς Βυζαντ. εἰκονογραφίας, καθ' ἣν ἡ Βυζ. εἰκονογραφία εἶνε δημιουργημὰ ὅχι ἀτομικόν, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας τῶν μοναχῶν ἀποβλεπόντων ὡς εἰς σκοπὸν τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ὁρθοδόξου ἡμῶν δόγματος. «Ἐργασίαι εἰς Μυστράν 1906». «Ἐργασίαι ἐν Μετεώροις». «Ἀνασταφιναὶ ἐργασίαι ἐν

Νάξω» κτλ. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἰδίως αἱ ἀναστηλώσεις τῶν μνημείων τοῦ Μυστρᾶ, γινόμεναι μετὰ ἐξηκριβωμένην ἐρευναν, καταδεικνύουσι τὰς περὶ τὴν Βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν γνώσεις τοῦ κ. Ἀδαμαντίου.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ Ἀδαμαντίος Ἀδαμαντίου δὲν στερεῖται καὶ διδασκτικῆς ἱκανότητος, ἔχων δὲ ἱκανὰ ἐφόδια ἐπιστημονικὰ εἶναι ἄξιος, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅπως καταλάβῃ τὴν ἑδραν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Καποδ. Πανεπιστημίῳ.

ΕΡΓΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Εἰσήγησις Γρηγ. Βερναρδάκη περὶ τῶν ὑποψηφίων.

Δημήτρ. Πατσόπουλος.

Ὁ κ. Πατσόπουλος, πρώην καθηγητὴς, ἐπὶ 35 ἔτη διδάξας ἐν γυμνασίοις τὸ πρῶτον, εἶτα δ' ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, νῦν δ' ἐπίτιμος καθηγητὴς, κεκτημένος ἀναντίρρητον διδασκτικὴν ἱκανότητα, εἶναι ἀνώτερος πάσης κρίσεως. Τὴν δ' ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα θὰ ἡδυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ πιστώσωμεν διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἀγνοοῦμεν καὶ ἡμεῖς πῶς, ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν μόνον διδασκτικὰ συγγράμματα καὶ μικρὸν παλαιὸν μεσαιωνικὸν μελέτημα (Βυζάντιον καὶ Φράγκοι), ἔρανον χρήσιμον εἰς διαλεύκανσιν τῶν σχέσεων Βυζαντίου καὶ Φράγκων. Ἄν ἀπεφάσιζε νὰ τυπώσῃ τινὰ κατ' ἐκλογὴν πανεπιστημιακά του μαθήματα, οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἤθελε καταφανῆ ἀριθύνει καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτοῦ ἀξία.

Δημ. Καλαποθάκης.

Ὁ κ. Καλαποθάκης τυχὼν ἀρτίως παιδείσεως ὑπέβαλεν ἡμῖν 1) τὴν ἐναίσιμον αὐτοῦ διατριβὴν De Thracia provincia Romana, 2) τὴν ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβὴν: ὡς χωρισμὸς τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ διοίκησις παρὰ τὸν κάτω Δούναβιν, καὶ 3) τρία μικρὰ ἀρθρίδια, μὴ ὑπερβαίνοντα καὶ τὰ τρία ὁμοῦ τὰς ἐπτὰ σελίδας, καταγεχωρισμένα ἐν τῷ Dizionario Epigrafico di Antichità Romane, τῷ ὑπὸ τοῦ De Ruggiero συντεταγμένῳ. Αἱ διατριβαὶ τοῦ ὑποψηφίου, ἡ τε ἐναίσιμος καὶ ἡ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, πραγματεύονται περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἀρχαίας Θράκης καὶ τῆς Μοισίας, ἀλλὰ δὲν ἀρκοῦσι ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔχει παρασκευασθῇ ἐπαρκῶς εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Γενικῆς ἱστορίας ἐν Πανεπιστημίῳ. Ἐπισημειωτέον δὲ ὅτι καὶ αἱ διατριβαὶ καὶ τὰ ἀρθρίδια ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν ἢ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐγράφησαν δὲ πρὸ δεκαεῖς περίπου ἐτῶν, ἔκτοτε δὲ ὁ συγγραφεὺς οὔτε συνέγραψέ τι οὔτε ἐδίδασκε.

Γεώργ. Παπανδρέου.

Τὰ συγγράμματα τοῦ κ. Παπανδρέου εἶναι τοπογραφικὰ καὶ γεωγραφικὰ, ἱστορικὰ καὶ γλωσσικά. Ἱστορικὸν εἶναι ἡ «Ἱστορία τοῦ ἐμπορίου ἐν σχέσει μετὰ τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων». Ἀλλ' αὕτη εἶναι βιβλίον διδασκικόν, γραφὲν πρὸς χρῆσιν τῶν ἐμπορικῶν σχολῶν καὶ παντὸς ἐμπορίου, ὅχι δὲ πρωτότυπος πραγματεία, οἷον ἀξίσι ὁ νόμος. Παρόμοιον τι εἶναι καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Α. Παπαγεωργιοπούλου μεταφρασθείσης «Παγκοσμίου γενικῆς ἱστορίας». Σπουδαιότερα εἶναι ἄλλα τινὰ συγγράμματα αὐτοῦ, τοπογραφικὰ καὶ ἀρχαιολογικά, ἐν παρόδῳ πραγματευόμενα περὶ ἱστορικῶν ζητημάτων τῶν περιγεγραμμένων τόπων. Τοιαῦτα εἶναι ἡ Ἀζανιάς, τὰ Ἡλειακά, τὰ Μεσσηνιακά, ἡ πραγματεία περὶ Φολόης καὶ Λασιθίων (ἐξ ἐνὸς τοπογραφικοῦ φύλλου), ἡ μονογραφία περὶ τῶν κατὰ τὴν Μεσσηνιακὴν Πύλον (ἐπίσης ἐξ ἐνὸς τοπογραφικοῦ φύλλου), ἡ Καλαβρυτινὴ ἐπετηρίς, πολὺ τινὰ ἄρθρα τοπογραφικὰ ἐν τῷ ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ

Μπάρτ καὶ Χίρστ κτλ. Αἱ ἀρχαιολογικαὶ αὐταὶ διατριβαὶ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καρπὸς ἰδίων τοῦ συγγραφέως ἐπιτοπίων μελετῶν καὶ περιηγήσεων, καὶ ὡς τοιαῦτα κρινόμεναι δὲν εἶναι ἀνάξια λόγου, ἅτε δὴ παρέχουσαι πολλοῦ πληροφoρίας χρησίμους, καὶ δὴ τοιαύτας, οἷαι δὲν εὐρίσκονται ἀλλοῦ.

Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ συγγραφεὺς οὔτε τὰς ἀρχαίας πηγὰς ἐμελέτησε πάντοτε ἀποχρώντως, οὔτε πάντα ὅσα ἔγραψαν οἱ νεώτεροι. Π. γ. τὰ μὲν συναφεῖ χωρία (ἐν τῇ περὶ Πύλου διατριβῇ, τῇ ἐκδοθείσῃ τῷ 1901) τοῦ Θουκυδίδου λίαν ἀνεπαρκῶς καὶ ἀμελῶς ἐξήτασεν, ἡγνῶσι δὲ τῷ 1901 οὐ μόνον τὴν ἐν ἔτει 1898 δημοσιευθεῖσαν μεγάλην ἐκδοσιν τοῦ Πausanίου ὑπὸ τοῦ Frazer, ἥτις θὰ ἦτο χρησιμωτάτη αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἔτι παλαιότερον ἐν Πύλῳ ἐκτελεσθεῖσας ἀνασκαφικὰς ἐργασίας καὶ τοπογραφικὰς ἐρεῦνας τοῦ Schliemann (ἐν ἔτει 1889) καὶ τῶν Ἀγγλῶν Grundy καὶ Burrows (ἐν ἔτει 1896). ἐπίσης δὲ ἀγνοεῖ καὶ τὸ σπουδαιότατον σύγγραμμα Peloponnes τοῦ Philippson. Προχειροτάτη δὲ παραβολὴ τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένων ἐν τοῖς Ἡλειακοῖς πρὸς τὸ ἄρθρον Elis ἐν τῇ Real-Encyclopädie τοῦ Pauly καὶ Wissowa δύναται νὰ καταδείξῃ ἔτι μᾶλλον τὰ ἀγνοήματα τοῦ συγγραφέως. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις παραλαμβάνει εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ οὐχὶ σπανίως καὶ ὕλην ἀνάξιον λόγου καὶ ἄχρηστον. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο παρατηρεῖται μάλιστα ἐν τῇ Καλαβρυτινῇ Ἐπετηρίδι, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ. Πρβ. π. γ. Ἡλειακ. σελ. 152.

Γεώργ. Σωτηριάδης.

Τὰ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιτροπὴν ὑποβληθέντα συγγράμματα τοῦ ὑποψηφίου εἶναι ἑξ, πάντα καθαρῶς ἐπιστημονικά. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τῶν μὴ ὑποβληθέντων ἄλλα μὲν εἶναι μεταφράσεις, ἑξ ὧν μνημονεύομεν τὴν τρίτομον μετάφρασιν (ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρσαλῇ) τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας, ἣν ὁ μεταφραστὴς ἐπλούτισε διὰ πολλῶν καὶ σπουδαίων σημειώσεων, καταστήσας οὕτω τὴν μετάφρασιν τιμιωτέραν τοῦ πρωτοτύπου. Ἀλλὰ δὲ εἶναι διδασκτικά, ὧν τινὰ καὶ ἐνεκρίθησαν δριμύτερον πῶς τοῦ δέοντος. Πλὴν ἄλλ' ὅμως ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ κ. Σωτηριάδου ἀξία εἶναι πάντοτε πλείστου λόγου ἀξία.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς πρώτης διατριβῆς Zur Kritik des Johannes von Antiochia. Leipzig 1887, ἥτις ἅμα ἐκδοθεῖσα ἔτυχε πολλῶν δικαιοτάτων ἐπαινῶν ἐν Γερμανίᾳ (ἴδε L. Teep ἐν τῇ Wochenschrift f. klassische Philologie 1888 σελ. 1127 κ.ε., τοῦ W. Fischer ἐν τῇ Berliner Philol. Wochenschrift 1888 σελ. 1402, καὶ τοῦ Krumbacher ἐν τῇ Βυζαντινῇ λογοτεχνίᾳ κ.λ.) καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν κατὰ τὸν Ἰωάννην τούτων. Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐξετάζει κριτικῶς πάντα σχεδὸν τὰ εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχεῖ ἀναφερόμενα, τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἤκμασε, ποίαν θέσιν ὀφείλει νὰ κατέχῃ μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων καὶ κατὰ πόσον εἶναι γνήσια τὰ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ἀποσπάσματα. Περὶ πάντων τούτων εἶχον ἐξενεχθῇ ὑπὸ τῶν σοφῶν μάλιστα τῆς Γερμανίας πολλαὶ καὶ ποικίλαι γνώμαι. Ἀλλ' ἅμα ἐσαφηνίσθησαν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ αἱ σχέσεις τοῦ Ἀνωνύμου λεγομένου (παρὰ Δίωνι) καὶ τοῦ Ἰωάννου Μαλάξᾳ πρὸς τὸ ἀλλήλους καὶ πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχεῖ. Πάντα ταῦτα ὁ συγγραφεὺς ἐσαφῆνισε κατὰ τὸ δυνατόν καὶ διελεύκανεν, ἐξετάζων καὶ συγκρίνων αὐτὰς τὰς πηγὰς καὶ ἐλέγχων ὅπου δεῖ τὰς ἐσαφηνέας γνώμας. Ἦν δὲ δὲν ἡδυνήθη νὰ διαλύσῃ ὅλως τὸ παχὺ σκότος, τὸ ἐπικαλύπτον πάντα τὰ ζητήματα ταῦτα, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κ. Σωτηριάδης ὀρθότατα ἐπελάβετο τῆς ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως πάντων τούτων. Ἐπίσης ἐάν τινες λεπτομέρειαι ἄλλως νῦν ἐρμηνεύονται ὑπὸ τινων, πάλιν ὀφείλομεν νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν τὸν δίκαιον ἔπαινον τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην κριτικὴν ἅμα καὶ ἱστορικὴν ἐργασίαν.

Μεταβαίνομεν εἰς ἄλλην αὐτοῦ ἱστορικὴν πραγματείαν «Τὸ πεδὶον τῆς ἐν Σελλασίᾳ μάχης» (222 π. Χ.). Περὶ τοῦ τοπογραφικοῦ ἅμα καὶ ἱστορικοῦ τούτου ζητήματος πολλοὶ νεώτεροι ἐρευνῆται ἔγραψαν, τελευταῖος δὲ ὁ Kromayer (Antike Schlachtfelder in Griechenland). Πάντες δὲ οὐ-

καὶ ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Πολυβίου. Ὁ κ. Σωτηριάδης ἀσολήθεισ ἐπίσης εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν τόπων καὶ αὐτὸς ἐπισκεφθεὶς αὐτοὺς, ἀποδεικνύει ὅχι ἄνευ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι «φύσις καὶ θέσις τῶν τόπων ἀντιστρατεύονται ὁλοσχερῶς πρὸς τὴν τοῦ Πολυβίου ἐκθεσιν». Τούτο δὲ ἀποδεικνύει διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων στηριζομένων εἰς τὴν αὐτοψίαν τῶν τόπων, καθ' ἣν ἐγένετο καὶ τὸ παρατιθέμενον «σχεδιάγραμμα τῶν περὶ Σελλασίαν τόπων». Καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «ὁ Πολύβιος ἰδίῳις ὁμασι δὲν εἶδε τοὺς κατὰ τὴν Σελλασίαν τόπους, ἀλλ' ἐκ περιγραφῶν ἄλλων ἀνθρώπων κατέστρωσε τὸν τοπογραφικὸν τοῦ πίνακα καὶ τὸ σχέδιον τῆς μάχης». Παραδέχεται δὲ μετὰ τοῦ Delbrück, ὅτι «τοῦ Πολυβίου ἡ περὶ τῆς ἐν Σελλασίᾳ μάχης ἀφήγησις τόσας ἀσφαλείας περιέχει καὶ ἀντιφάσεις, ὥστε ἱστορικῶς καθίσταται ἄχρηστος». Ἡ πολυτέλειος αὕτη διατριβὴ μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ σχεδιαγραμμάτων εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία, καὶ ἄλλως καὶ διότι αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἠρεσύνησε καὶ κριτικῶς ἐξήτασε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας πάντας τοὺς κατὰ τὴν Σελλασίαν τόπους. Πρὸς τὴν ἀπάντησιν τοῦ καθηγητοῦ Kromayer (Sellasia) ἀνταπήντησε λίαν εὐστόχως ὁ Σωτηριάδης διὰ δευτέρας διατριβῆς (Anti — Sellasia 1911), ἐν ἣ, ὅφ' οὐ παρέθηκε καὶ τὴν γνώμην ἄλλου αὐτόπτου ἐρευνητοῦ, συμφωνούντος (πρὸς τὸν Σωτηριάδην), τοῦ Loring, ἐκθέτει διὰ μακρῶν καὶ σαφηνίζει δι' εἰκόνων τὰς ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, αἵτινες συγκροτοῦνται πρὸς πᾶσαν περὶ τῆς μάχης εἰδήσιν τοῦ Πολυβίου. Ὡς δὲ φαίνεται ἐκ τοῦ τελευταίου κεφαλαίου τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Σωτηριάδου, καὶ ἄλλοι Γερμανοὶ ἱστοριοδίφαι ἤρξαντο πειθόμενοι εἰς τὸν κ. Σωτηριάδην.

Μεταβαίνομεν εἰς ἄλλην διατριβὴν αὐτοῦ: «Ζητήματα Αἰτωλικῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας» (Bulletin de correspond. Hellénique τὸμ. XXI). Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς σπουδαίας ταύτης διατριβῆς τῷ φέροντι τὴν ἰδιαιτέραν ἐπιγραφὴν: «Ἡ ἐπὶ τὴν Αἰτωλίαν στρατεία τοῦ Δημοσθένους ἐν ἔτει 426 π. Χ. καὶ ἡ πόλις Αἰγίτιον» λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ 94ου κεφ. τοῦ Γ' βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, ἐν ᾧ ὁ λόγος περὶ τῆς στρατείας ταύτης καὶ περὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἵνα ἐρμηνεύσῃ τὸ κεφάλαιον τοῦτο πραγματικῶς, καὶ διὰ χωρογραφικῶς καὶ γεωγραφικῶς, προσπαθὼν νὰ κατασκευάσῃ τὸν γεωγραφικὸν τῆς Αἰτωλίας χάρτην ὀρθότερον προηγουμένων ἐρευνῶν, αἵτινες ἐπίσης ἐξήτασαν τὴν τοπογραφίαν τῆς χώρας καὶ τὰ συναφῆ ἱστορικὰ ζητήματα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐχάραξε τὰ γενικὰ ὅρια τῆς χώρας, εἰς ἣν φέρει αὐτὸν ἡ ἀφήγησις τοῦ Θουκυδίδου, εἰτα προβαίνει εἰς τὸν εἰδικώτερον καθορισμὸν τῶν τόπων ἐκείνων, αἵτινες ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου, κατὰ τὰς κινήσεις τοῦ Ἀθηναίου στρατοῦ, προσπαθὼν νὰ ὀρίσῃ αὐτοὺς ὀρθότερον ἄλλων. Μάλιστα δὲ ἐνδιατρίβει εἰς τὰ κατὰ τὸν Οἰνέωνα, τὴν πόλιν τῆς Λοκρίδος. Πάντα δὲ ταῦτα σαφηνίζει διὰ παρεντεθειμένου γεωγραφικοῦ σχεδίου καὶ δι' εἰκόνων. Τὸ δεῦτερον μέρος τῆς διατριβῆς ἐπιγράφεται: «Ἡ τῶν Γαλατῶν ἐπὶ τὴν Αἰτωλίαν ἐφοδος τῷ 279 π. Χ. καὶ ἡ πόλις Κάλλιον». Ἐνταῦθα ὁ κ. Σωτηριάδης προσπαθεῖ νὰ ὀρίσῃ τὴν θέσιν, ἐν ἣ ἐκεῖτο ἡ πόλις Κάλλιον, ἣτις ὑπέστη πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν Γαλατικῶν σιφῶν. Τὸν δὲ καθορισμὸν τῆς θέσεως τῆς πόλεως κατορθοῖ διὰ μιᾶς ἐπιγραφῆς, ἣτις εὗρεθῇ ἐντετειχισμένη ἐν οἰκίᾳ τοῦ νῦν χωρίου Βελουχόβου. Ἐν τῷ Καστρῷ λοιπὸν τοῦ Βελουχόβου ὀρίζει τὴν θέσιν τῆς πόλεως Κάλλιον. Ἐκ τούτου δὲ ὁρμώμενος καθορίζει τὴν πορείαν τῶν Γαλατῶν καὶ μετὰ πολλῆς πιθανότητος χαράσσει τὴν ὁδόν, ἣν ἠκολούθησαν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, ἐν ἣ καὶ αὐτοὶ ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, τόπος δὲ, ἐν ᾧ ἡ πανωλεθρία τῶν Γαλατῶν, ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Σωτηριάδου ἡ θέσις ἡ σήμερον λεγομένη Κοκκάλια, περὶ τὸ τέρμα τῆς διὰ τῆς Ὁξείας ὁδοῦ.

Ἐν δὲ τῇ πραγματείᾳ, ἣτις ἐπιγράφεται «Ἀνασκαφαὶ ἐν Θέρμῳ» δημοσιεύει ἀνεκδότους ἐπιγραφάς, ἃς καὶ ἐρμηνεύει μετὰ πολλῆς εἰδημοσύνης καὶ ἀκριβείας. Μόνον ἐνιαχοῦ ἴσως ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃ τις διάφορον γνώμην. Καὶ ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται ἄλλως ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπιγραφαῖς; Ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ εἶνε ἀρχαιολογική, ἱστορικὴ καὶ γεωγραφική. Οὐδὲν σχεδὸν μένει ἀσαφές.

Ἐκτὸς τῶν διατριβῶν τούτων ὁ κ. Σωτηριάδης ἔχει δημοσιεύσει καὶ πλείστας ἄλλας. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν διατριβῶν τούτων εἶνε σπουδαιόταται, ὡς ἡ ἐπιγραφομένη Untersuchung in Böotien und Phokis, ἣτις καὶ ἐραβεύθη διὰ χιλιοδράχμου βραβείου ὑπὸ τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας. Ἐπίσης: Das Schlachtfeld v. Chäronea und der Grabhügel der Makedoner (Mitteilung des deutschen Instituts in Athen 1903). Τὰ ἐλλειψοειδῆ κτίσματα τοῦ Θέρμου (1909). Τὰς δὲ παιδαγωγικὰς καὶ γραμματολογικὰς αὐτοῦ διατριβὰς παραλείπομεν. Ἐνταῦθα δὲ ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αἱ διατριβαὶ αὐτοῦ δὲν εἶνε πᾶσαι ἱστορικαί, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρχαιολογικαὶ καὶ τοπογραφικαί, πᾶσαι δ' ὅμως πρωτότυποι, παρέχουσαι σπουδαίας συμβολὰς εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν.

Ἐκ τῶν ὀλίγων δὲ τούτων διατριβῶν (διότι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι, ἃς ἤτοι αὐτὸς δὲν ὑπέβαλεν ἢ ἡμεῖς δὲν ἐλάβομεν πρὸ ὀφθαλμῶν), ἃς βραχέως ἀνελύσαμεν, καταφαίνεται ἡ ἐπιστημονικὴ ἱκανότης καὶ σπουδαιότης καὶ ἐμπειρία τοῦ ἀνδρὸς περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ διὰ τὴν ἐρευνᾶν καὶ κρίσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν πηγῶν. Ἀλλὰ καὶ διδακτικῆς ἱκανότητος καὶ δεξιότητος εὐμοιρεῖ, εἴτερ τις ἄλλος, ὁ εὐπαίδευτος συγγραφεὺς, δυνάμενος εὐχερῶς νὰ ἐρμηνεύῃ καὶ ἀναπτύσῃ προφορικῶς παντοῖα ζητήματα ἐπιστημονικὰ, καὶ μάλιστα ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικά. Τὴν δὲ ἀληθῶς ὑπέροχον αὐτοῦ διδακτικὴν ἱκανότητα ἀνεγνώρισεν καὶ ἡ Πρυτανεία τοῦ ἐν Βιέννῃ Πανεπιστημίου, εὐχαριστήσασα δημοσίᾳ διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς φοιτητὰς γενομένην Γερμανιστὶ πρὸ τῶν μνημείων διδασκαλίαν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὀφείλει πρὸ πολλοῦ νὰ εἶνε καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ νῦν δὲ εἶνε ὁ πάντων ἀρμοδιώτατος, ἵνα καταλάβῃ τὴν ἐδραν τῆς Γενικῆς Ἱστορίας.

Ὁ Ἀ. Σκιας περὶ τῶν ὑποψηφίων διὰ τὴν ἐδραν τῆς Γενικῆς Ἱστορίας κρίνει, ὅπως καὶ ὁ εἰσηγητὴς Γρηγόριος Βερναρδάκης. Ἐπομένως ἀποφαίνεται περὶ μὲν τοῦ Δ. Παττοπούλου, ὅτι τὰ μὲν πονήματα αὐτοῦ εἶνε μόνον διδακτικὰ βιβλία καὶ βραχέα τινες διατριβαὶ μὴ ἱκανοποιούσαι τὰς ἀξιώσεις τοῦ νόμου ΓΩΚΣ' καὶ οὐδαμῶς ἀκούσαι νὰ δικαιολογήσῃσι πρόταριν περὶ νέου διορισμοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν ταύτην ἐδραν, περὶ τοῦ Δ. Καλαποθάκη, ὅτι αἱ διατριβαὶ αὐτοῦ εἶνε ἀξιόλογοι, ἀλλ' ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀναφέρονται ἅπασαι εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν μόνον, περὶ τοῦ Γ. Παπανδρέου ὅτι τὰ πονήματα αὐτοῦ δὲν ἱκανοποιοῦσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ νόμου ΓΩΚΣ', περὶ δὲ τοῦ Γ. Σωτηριάδου ὅτι ἀληθῶς μὲν ἐκτὸς διδακτικῶν τινῶν βιβλίων δὲν ἔχει συγγράψῃ ἔργα κυρίως εἰπεῖν ἱστορικὰ, ἀλλ' ὅτι ἐν αἰολογοικαῖς καὶ ἀρχαιολογικαῖς πραγματείαις ἔχει λίαν εὐδοκίμως ἐξετάσει ὅχι ὀλίγα ζητήματα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀρχαίας τε καὶ μεσαιωνικῆς παρασχὼν ἀξιολόγους συμβολὰς εἰς τὴν ἐπιστήμην. Διὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἐγνωσμένην ἐξοχὸν διδακτικὴν ἱκανότητα τοῦ Γ. Σωτηριάδου ὁ Ἀ. Σκιας κρίνει αὐτὸν πολὺ ὑπέρτερον τῶν ἄλλων ὑποψηφίων καὶ ἱκανὸν νὰ διδάσκῃ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ.

Ἡ δὲ γνώμη τοῦ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου περὶ τῶν ὑποψηφίων καθηγητῶν τῆς γενικῆς ἱστορίας εἶνε ὅτι, ἐπεὶ οὐδεὶς τῶν ὑποψηφίων πληροῖ τὸν ὅρον τοῦ ΓΩΚΓ' νόμου, ὅστις ὀρίζει: «Τακτικὸς καθηγητὴς διορίζεται. . . ὁ δημοσιεύσας ἀξίας λόγους πραγματείας, ὧν τοὐλάχιστον μία πρωτότυπος, ἀφορῶσα τὸν εἰδικὸν κλάδον τῆς ἐπιστήμης δι' ὧν ὀρίσθῃ ἐν τῷ παρόντι νόμῳ ἡ ἤδη κενὴ ἐδρα», κρίνει καὶ προτείνει ὡς καταλλήλοτερον τῶν συνυποψηφίων τὸν ἐπίτιμον καθηγητὴν τῆς γενικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ Δημήτριον Πατσόπουλον, ὅστις τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἐδίδαξεν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθ' ὅλον τὸν μακρὸν χρόνον τῆς ἐν αὐτῷ διδακτικῆς δράσεως αὐτοῦ καὶ ἐπομένως κέντηται περὶ τὸν ἱστορικὸν τούτον κλάδον, ὡς δικαίως ἐξαίρει καὶ ὁ εἰσηγητὴν Γρηγόριος Βερναρδάκης, «ἀναντίρροπον διδακτικὴν ἱκανότητα καὶ εἶνε ἀνώτερος πάσης κρίσεως».